МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
ім. В.Г.КОРОЛЕНКА

БІБЛІОТЕКОЗНАВЕЦЬ ЛЮБОВ БОРИСІВНА ХАВКІНА: ХАРКІВСЬКИЙ ПЕРІОД ДІЯЛЬНОСТІ (1888–1918)

Збірник матеріалів

Харків ХДНБ 2004

ББК – Ч733 (4РОС) 6–8+Ч733 (4УКР) 6–8
УДК – 02 (092) – 051
Б 59

Бібліотекознавець Любов Борисівна Хавкіна: Харківський період діяльності (1888–1918): Зб. матеріалів / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г.Короленка; Уклад.: А.М.Перепеча, Н.І.Капустіна. – Х., 2004. – 128 с.

Збірник містить матеріали, що відображають багатогранну діяльність видатного бібліотекознавця Л.Б.Хавкіної за її життя у Харкові, і призначений науковцям, бібліотекарям, викладачам, а також всім, кого цікавить становлення та розвиток вітчизняного бібліотекознавства.

Укладачі: А. М. Перепеча
Н. І. Капустіна

Редакційна колегія: В.В.Мірошникова
О.П.Кунич
С.М.Миценко

© Харківська державна
наукова бібліотека
ім. В.Г.Короленка

ПЕРЕДМОВА

Харків здавна був відомий не лише своєю розвиненою промисловістю, наукою та культурою, а й видатними особами, котрі тут жили і працювали в різні історичні періоди. Серед них визначний бібліотекознавець, історик, педагог, теоретик і практик бібліотечної справи, заслужений діяч науки та громадський діяч Любов Борисівна Хавкіна. У Харкові вона народилася, тут пройшло її дитинство та юнацькі роки, розпочалося трудове життя.

З 1888 року Л.Б.Хавкіна викладає у недільній школі під керівництвом Х.Д.Алчевської та О.М.Калмикової і водночас є активним членом Харківського товариства розповсюдження грамотності серед народу, працює у першій безплатній читальні-бібліотеці. В 1896–1897 рр. веде музичний відділ у "Харьковских губернских ведомостях", де публікує майже 100 статей і нотаток. Особливо плідним для неї виявився період роботи в Харківській громадській бібліотеці (1890–1918). Саме в ХГБ широко розгорнулася її наукова та педагогічна діяльність, а організаторські здібності й професійний досвід допомогли у формуванні теоретичних обгрунтувань і висновків для подальшого розвитку бібліотекознавства як науки.

Переважну більшість доробку Л.Б.Хавкіної складають матеріали з питань бібліотекознавства, бібліографознавства та самоосвіти.

У 1904 р. виходить перша її книга "Библиотеки, их организация и техника. Руководство по библиотековедению". А в 1911 р. – посібник "Руководство для небольших библиотек", який до 1930 року перевидавався шість разів. Ім'я Любові Борисівни Хавкіної стає відомим серед бібліотечної громадськості.

Поглибленню її професійних знань сприяли відрядження за кордон з метою вивчення досвіду зарубіжних бібліотек, а також власний досвід у рідній громадській бібліотеці, де за ініціативою Любові Борисівни було відкрито нові відділи – музичний та бібліотекознавства.

Спадщина Л.Б.Хавкіної – це понад 500 одиниць друку: книги, статті, доповіді, у т.ч. іноземними мовами, рецензії та огляди, переклади наукових праць, художніх творів, передмов тощо. Вона є автором талановитих обробок оповідань для дітей.

Любов Борисівна зробила значний внесок у розвиток періодичного друку, була членом редколегій кількох журналів: "Просвещение", "Русская школа", "Для народного учителя", "Вестник воспитания". Разом з А.Ахматовою, О.Блоком, М.Шагінян входила до складу редколегії "Северных записок". Їй належать передмови, післямови та примітки до книг, редакції перекладів.

У цьому збірнику представлено матеріали, що відображають багатогранну діяльність Л.Б.Хавкіної у "харківський період" її життя (1888–1918 рр.). [1]

Видання складається з двох частин. До першої – увійшли статті фахівців про діяльність Л.Б.Хавкіної як видатного бібліотекознавця. У другій частині подано бібліографічний покажчик праць Л.Б.Хавкіної та літературу про неї. Тут представлено її спадок: праці, листи, рецензії, які видавалися окремо або були опубліковані у журналах. Серед них є роботи без підпису чи підписані псевдонімами і криптонімами.

---

[1] 1918 рік вважається роком завершення «харківського періоду» у житті Л.Б.Хавкіної. Але дослідження бібліотекознавця А.В.Ричкова довели, що датою завершення слід вважати 1920 рік (див. у цьому виданні його статтю «Харківський період у житті Л.Б.Хавкіної»).

Бібліографічний список містить літературу не лише про "харківський період" життя, а й про подальшу долю Любові Борисівни. У додатках – фрагменти деяких доповідей, листи й листівки, цікаві фотодокументи.

У процесі дослідження було використано каталоги та фонди ХДНБ ім. В.Г.Короленка, ЦНБ ХНУ, прикнижкові та пристатейні списки літератури. Переглянуто велику кількість періодичних видань, а саме: "Вестник воспитания", "Бібліографічні вісті", "Вестник просвещения", "Русское богатство", "Красный библиотекарь", "Русская мысль" та ін. Досліджувалися також матеріали архівного фонду МДУКМ, Державного архіву Харківської області, меморіального фонду відділу рідкісних видань та рукописів ХДНБ.[2] У меморіальному фонді знайдено листи директора бібліотеки М.І.Румницької до Л.Б.Хавкіної та листи самої Любові Борисівни, адресовані вченому секретарю В.Г.Трамбицькій, зав. відділом рідкісних видань і рукописів М.О.Габель, стосовно створення у ХГБ дешевого абонемента, музичного відділу та відділу бібліотекознавства. Ці матеріали друкуються вперше.

Видання здебільшого відображає діяльність Л.Б.Хавкіної у галузі бібліотекознавства. Тому складачі не подали до нього переліку її художніх творів та перекладів.

Документи, відсутні у ХДНБ та інших бібліотеках Харкова і не перевірені de visu, позначені астериском.

Збірник призначений науковцям, бібліотекарям, бібліофілам, викладачам та студентам.

---

[2] Пошук матеріалів про життя і діяльність Л.Б.Хавкіної у «харківський період» було закінчено в 2002 році.

Відгуки та пропозиції просимо надсилати на адресу: 61003, Харків – 3, пров.Короленка, 18, ХДНБ ім. В.Г.Короленка, науково-методичний відділ.

Тел.: (0572) 712-82-27
Факс: (0572) 23-01-01
E-mail: info @ Korolenko. Kharkov. com

ХРОНІКА ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ Л.Б.ХАВКІНОЇ (1871–1918)[3]

1871	Народилася у Харкові 24 квітня. Батько, Хавкін Борис Володимирович, лікар, перекладач праць видатних німецьких вчених-медиків, колезький радник, учитель жіночої гімназії при єврейсько-лютеранській церкві Св.Вознесіння, член Харківської громадської бібліотеки (ХГБ), Харківського товариства розповсюдження грамотності серед народу (ХТГ). Мати, Хавкіна Катерина Абрамівна, фельдшер, член комітету товариства піклування про нужденних студентів вищих учбових закладів. Сестра, Хавкіна Олена Борисівна, вчителька чоловічої недільної школи та член шкільно-педагогічного комітету в ХТГ. Працювала у 3 розряді і музичному відділі ХГБ. Брат, Хавкін Павло Борисович, лікар, член ХТГ. Чоловік, Гамбургер[4], вчитель Єкатеринодарської жіночої недільної школи, член місцевого товариства грамотності.
1887	Закінчила другу Харківську жіночу гімназію з золотою медаллю.
1888–1890	Працює в недільній школі Х.Д.Алчевської (викладає, керує позакласним читанням трьох груп учнів, рецензує книги, бере участь у складанні 3-го тому видання “Что читать народу”).

[3] Дати життя і діяльності Л.Б.Хавкіної подано за “старим стилем” (до 1917 р. включно).

[4] Ім’я чоловіка Л.Б.Хавкіної за архівними документами не з’ясоване.

1890, травень	Розпочинає бібліотечну діяльність на посаді бібліотекаря “дешевої” бібліотеки ХГБ.
1891,бере-зень	Член комітету зі створення першої безплатної читальні ХТГ (добирає, обробляє книги, бере участь у складанні першого каталогу читальні).
1891, грудень	Бере участь у відкритті першої народної читальні.
1891–1905	Член ХТГ (надалі продовжує членство до 1920 рр.)
1891–1918	Член ХГБ
1893	Закінчує курси при музичному училищі (клас викладача А.Юр’яна за фахом “Теорія музики”, одержує атестат першого ступеня.
1894	Присутня на засіданні Вільноекономічного товариства у Петербурзі, де вирішувалося питання стосовно Комітету грамотності.
1896–1905	Член-відвідувач Харківського відділення Імператорського російського музичного товариства.
1896	Створює музичний гурток при першій безплатній читальні, стає його секретарем. Організовує концерти, лекції, проводить роботу з читачами.
1896–1897	Член першої безплатної читальні та видавничого комітету ХТГ. Очолює музичний відділ газети "Харьковские губернские ведомости”, де було надруковано понад 100 її нотаток і статей.
1898–1901	Вільна слухачка на філологічному факультеті Берлінського університету. Вивчає бібліотеко-знавство під керівництвом д-ра А.Бухгольца. Вільно володіє французькою, німецькою, англійською, італійською, іспанською, польською мовами. Читає і перекладає із словником тексти шведською, норвезькою,

	голандською мовами.
1898, листопад	Читає доповідь “Про берлінські народні бібліотеки і читальні” у Цвіттау на загальних зборах членів ХТГ.
1899	У журналі “Русская школа” опубліковано першу статтю Л.Б.Хавкіної з питань бібліотечної справи “Берлінські народні читальні і бібліотеки”.
5 грудня	Виступає на зборах членів ХГБ щодо нового статуту бібліотеки, комплектування фонду. Обирається членом комісії зі складання покажчика журнальних статей.
1900	Їде до Франції на канікули. Відвідує Міжнародну виставку з бібліотечної справи у Парижі.
1901	Складає вітальний текст від вчителів Харківської приватної жіночої школи Х.Д.Алчевської з нагоди відкриття нової будівлі ХГБ. Пам’ятну адресу з цим текстом вручає на урочистих зборах Д.І.Багалію. Член-фундатор довідково-педагогічного комітету та ювілейної комісії з підготовки святкування 10-річчя 1-ої безплатної читальні. Бере участь в обстеженні сільських бібліотек Харківської губернії.
28 листопада	Читає доповідь “Про музей імені Песталоцці в Цюріху” на засіданні довідково-педагогічного комітету ХТГ. Це стає поштовхом до створення музею наочних посібників.
1902, 5 лютого	Читає доповідь “Про бібліотеки Парижа” на засіданні довідково-педагогічного комітету ХТГ.
8 грудня	Обирається членом правління ХГБ
15 грудня	Виступає з доповіддю щодо влаштування музичного відділу. Призначається головою

	музичної комісії ХГБ.
1903	Організовує в ХГБ (через МКО) обмін документами щодо соціоуправління містом і земством з Нью-Йоркською публічною бібліотекою. Обирається членом комітету III читальні ХТГ, членом комісії з підготовки виставки до III Всеросійського з'їзду діячів з питань технічної та професійної освіти.
8 січня	Бере участь у відкритті в ХГБ музичного відділу, який стає першою в Росії доступною музичною бібліотекою з видачею документів додому. Призначається зав.музичним відділом, зав. нотним абонементом. Дарує відділу близько 100 нотних видань і книг. Бере активну участь у підготовці і виданні музичного каталогу. Правління ХГБ висловлює Л.Б.Хавкіній як голові музичної комісії глибоку подяку за плідну роботу.
20 квітня	Виступає на загальних зборах ХГБ з доповіддю стосовно організації відділу бібліотекознавства. Обирається головою комісії зі створення цього структурного підрозділу. Дарує відділу 10 книжок, 10 систем-бланків, 8 малюнків і планів.
1904, 4 січня	Видає книгу "Библиотеки, их организация и техника". Виступає з доповіддю "Про професійну підготовку бібліотекарів" на III Всеросійському з'їзді діячів з питань професійної та технічної освіти.
Березень	Надсилає листа до Російського бібліографічного товариства з пропозицією передати у розпорядження секції бібліографознавства деякі

	дублети матеріалів з музею бібліотекознавства ХГБ і по одному примірнику особистих праць.
8 квітня	Отримує подяку від Російського бібліографічного товариства як автор книги “Библиотеки, их организация и техника”.
15 грудня	На загальних зборах членів ХГБ затверджено відділ бібліотекознавства з музеєм наочних посібників і музичний відділ. Призначається зав.відділом бібліотекознавства.
1905	Бере участь у міжнародній виставці у Льєжі (Бельгія), де книгу “Библиотеки, их организация и техника” нагороджено золотою медаллю. Експозиції відділу бібліотекознавства ХГБ присуждено диплом d’bonneur.
1906	Вступає до шлюбу і переїжджає до Єкатеринодара. Отримує подяку від правління ХГБ за свою діяльність.
1906–1911	Мешкає в Єкатеринодарі. Перекладає наукову, художню та дитячу літературу (майже 75 перекладів англійською, французькою, німецькою, італійською, іспанською, шведською мовами). Друкує статті та огляди в журналах: “Русская школа”. “Просвещение”, “Вестник воспитания”, “Для народного учителя”.
Червень	Бібліотечною комісією першої Державної Думи обирається помічником бібліотекаря Державної Думи.
1907	Виступає з доповіддю “Про бажане улаштування бібліотек” на з’їзді Московського відділу Всеросійської ліги освіти. За дорученням Г.П.Данилевського знайомиться з І.Л.Ситіним, укладає попередній договір з його видавництвом на видання “Народной энциклопедии”

1908	Член редакційної комісії ХТГ з підготовки та видання “Народной энциклопедии”
1909	Пише статті для “Народной энциклопедии”: “Загадки материальной культуры”,“Первобытные люди”, “Народные читальни-библиотеки”.
5 травня	Надсилає листа і книгу “Индия” Л.М.Толстому.
9 червня	Отримує відповідь від Л.М.Толстого.
1909–1910	Проводить анкетне дослідження міських публічних бібліотек Росії.
1911	Готується до 1 Всеросійського з’їзду бібліотечної справи у Петербурзі: листується з працівниками Нью-Йоркської публічної бібліотеки Е.Х.Андерсоном і Х.М.Ліденбергом, добирає колекцію фотографій видатних бібліотечних будівель у різних країнах, складає доповідь “Публичні бібліотеки Росії. Їх сучасний стан та ідеали майбутнього”. Через тяжку хворобу і смерть чоловіка не була присутньою на з’їзді. Повертається до Харкова. Веде переговори про можливість улаштування бібліотечних курсів за проектом 1904 р. у Москві. Член комісії з улаштування курсів при Товаристві бібліотекознавства. Видає книгу “Руководство для небольших библиотек”. З 1911 по 1930 рік книга перевидається шість разів. Запрошується до Москви Російським бібліографічним товариством. На його засіданні читає доповідь “Наші публічні бібліотеки”. Обирається почесним членом Російського бібліографічного товариства (РБТ). Член комісії бібліотекознавства РБТ, де працює до 1916 р. За дорученням правління ХГБ готує доповідь до

	ювілейного засідання про діяльність бібліотеки за 25 років. Пише 8 статей про ХГБ.
1912, 12 лютого	Складає короткий історичний нарис про діяльність ХГБ за 25 років. Бере участь у святкуванні двадцятип'ятиріччя ХГБ. Вітає бібліотеку від імені РБТ.
Березень	Виступає з доповіддю "Ювілей Харківської громадської бібліотеки у зв'язку з її історією" на зборах Товариства бібліотекознавства у Петрограді.
26 жовтня	Читає доповідь "Про влаштування музею і курсів з бібліотекознавства" на засіданні РБТ.
Листопад	Від'їжджає до Москви.
1913, 4 січня	Складає пояснювальну записку "До проекту про перші у Росії курси з бібліотечної справи" для Народного університету ім.Шанявського
30 січня	Відкриває перші бібліотечні курси при Народному університеті ім.Шанявського. Призначається секретарем курсів.
17 квітня – 7 травня	На курсах викладає історію бібліотек, вступ до бібліотекознавства, систему класифікації книг, збереження книжкового майна бібліотеки та організацію користування книжками. Організовує при курсах зразково-показову бібліотеку та бібліотечний музей.
1914, 8 лютого	Введена додатковим членом до правління ХГБ. Бере участь у зборах з питань подальшої долі кабінету бібліотекознавства, обов'язкового примірника комплектування. На її прохання до університету ім. Шанявського для тимчасового користування було передано 90 папок з кабінету бібліотекознавства ХГБ.
11 лютого	Виступає на загальних зборах ХГБ з доповіддю

	“Дитячі читальні-бібліотеки та сучасні бібліотечні ідеали”. Обирається членом комісії з улаштування дитячого відділу при ХГБ.
10 квітня – 7 травня	Секретар і лектор на бібліотечних курсах при університеті ім.Шанявського. Їде до США для слухання літніх курсів у бібліотечній школі м.Олбані /штат Нью-Йорк/ та ознайомлення з бібліотеками і бібліотечною освітою в Чикаго та Каліфорнії. Виступає з доповіддю про стан бібліотечної справи в Росії на з’їзді американських бібліотекарів у м.Ітака. Знайомиться зі станом бібліотечної справи в Гонолулу та Японії. Привозить із Олбані колекцію експонатів для бібліотечного музею при бібліотечних курсах. Видає книгу “Нью-Йоркская публичная библиотека”.
1915	Член Товариства бібліотекознавців, Російського бібліотечного товариства (у Петрограді), Товариства позашкільної освіти (у Москві). У Російському бібліологічному товаристві читає доповідь “Основні риси діяльності сучасних американських бібліотек”.
13 квітня – 9 травня	Веде треті бібліотечні курси при університеті ім.Шанявського. Вводить до програми курсів практичні заняття "Абонентна система".
9 травня	Вшановується курсантами з приводу 25-річчя громадської діяльності у галузі бібліотечної справи.
22 травня	Відбувається урочисте засідання в університеті ім.Шанявського, присвячене 25-річчю громадської діяльності Л.Б.Хавкіної у галузі бібліотечної справи. Від громадськості Харкова її вітають:

	Харківський з'їзд з питань позашкільного виховання, ХТГ, товариство вчителів Харківської недільної школи та комітет 1-ї народної бібліотеки ХТГ.
7–12 червня	Бере участь у Харківському з'їзді з питань організації розумних розваг. Вітає з'їзд від університету ім.Шанявського. Читає доповідь "Народні бібліотеки". Бере участь в організації виставки з'їзду.
19 вересня	Вибуває зі складу правління ХТГ. За її пропозицією вводиться одноденна статистика абонентів 1 і 2 розрядів ХГБ.
1916	Читає курс бібліотекознавства на 6-місячних курсах з підготовки інструкторів з питань позашкільної освіти в університеті ім. Шанявського. Видає "Авторские таблицы Кеттера в переработке для русских библиотек".
Лютий	За її ініціативою відкрито дитячу бібліотеку – читальню при ХГБ.
Квітень–травень	Веде бібліотечні курси в університеті ім. Шанявського, вводить додатковий курс "Застосування авторських таблиць для російських бібліотек".
25 квітня	Організує Російське бібліотечне товариство, є одним із складачів його статуту.
16 травня	Обирається головою правління на 1 загальних зборах Російського бібліотечного товариства, цю посаду обіймає до 1921 року.
26 вересня	Читає доповідь "Шляхи до подальшого розвитку бібліотеки" на ювілейних зборах членів ХГБ, присвячених 30-річчю бібліотеки. За її ініціативою організовано у Харкові філію Російського бібліотечного товариства.

1917	Обирається членом правління ХГБ. Уповноважений представник інтересів ХТГ в університеті ім. Шанявського. Виїжджає у відрядження до Москви як представник комісії з позашкільної освіти ХТГ з метою збирання матеріалів для майбутньої збірки статей з питань позашкільного виховання. Виступає з доповіддю “Декілька слів щодо Американського бібліотечного товариства” на зборах Російського бібліотечного товариства. На курсах з підготовки інструкторів з питань позашкільної освіти в університеті ім. Шанявського читає курс “Бібліотеки і читальні”.
14 лютого	Виступає з доповіддю “Перші кроки Російського бібліотечного товариства” на зборах колективу Харківської філії Російського бібліотечного товариства.
26 квітня–26травня	Веде бібліографічні курси при університеті ім. Шанявського.
30 травня–26 червня	На курсах з питань позашкільної освіти при ХТГ читає курс “Бібліотечна справа та добір книг”.
Червень	Викладає з бібліотекознавство на курсах просвітницького відділу Московської Ради солдатських депутатів.
Жовтень	Член ревізійної комісії ХТГ (працювала до 1920 р.).
15 грудня	Читає лекції за темами: “Розповідь як метод викладання”, “Народна популярна література та бібліографія”, лекції з бібліотекознавства. Веде практичні заняття на курсах з підготовки занять з дорослими при ХТГ.
1918	Декан бібліотечної секції педагогічного

	факультету в університеті ім. Шанявського /секція об'єднувала дворічні бібліотечні курси, короткотермінові курси вдосконалення з бібліотечної справи, бібліотеку факультету і бібліотечний музей/. Видає працю "Книга и библиотека". За її ініціативою централізовано поширюється бібліотечна техніка.
Травень	Є консультантом у бібліотечній секції при Московській губернській Раді робітничих, селянських і червоноармійських депутатів.
17 червня-17 липня	На бібліотечних курсах ХТГ читає лекцію про особливості публічних бібліотек у передових країнах Заходу.

П.С.Соков
(Москва)

Л.В.ХАВКІНА. ВЧЕНИЙ І ЛЮДИНА

Останнім часом склалися сприятливі умови для дослідження ролі конкретної особистості у формуванні тієї чи іншої галузі знання. Сьогодні є багато можливостей для вивчення та узагальнення внеску Х.Д.Алчевської, Л.Б.Хавкіної, М.П.Балліна, О.О.Покровського, К.І.Рубинського, інших вчених у вітчизняне та світове бібліотекознавство. У даному випадку йдеться про подальше вивчення життя і діяльності Любові Борисівни Хавкіної.

Народившись у Харкові в 1871 році і розпочавши свою професійну діяльність у 1890 р. в Харківській громадській бібліотеці, Любов Борисівна продовжила її, мешкаючи у Москві.

Зараз йде активний процес переосмислення загальної історії, історії бібліотечної справи, переоцінка внеску багатьох видатних діячів, у тому числі й у галузі бібліотекознавства, бібліографії, книгознавства. Кращі досягнення світового досвіду Любов Борисівна намагалася впровадити у практику вітчизняної бібліотечної справи. Вона невпинно повторювала, що слід підтримувати стосунки з бібліотеками інших країн, використовувати всі можливості для вдосконалення особистості фахівця, підвищення його кваліфікації і самоосвіти, зростання професійної майстерності.

На жаль, фундаментальних робіт, присвячених аналізу багатогранної діяльності Л.Б.Хавкіної, не так вже й багато. Є книга професора Ю.О.Григор'єва "Л.Б.Хавкина (1871–1949)" (М., 1973), де зроблено спробу оцінити її діяльність. Здебільшого ж література про неї є розрізненою.

Дослідникам доводиться збирати її по зернятку. Особливо, на мій погляд, багато цікавого приховують малодосліджені архіви.

Саме в Україні почалася професійна діяльність Л.Б.Хавкіної, пройшло її становлення як майбутнього видатного теоретика бібліотекознавства та бібліотечної справи.

Просвітницька робота Л.Б.Хавкіної здійснювалася під благотворним впливом ідей і праць Христини Данилівни Алчевської, переважна частина життя якої пройшла в Харкові. Відомо, що Христина Данилівна заснувала приватну жіночу школу, якою керувала понад 50 років, а Любов Борисівна була викладачем цієї школи. Її хвилювали ідеї К.І.Рубинського, котрий працював у бібліотеці Харківського університету. На благо народу і просвітництва трудився Микола Петрович Баллін, який навесні 1862 р. відкрив у Харкові книжковий магазин. В кінці 80-х років XIX ст. М.П.Баллін служив помічником бібліотекаря у Харківському університеті, брав участь у роботі громадської бібліотеки. Тут починалася діяльність Л.Б.Хавкіної як бібліотекаря, а з 1902 р. як члена правління бібліотеки. Вона була завідувачкою двох відділень – музичного та бібліотекознавства. Саме їй належить першість у створенні в ХГБ спеціального кабінету бібліотекознавства в 1903 році.

Л.Б.Хавкіна активно вивчає зарубіжний досвід, творчо його осмислює. Відвідуючи Західну Європу, США, Канаду та інші країни, вона помічає багато особливостей та відзнак в організації бібліотек, підготовці кадрів, керівництві мережею. Знання іноземних мов давало їй змогу знайомитися в оригіналах з роботами про бібліотечну справу західних країн. Любов Борисівна прагнула донести до бібліотечної громадськості своєї країни зарубіжний досвід (наприклад,

перевагу тієї чи іншої класифікації, бібліотечної техніки, організацію виставок тощо).

У 1898–1901 рр. Любов Борисівна їде до Німеччини для одержання вищої освіти у Берлінському університеті. Вивчає досвід роботи німецьких бібліотек. Канікули 1900 р. проводить у Франції. Там також знайомиться з бібліотечною справою, відвідує Міжнародну виставку, що проходила у Парижі. Її перший практичний посібник "Библиотеки, их организация и техника", що вийшов у 1904 р., через рік був удостоєний у Бельгії золотої медалі.

У травні 1914 р. вона їде до США для слухання лекцій на курсах удосконалення в бібліотечній школі м.Олбані і ознайомлення з бібліотеками Каліфорнії та Гонолулу. Відбулася її зустріч з представниками Американської асоціації, де вона виступила на з'їзді американських бібліотекарів і розповіла про стан бібліотечної справи у Росії, про репресії царського уряду стосовно публічних бібліотек.

В 1926 р. Л.Б.Хавкіна приїхала до Америки на Міжнародний конгрес. Зустрілася з М.Дьюі, видатним бібліотекознавцем світу. Відомо, що Міжнародний конгрес відкрився 4 жовтня 1926 року у Філадельфії. Тут Л.Б.Хавкіна виступила з повідомленням "Бібліотеки в СРСР", розповіла про нужденне становище бібліотекарів у дореволюційній Росії. Не забула і про роки розрухи після Першої світової та громадянської воєн. Учасники конгресу дізналися про здобутки і втрати радянських бібліотекарів. Виступ старшого бібліотекаря з радянської країни звучав оптимістично і почасти переривався оплесками.

Повідомлення Л.Б.Хавкіної було реферроване у спеціальній та масовій пресі США й деяких західно-європейських країн.

Перші спроби оцінки та аналізу продуктивної діяльності Л.Б.Хавкіної почалися в 1915 році, коли 9 травня у

Народному університеті ім.Шанявського відбулося ювілейне святкування 25-річчя її бібліотечної діяльності. Один із доповідачів, пан Селивановський, член Харківського товариства грамотності, закликав громадські організації заснувати при бібліотечних курсах стипендію ім.Л.Б.Хавкіної. При цьому він запевнив, що буде щороку вносити плату за п'ятьох слухачів курсів. Цей заклик є актуальним і сьогодні, коли значно розширилися масштаби бібліотечно-інформаційної освіти в Україні і Росії. Створено цілу систему вузів і коледжів культури і мистецтв, які готують бібліотечних фахівців. Непогано було б ввести і стипендію ім.Л.Б.Хавкіної. Це спонукало б молодь ще більше дізнаватися про корифеїв бібліотечної теорії і практики.

У 1996 році відзначалося 125-ліття з дня народження Л.Б.Хавкіної. Воно стало приводом для роздумів, аналізу внеску цієї видатної особи до російської та української скарбниці культурологічної, бібліотечно-бібліографічної та інформаційної справи. Слід по-новому оцінити її погляди, концепції, трактування багатьох положень, які вона захищала, формування її як фахівця-бібліотекознавця, оцінити також її педагогічні здобутки. З цього приводу пройшли ювілейні урочистості, зокрема міжнародна наукова конференція в МДУКМ "Бібліотекознавство: вчора, сьогодні, завтра", за матеріалами якої видано збірник за аналогічною назвою. У конференції брали участь і вчені-бібліотекознавці України. В Харкові, у ХДНБ ім. В.Г.Короленка, було прийняте рішення про підготовку і видання збірника матеріалів "Бібліотекознавець Л.Б.Хавкіна: харківський період діяльності (1888–1918)".

У зв'язку з ювілеєм, нарешті, і могила Л.Б.Хавкіної на Міуському цвинтарі у Москві завдяки активній діяльності бібліотекаря А.В.Ричкова, Московської бібліотечної асоціації

і за сприянням властей була взята під охорону і впорядкована.

Все життя Любові Борисівни було сповнене теплоти, щирості та приязні до колег, друзів, соратників. У свою чергу Л.Б.Хавкіну шанували всі, хто її знав. Так, Олександр Олександрович Покровський високо цінив її практичну і теоретичну діяльність, праці і посібники. Видане у 1911 р. "Руководство для небольших библиотек" стало на багато років настільною книгою при підготовці кадрів бібліотекарів. За її книгами, статтями, вчилися тисячі російських та українських бібліотекарів, а також бібліотекарі інших країн.

Любов Борисівна, будучи вже у поважному віці, дуже хвилювалася за долю свого архіву і хотіла, щоб він потрапив до надійних рук. "Будьте хранителями мого архіву", – зверталася вона у листах до В.О.Артисевич і М.І.Рудомино в роки Великої Вітчизняної війни. Добре було б відновити відомості про адресатів Любові Борисівни (В.О.Артисевич, Ю.В.Григор'єв, М.І.Рудомино, О.О.Покровський, Н.К.Крупська, М.Дьюі та інші). Листування її було досить широким, коло адресатів великим. Може був ще хтось в Україні чи інших країнах?

Сьогодні, нарешті, ми можемо назвати всі титули і звання Л.Б.Хавкіної: доктор педагогічних наук, заслужений діяч науки Російської Федерації, почесний член ряду зарубіжних академій наук, директор Інституту бібліотекознавства, організатор публічних зібрань, доповідач з питань бібліотечної справи і т. ін. Вона самовіддано присвятила своє життя бібліотекознавству, бібліотечній теорії і практиці, підготовці бібліотечних кадрів.

Мабуть, варто було б вирішити питання про надання Л.Б.Хавкіній статусу почесного громадянина м.Харкова та присвоїти її ім'я одній з бібліотек міста. Це стане своєрідною пам'яткою пошани людині, життя і діяльність якої почалися і

розквітли у такому потужному індустріальному і культурному центрі України, яким є Харків.

Любов Борисівна Хавкіна, видатний вчений у вітчизняній бібліотечній науці, назавжди залишиться "бабусею бібліотекознавства", як вона сама себе називала у листі до В.О.Артисевич 08.03.1945. За її ініціативою створювалися перші бібліотечні курси і мережа бібліотек. У 40-і роки вона була науковим консультантом з підготовки бібліотечних фахівців і аспірантів у Московському державному бібліотечному інституті, ініціатором створення спеціальних товариств і об'єднань бібліотечних працівників, активним учасником і делегатом з'їздів, наукових конференцій, бібліотечних нарад. Про це не досить добре відомо бібліотечній громадськості.

Настав час більш грунтовної та об'єктивної оцінки наукової літературної та педагогічної спадщини Л.Б.Хавкіної. Багато її праць видано. Сьогодні вони потребують систематизації, збільшення тиражу, активнішого впровадження у бібліотечну практику, студентську аудиторію. Потрібне також нове видання в серії "Діячі книги" з правдивою та повною оцінкою її внеску у російське, українське та світове бібліотекознавство. Є необхідність перевидати найбільш важливі її праці.

В різних архівах зберігається багато матеріалів і відомостей про діяльність Л.Б.Хавкіної. З ними треба працювати, не послабляти зусиль у пошуку, збору та аналізі таких документів, бо вони сьогодні становлять великий інтерес для бібліотекознавців, істориків бібліотечної справи і широкої громадськості. Слід залучати до цього студентів, аспірантів, викладачів. Вести дисертаційні дослідження, писати дипломи.

Зараз багато з того, що говорила, писала, домагалася Любов Борисівна Хавкіна, знаходить шляхи реалізації. Більш

демократичним стає процес розвитку бібліотек в Україні і Росії. Видаються путівники, спеціальні довідники про бібліотеки. Їх робота пропагується на сторінках професійної преси, зростає роль міжнародних бібліотечно-бібліографічних організацій (ФІД, ІФЛА, ІСО, БАЄ тощо). Всі ці питання завжди були в центрі уваги Л.Б.Хавкіної – невтомної трудівниці, пропагандиста та організатора бібліотечної науки.

Т.П.Самійленко
Р.А.Драган

Л.Б.ХАВКІНА. ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОГО БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА

З ім'ям видатного бібліотекознавця Л.Б.Хавкіної пов'язаний початковий період розвитку бібліотекознавчої думки в Україні. Теоретичні дослідження, широка практична діяльність, організаторські здібності ставлять її поруч з видатними бібліотекознавцями світу. Л.Б.Хавкіна є одним з найвизначніших представників харківської бібліотечної школи. Саме у "харківський період" своєї діяльності вона заклала ті основи бібліотекознавства, що згодом стали предметом подальшої розробки.

Її увагу привертали практично всі бібліотечні аспекти: Любов Хавкіна досліджує загальнотеоретичні проблеми бібліотекознавства, розробляє конкретні питання стосовно типології бібліотек, їх функцій, перспектив розвитку, підготовки бібліотечних кадрів тощо. Вагомі її дослідження з історії бібліотечної справи.

Головними напрямками діяльності Л.Б.Хавкіної були загальнотеоретичні проблеми бібліотекознавства (об'єкт,

предмет, методи та структура цієї науки). Бібліотекознавству вона надавала особливого значення, вважаючи його складовою книгознавства. Однак Л.Б.Хавкіна заперечувала проти вміщення бібліотекознавства і книжкової торгівлі до одного розділу – книгорозповсюдження. Вона наголошувала, що серед суміжних книгознавчих дисциплін бібліотекознавство посідає окреме місце і цілком може бути самостійною науковою дисципліною. Якщо у 1904 р. Л.Б.Хавкіна характеризує бібліотекознавство як сукупність наукових і технічних знань у галузі бібліотечної справи [1], то вже в 1911 р. вона вважає його самостійною наукою, предметом якої є бібліотеки [2]. Тоді ж Л.Б.Хавкіна робить висновок, що бібліотекознавство межує з вивченням бібліотеки як культурного фактору, що впливає на економічне та соціальне життя. В той же час вона вважає, що поняття про книгу є ширшим, ніж поняття про бібліотеку, бо бібліотека – не єдиний засіб розповсюдження знань серед населення. Для вчення про книгу вона пропонувала використовувати терміни “бібліогнозія”, “бібліософія”, “бібліологія”, а для вчення про бібліотеки – термін “бібліотекознавство”. Об’єктом наукового бібліотекознавства вона вважала бібліотеку, а предметом – виявлення законів її розвитку і функціонування. Бібліотекознавство, на її погляд, повинне перш за все вивчати такі питання: що це бібліотека, яка її мета і завдання, як вона повинна бути організованою для їх вирішення, якими мають бути зв’язки між відділами бібліотеки та бібліотеками єдиної системи Сюди ж Любов Борисівна відносить питання стосовно управління бібліотечною справою і бібліотечне законодавство. Самостійними частинами бібліотекознавства вона вважає історію бібліотечної справи, бібліотечну статистику, бібліотечні будівлі та обладнання. На думку Л.Б.Хавкіної, бібліотечна справа складається з організації (куди

відноситься планомірний розвиток бібліотек), фінансування, штату і управління бібліотекою; методики, під якою вона розуміє обслуговування читачів; техніки – сукупності прийомів, що збільшують пропускну здатність бібліотеки і налагоджують порядок її роботи. Отже, Л.Б.Хавкіна була одним із перших вітчизняних бібліотекознавців, які почали розробляти теоретичні питання бібліотечної справи. Її заслуга полягає в тому, що бібліотечну діяльність вона піднесла на якісно новий рівень, вважаючи, що всі процеси бібліотечної практики повинні мати теоретичне підгрунтя.

Значним доробком Л.Б.Хавкіної, що увійшов до історії бібліотекознавства, є бібліографічні статті й нариси про Х.Алчевську, Д.Багалія, І.Залуського, А.Калішевського та інших, а також про зарубіжних бібліотекознавців В.Гофмана, М.Дьюі та інших. “Бібліотекознавство – наука порівняно молода, - відзначала вона в 1911 р., – дарма що його зародки відносяться ще до середньовіччя, але головна його розробка випала на долю дев’ятнадцятого століття” [2]. У теоретичних дослідженнях вона наводить численну літературу з бібліотекознавства як російською, так і іноземними мовами (німецькою, французькою, італійською). Л.Б.Хавкіна високо цінувала праці В.Іконникова, В.Собольщикова та інших діячів XIX ст., котрі зробили великий внесок у розвиток бібліотекознавства Росії.

Результатом вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду в організації бібліотечної справи стало видання Л.Б.Хавкіною універсальних посібників: “Библиотеки, их организация и техника” (СПб., 1904) та “Руководство для небольших библиотек” (СПб., 1911), що неодноразово перевидавалися. Окрім важливого фактичного матеріалу, посібники містили теоретичні засади бібліотечної діяльності. Метою книги “Библиотеки, их организация и техника” було викладення основ техніки та засобів, що використовуються у

найпрестижніших бібліотеках Європи і США. Книга була високо оцінена. В 1905 р. на міжнародній виставці у Льєжі (Бельгія) її було нагороджено золотою медаллю, а секція бібліотекознавства Російського бібліотечного товариства висловила Л.Б.Хавкіній велику подяку за книгу, що поклала початок російському бібліотекознавству. Але слід зауважити, що більшість фахівців критикували книгу за організаційно-технічний ухил. У другому виданні (1911) Л.Б.Хавкіна усунула ряд недоліків та вмістила цінні матеріали анкетного дослідження публічних бібліотек Росії, яке провела сама. Відгуки цього разу були більш доброзичливими. У книзі "Руководство для небольших библиотек" Л.Б.Хавкіна вперше досить грунтовно проаналізувала умови, що впливають на організацію невеликих бібліотек, їх фінансову базу, місцеві потреби, склад і рівень розвитку читачів. Разом з посібниками, що вийшли пізніше ("Организация и ведение небольших библиотек" Б.О.Боровича (1918) та "Руководство для библиотек" Д.А.Балики і Н.Я.Фрідьєвої (1920), книги Л.Б.Хавкіної посіли чільне місце у здобутках вітчизняного бібліотекознавства.

Заслугою Л.Б.Хавкіної є вивчення зарубіжного досвіду бібліотечного будівництва та його впровадження у практичну діяльність наших бібліотек. Вона уважно стежила за станом бібліотечної справи за кордоном, відбирала найбільш цінні, на її погляд, матеріали і робила їх набутком бібліотечної громадськості. Л.Б.Хавкіна вільно володіла шістьма мовами, вивчала стан бібліотечної справи у зарубіжних країнах під час відряджень, мала особисті зв'язки з багатьма діячами зарубіжного бібліотекознавства, була членом бібліотечних асоціацій США і Чехословаччини, систематично знайомилася з зарубіжними журналами і книгами. За наслідками вивчення закордонного досвіду вона пише статті до журналів "Вестник воспитания", "Просвещение", "Русская школа". У статтях

“Публичные библиотеки в Австралии” [3], “Народные читальни и библиотеки в Париже” [4], “Английский библиотечный союз” [5], “Детские библиотеки” [6], вона висвітлює значення бібліотек для країн Заходу та США і пропонує нашим бібліотекам перейняти багатий досвід Америки, Англії, Німеччини, Франції та інших країн.

Пропагуючи зарубіжний досвід, Л.Б.Хавкіна водночас досліджує стан вітчизняних бібліотек. Про Харківську громадську бібліотеку вона написала 8 статей і часто згадувала її у своїх працях, бо за масштабами роботи ХГБ була другою бібліотекою Росії і поступалася лише Публічній бібліотеці Петербурга.

Розробляючи конкретні бібліотекознавчі проблеми, Л.Б.Хавкіна цікавиться національними, науковими, громадськими публічними, народними та дитячими бібліотеками. Досліджує їх функції, завдання та перспективи розвитку, роль у громадсько-політичному житті.

“Серед установ позашкільної освіти, – відзначала вона, – одне з найважливіших місць посідають бібліотеки, які є необхідним доповненням і продовженням школи” [7]. На той час, коли конче потрібним було підвищення культурного рівня держави, особливого значення набуло широке використання бібліотеки як могутнього засобу народного просвітництва. Саме бібліотека на початку XX ст. стає об’єктом серйозної уваги бібліотекознавців. Л.Б.Хавкіна стверджує, що організація розгорнутої мережі бібліотек різних типів та видів – головне завдання бібліотечного будівництва в нашій країні. Основною особливістю доцільно організованої бібліотеки, вважала Любов Борисівна, є відповідь на будь-яке запитання читача. Для цього бібліотека повинна мати енциклопедичний характер, охоплювати різні галузі знань. Тривалий час, підкреслювала Л.Б.Хавкіна, головною метою бібліотек було лише накопичення

книжкових багатств. Пізніше до цієї функції приєдналося бібліотечне обслуговування. Але й цього було недостатьо. Сучасна бібліотека повинна не лише задовольняти попит читачів, а й викликати і підвищувати його [8]. Не кожна колекція книг, на думку Л.Б.Хавкіної, може зватися бібліотекою. У сучасному значенні цього слова під бібліотекою слід розуміти обширне зібрання книг, організоване та розміщене за певною системою та призначене для освіти, самоосвіти і просвітництва.

Державна бібліотека, що за характером є національною, повинна мати у своєму фонді все, що було написане і надруковане у певній країні, і якомога більше з того, що видане в інших країнах, відзначала Любов Борисівна. Академічні і наукові бібліотеки повинні збирати все, що тільки можливо, незалежно від того, є книга сучасною чи ні. Для історії науки, вважала вона, потрібні стародруки, яким не місце у публічній бібліотеці, призначеній для широкої просвітницької та наукової роботи.

Л.Б.Хавкіну цікавлять також питання, пов'язані з діяльністю громадських публічних бібліотек. Крім довідкових і періодичних видань, тут повинні бути книги з усіх галузей знань, підібрані для читачів різних категорій та фахової підготовки [2]. Кожна публічна бібліотека повинна бути пристосованою до особливостей регіону і його населення. Непорушним є принцип обслуговування цією бібліотекою всього населення певної місцевості, а не окремих його груп.

Вивчаючи досвід Англії, Америки, Німеччини, Франції, інших розвинутих країн, Л.Б.Хавкіна звертає увагу на діяльність дитячих бібліотек, вважаючи їх важливими осередками у справі освіти та просвітництва. Накопичений зарубіжний досвід вона намагається використати в нашій країні. " В шкільні роки, – стверджувала Любов Борисівна, –

коли йде активний розвиток світосприйняття у дітей, важливо надати їм необхідної літератури, яка б допомагала їм розібратися у багатьох питаннях, що їх цікавлять, доповнити і розширити знання, які вони набули у школі" [6]. Вона вважала, що організація широкої мережі дитячих бібліотек посідає чільне місце у бібліотечному будівництві нашої країни. Такі бібліотеки повинні бути організовані на широких демократичних засадах і доступні всім верствам населення. На той час, коли не існувало окремих дитячих бібліотек, а наявні дитячі відділення здебільшого були невдало організовані, пропозиція Л.Б.Хавкіної була дуже вагомою. "До влаштування дитячих відділень, – вважала вона, – повинні залучатися громадські сили на чолі з діячами народної освіти, педагогами та батьками" [6]. Цю ж думку Любов Борисівна розвиває і в інших своїх працях.

Відзначаючи недоліки в організації та роботі вітчизняних бібліотек (випадкове комплектування, неточності у каталогах і т.ін.), Л.Б.Хавкіна вказує на головні їх причини: недосконале бібліотечне законодавство, відсутність керівного органу у бібліотечній справі та систематичного фінансування, недостатні зв'язки між бібліотеками, нестача кваліфікованого персоналу. Вихід із складного становища, в якому опинилися вітчизняні бібліотеки, Л.Б.Хавкіна вбачала у реформі бібліотечного законодавства. Вона зазначала, що бібліотечна діяльність повинна мати законодавче забезпечення, доводила необхідність розробки правових засад в організації бібліотечної справи. Недосконале бібліотечне законодавство, на її думку, було головною причиною незадовільної діяльності бібліотек. Л.Б.Хавкіна зауважувала, що в основу бібліотечного законодавства слід покласти принципи, які б надавали бібліотекам правового статусу. Бібліотеки лише тоді матимуть змогу нормально

працювати, коли законодавство забезпечить їм вільний розвиток.

У 1903 р. за ініціативою Л.Б.Хавкіної при ХГБ було створено відділ бібліотекознавства з невеличким музеєм на зразок деяких західних бібліотек. Цей відділ був першим у Росії досвідом об'єднання матеріалів з питань бібліотечної справи для наукової розробки раціональних методів організації бібліотек. Тут проводилася велика методична робота, надавалася допомога всім, хто сюди звертався.

Окрім питань стосовно типології бібліотек, їх організації та перспектив розвитку, Л.Б.Хавкіна розробляє проблеми підготовки бібліотечних кадрів. У 1904 р. на III-му з'їзді російських діячів з технічної та професійної освіти вона виступила з доповіддю "Про професійну підготовку бібліотекарів" [9], де обгрунтувала проект бібліотечної освіти в Росії шляхом організації бібліотечних курсів, а згодом і постійного спеціального бібліотечного закладу. Вона відзначала, що для успішної діяльності бібліотеці потрібен керівник з серйозною загальноосвітньою підготовкою і фундаментальними знаннями з історії літератури, бібліографії і бібліотекознавства. Вона доводила, що для вдосконалення бібліотечної роботи слід організувати підготовку професійних наукових кадрів, видавати спеціальну літературу. Проект Л.Б.Хавкіної стосовно організації бібліотечних курсів одержав підтримку з'їзду. Але такі курси були створені лише в 1913 р. у Москві при університеті ім.Шанявського. Пропозиції Л.Б.Хавкіної щодо вищих навчальних закладів були реалізовані тільки у 20-ті роки. Зараз в Україні функціонують три вищі учбові бібліотечні заклади, два з яких готують аспірантів.

Отже, досліджуючи питання щодо типології, функцій та завдань бібліотек, проблеми підготовки бібліотечних кадрів, розробляючи організаційні засади бібліотечної

справи, Л.Б.Хавкіна звертала увагу держави та суспільства на найважливіші проблеми бібліотечного будівництва. Вона розуміла, що від вдалого розв'язання цих проблем залежить культурний та економічний розвиток нашої країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хавкина Л.Б. Библиотеки, их организация и техника / Л.Б.Хавкина. – СПб., 1904. – С.90.

2. Хавкина Л.Б. Библиотеки, их организация и техника / Л.Б.Хавкина. – СПб., 1911. – С.81, 22, 197.

3. Хавкина Л.Б. Публичные библиотеки в Австралии / Л.Б.Хавкина //Рус. шк. – 1904. – № 12. – С.21–31.

4. Хавкина Л.Б. Народные читальни и библиотеки в Париже / Л.Б.Хавкина // Рус. шк. – 1902. – № 10–11. – С.73–89.

5. Хавкина Л.Б. Английский библиотечный союз / Л.Б.Хавкина //Просвещение. – 1907. – № 9. – С.264–267.

6. Хавкина Л.Б. Детские библиотеки / Л.Б.Хавкина //Просвещение. – 1907. – № 8. – С.232, 234.

7. Хавкина Л.Б. О желательной постановке библиотек / Л.Б.Хавкіна // Вестн. воспитания. – 1907. – № 4. – С.146.

8. Хавкина Л.Б. Детские библиотеки / Л.Б.Хавкина // Вестн. воспитания. – 1910. – № 4. – С.149, 161.

9. Хавкина Л.Б. О профессиональной подготовке библиотекарей / Л.Б.Хавкина //Третий съезд русских деятелей по техническому и профессиональному образованию России. – СПб., 1904. – С.1–16.

А.М.Перепеча
С.Б.Шоломова

Л.Б.ХАВКІНА І ХАРКІВСЬКА ГРОМАДСЬКА БІБЛІОТЕКА

Витоки наукової і педагогічної діяльності Л.Б.Хавкіної відносяться до того періоду коли вона була співпрацівником Харківської громадської бібліотеки (1890–1918 рр.). Саме тут сформувалися її погляди на розвиток вітчизняного просвітництва, культури, бібліотечної справи.

Л.Б.Хавкіна безпосередньо брала участь в усіх значних подіях, що відбувалися у бібліотеці до революції, і була їх літописцем.

Особистий досвід і досвід колег Л.Б.Хавкіна узагальнила в таких відомих працях, як "Библиотеки, их организация и техника" (СПб., 1904), "Руководство для небольших библиотек" (СПб., 1911).

Любові Хавкіній виповнилося лише 19 років, коли вона виявила бажання добровільно чергувати у "дешевому абонементі", нещодавно відкритому для бідноти у ХГБ. Тут вона мала змогу спостерігати втілення у життя ідей народної освіти, вивчати різноманітність читацьких інтересів та смаків. Водночас Хавкіна безплатно давала уроки у приватній недільній школі Х.Д.Алчевської, де разом з іншими вчительками була активним укладачем 3-го тому навчально-бібліографічного посібника "Что читать народу". Це видання одержало високу оцінку широкої громадськості Росії, позитивну рецензію дав йому Л.М.Толстой.

Значну роль у формуванні світогляду Л.Б.Хавкіної відіграло тривале спілкування з членами Харківського товариства розповсюдження серед народу грамотності (ХТГ), а також з членами правління ХГБ, професорами університету

Д.І.Багалієм, М.Ф.Сумцовим, В.Я.Данилевським та іншими. Вона стала їх послідовницею у справі просвітництва.

Не менш плідними для Л.Б.Хавкіної були зустрічі та бесіди з громадською діячкою, просвітителькою та книговидавцем О.М.Калмиковою.

Досвід роботи у бібліотеці пліч-о-пліч з майстрами високого класу допоміг Любові Борисівні у педагогічній, літературній та науковій діяльності. Наприкінці XIX та на початку XX ст. Л.Б.Хавкіна видала чимало науково-популярних книг і опублікувала статей з загальноосвітніх питань. Так, стаття про Харківську громадську бібліотеку, надрукована в 1903 р. у журналі "Вестник воспитания" [1], відразу привернула увагу російської бібліотечної громадськості до ХГБ. У харків'ян почали з'являтися послідовники у справі організації нових громадських бібліотек у провінції.

Надалі Л.Б.Хавкіна відгукується своїми статтями на більш-менш значний захід, організований працівниками бібліотеки: 10-річчя і 15-річчя з дня заснування ХГБ, святкування переселення бібліотеки до власного приміщення. Слід зазначити, що Л.Б.Хавкіна була не лише одним з авторів вітального тексту до останньої події, а й сама вручила його Дмитру Івановичу Багалію. У привітанні зокрема зазначалося: " … Не обмежуючи своїх клопотів навколо підписувачів, Громадська бібліотека завжди радо приймала своїх побратимів – інші просвітницькі установи. Громадська бібліотека люб'язно пропонувала їм користуватися її книжковими багатствами. Таке ставлення поряд зі служінням ідеї народного блага встановлює міцний зв'язок між Громадською бібліотекою та іншими просвітницькими закладами" [2].

Думка про нерозривний зв'язок бібліотеки з просвітницькими закладами міста проходить через усі

публікації Л.Б.Хавкіної. Авторитет її як людини, безмежно відданій справі просвіти, розвитку бібліотеки, зростає серед передової харківської інтелігенції. А згодом сучасники назвуть її "палким бібліотекознавцем".

За ініціативою Л.Б.Хавкіної було відкрито перший в Росії нотний абонемент, а пізніше відділ бібліотекознавства, завідувачкою якого була вона аж до свого від'їзду з Харкова у 1912 р.

Не раз Любов Борисівна проводила семінари для бібліотекарів і службовців безплатних народних читалень Харкова.

Як зазначав Ю.Григор'єв, Л.Б.Хавкіна "справедливо пищалася тим, що за масштабами роботи Харківська громадська бібліотека була на той час другою бібліотекою Росії, поступаючись лише Публічній у Петербурзі, але переважаючи Рум'янцевську бібліотеку в Москві" [3].

Публікації Л.Б.Хавкіної, датовані 1912 роком, пов'язані з 25-річчям ХГБ і мають загальну назву: "Ювілей Харківської громадської бібліотеки". Призначені вони для журналів "Вестник воспитания", "Библиотекарь", а також для петербурзької газети "Речь". В них автор узагальнює роздрібнені факти бібліотечного життя, підводить перші підсумки діяльності ХГБ. Перш за все Любов Борисівна вказує на значний приріст книжкового фонду, який у 1912 році складав понад 150 тис. томів, 85 тис. з яких бібліотека одержала у вигляді пожертвувань.

Л.Б.Хавкіна прагнула до багатогранного висвітлення роботи бібліотеки: діяльність засновників і першого правління, формування та використання книжкового фонду, робота кабінету безплатного читання, "дешевого абонемента" та філій бібліотеки, організація нових відділів. Факти внутрішнього життя ХГБ дозволили Л.Б.Хавкіній розставити

відповідні акценти у висвітленні розвитку бібліотеки за порівняно короткий проміжок часу, чверть віку.

Любов Борисівна відзначала громадську сутність ХГБ, ілюструючи викладене прикладами. Зокрема вона вказувала, що за 25 років кількість працюючих у бібліотеці на добровільних засадах складала 500 чоловік, у правлінні бібліотеки за цей час побувало понад 100 осіб з харківської інтелігенції, переважно професори місцевих учбових закладів і, зокрема університету. Так, наприклад, у статті, надрукованій у журналі "Библиотекарь" Л.Б.Хавкіна пише: "Громадськість завжди висувала зі свого середовища численних співпрацівників бібліотеки і членів правління, що несли на її вівтар свою енергію, знання та працю. Їх самовідданість не можна виразити цифрами" [4]. Подвижництво цих людей не може нікого залишити байдужим. Ось один з наведених Л.Б.Хавкіною прикладів:" … двоє членів першого правління, тепер вже посивілі професори, прагнучи зекономити мізерні кошти бібліотеки, вручну розпилювали дошки й майстрували шафи". Вельми цікавим є й інше її свідчення:" … коли треба було підготувати до друку новий каталог, один з членів правління, що мав на службі високу посаду, взяв 2-місячну відпустку і всю її провів у бібліотеці, виконавши за цей час величезний обсяг роботи" [4].

Для істориків – дослідників діяльності ХДНБ ім. В.Г.Короленка – стануть у пригоді інші відомості зі статей Л.Б.Хавкіної. Так, наприклад, статут ХГБ складався на підставі статуту Чернігівської публічної бібліотеки. Організатори Харківської громадської бібліотеки вважали дуже важливим принцип безплатності читання, і тому внесли його до складу статуту ХГБ. Згодом, у зв'язку з фінансовими труднощами, постало питання про плату за читання, але статут не дозволив цього зробити.

Згідно з відомостями зі статей Л.Б.Хавкіної, правління ХГБ склало три варіанти прохання до міської влади стосовно надання грошової субсидії на потреби бібліотеки. На жаль, у Державному архіві Харківської області було знайдено лише один його варіант – документ, підписаний головою правління Дмитром Івановичем Багалієм і адресований міській управі.

Важливою ланкою у подальшому пошуку відомостей про ХГБ став опис виставки, присвяченої 25-річчю бібліотеки, де були широко представлені різноманітні матеріали з її історії, а саме: портрети відомих діячів бібліотеки, документи перших років її існування, діаграми діяльності ХГБ, фотографії. Окремий стенд був присвячений численним вітальним листам і телеграмам.

Цікаві статистичні дані, пов'язані з ювілеєм ХГБ, наводить Л.Б.Хавкіна у статті "Ювілей Харківської громадської бібліотеки", вміщений у журналі "Вестник воспитания" 1912, – № 3. Повідомляється, що на ювілей відгукнулися майже всі найбільші культурно-просвітницькі та наукові заклади Росії. На урочистому засіданні були присутні понад 40 делегацій. Л.Б.Хавкіна робить акцент на всеросійському значенні цього "свята культури". Додатком до її слів стало вітання Російського бібліографічного товариства у Москві, активним членом якого була Любов Борисівна: "Російське бібліографічне товариство при Московському університеті (…) не може не відзначити, що свято Харківської громадської бібліотеки є знаменним для Росії. Російська бібліотечна справа, незважаючи на перешкоди у розвитку, приховує в собі глибокі життєві сили, якщо бібліотека, викохана громадськими симпатіями, за такий короткий період як 25 років, досягла того, що посіла одне з перших місць у країні" [6].

У своїх публікаціях Л.Б.Хавкіна надає великої уваги якісному і кількісному складу книжкового фонду ХГБ, що

вигідно відрізнявся від складу інших провінційних громадських бібліотек. Розглядає питання ефективності використання книжкових скарбів, подаючи такі статистичні характеристики, як середньомісячна кількість передплатників, максимальна кількість відвідувань у різні місяці року та середня кількість книг, що припадає на одного відвідувача читального залу. У згаданій ювілейній статті Любов Борисівна порівнює роботу ХГБ з роботою найбільших бібліотек Росії: "За інтенсивністю роботи, кількістю користування книжками Харківська громадська бібліотека значно випередила всі інші. За 25-й рік існування в ХГБ прочитано 283000 томів" [5].

Л.Б.Хавкіна докладно зупиняється на роботі кожного відділу. Перш за все це стосується "дешевого абонемента", де вона розпочинала свою бібліотечну біографію. Любов Борисівна особливо підкреслювала, що лише в абонементі, котрий обслуговував найбідніші верстви, праця бібліотекарів була безплатною. Організація абонемента для найбідніших стала першою прогресивною спробою в організації народної бібліотеки. З цього приводу у журналі "Библиотекарь" Хавкіна пише: "Справа була новою і досить трудомісткою. Це була перша у Харкові і одна з перших у Росії народних бібліотек" [4]. Незабаром зі складу співпрацівників ХГБ виділилася група ентузіастів, за ініціативою яких у 1891 році було організовано безплатну народну бібліотеку-читальню при Харківському товаристві розповсюдження у народі грамотності. Згодом з'явилися ще 4 безплатні читальні в різних районах міста, а з когорти діячів першої читальні виділився комітет сільських бібліотек, що підтримував близько 500 народних бібліотек.

Л.Б.Хавкіна зазначала, що ХГБ "сприяла розвитку бібліотечної справи в цілому краї". Сама ж Любов Борисівна була прихильницею нових форм організації роботи на всіх

ділянках бібліотечної практики. Вона розуміла, що для багатьох читачів бібліотека є водночас і вихователем, і помічником у житті, що будь-яке вдосконалення бібліотечної роботи призведе до зростання авторитету бібліотеки в цілому.

Комісія у складі професорів Д.І.Багалія, М.О.Маслова, А.П.Кадлубовського, О.П.Грузинцева доручила Л.Б.Хавкіній підготувати доповідь про діяльність бібліотеки за 25 років до ювілейного засідання. Таке завдання було відповідальним і дуже почесним. Пізніше Хавкіна згадувала, що доповідь у вигляді "Короткого нарису" була надрукована на сторінках "Харьковских губернских ведомостей", а в 1913 році була видана окремою брошурою. Хавкіна відзначає осіб, які своєю енергією та самовідданістю сприяли відкриттю та розвитку бібліотеки. Це О.О.Гурський, котрий одним з перших організував засідання засновників майбутньої бібліотеки; Н.Н.Ходолій, палкий прихильник ідеї організації "дешевої бібліотеки" для народу; М.А.Гредескул, який підготував спеціальну доповідь про організацію абонемента для читачів-бідняків; Х.Д.Алчевська, котра першою дала неабиякі гроші для відкриття "дешевого абонемента"; В.Я.Данилевський, якого сучасники вважали зразком невтомності у справі розвитку народної освіти; Д.І.Багалій, чиї зусилля дозволили зібрати необхідні кошти для будівництва бібліотеки; О.В.Котельникова, котра багато років очолювала роботу кабінету для читання. Аналізуючи діяльність цього кабінету, а також матеріали, накопичені завдяки веденню бібліотечної статистики, Л.Б.Хавкіна у "Короткому нарисі …" робить такий висновок: " …Матеріали, здобуті нею /бібліотекою/ за минулі роки, можуть стати цікавою ілюстрацією до історії громадської думки і в зміні читацьких смаків, і настроїв, викликаних як зростанням культурного розвитку, так і зовнішніми подіями" [7].

У нарисі Л.Б.Хавкіна торкається питань книгообміну, які на той час перебували у зародку. Харківська громадська бібліотека надавала допомогу у справі книгообміну Ізюмській, Єкатериноградській, Сизранській та іншим громадським бібліотекам, а також міським бібліотечним закладам при Товаристві розповсюдження серед народу грамотності, використовуючи фонд дублетної літератури. З нарису випливає, що у 1905 році в ХГБ було проведено дослідження з питань улаштування книжкової торгівлі на комісійних засадах. Книготоргівля функціонувала 2,5 роки, а під час 1-ї російської революції припинила існування, бо її стали використовувати співпрацівники, що мали революційні погляди, для розповсюдження відповідної літератури.

Л.Б.Хавкіна як історик рідної бібліотеки з гордістю повідомляє про те, що ХГБ на Всесвітній виставці у Льєжі (1905 р.) була нагороджена дипломом, а також про участь ХГБ у 1-му Всеросійському бібліотечному з'їзді (1911 р.).

На початку 1913 р. Хавкіна переїхала до Москви, але не припинила своїх життєвих і ділових стосунків з рідним містом, з бібліотекою. Так, у лютому 1914 р. Любов Борисівна відвідала Харків, щоб бути присутньою на черговому річному засіданні членів правління ХГБ.

У вересні 1916 р. Л.Б.Хавкіна знову приїжджає до Харкова. Цього разу приїзд було приурочено до 30-ї річниці з дня заснування Харківської громадської бібліотеки. Любов Борисівна була впевнена, що пам'ятні дати є слушним моментом, щоб підвести підсумки минулого і накреслити шляхи майбутнього. Доповідь Хавкіної на урочистих зборах мала назву "Шляхи подальшого розвитку бібліотеки". В ній були поставлені питання про необхідність організації довідкового відділу та відкриття дитячої філії.

Як теоретик бібліотечної справи Л.Б.Хавкіна пропонувала співпрацівникам Харківської громадської

бібліотеки розглянути питання стосовно раціонального комплектування. Вона звернулася до харків'ян з відкритим листом, де, зокрема говорилося: "Нехай кожен громадянин, що співчуває бібліотеці, до цього дня подарує їй хоча б одну книгу, і книги, принесені всіма для всіх, оновлять книжковий запас для загального користування" [8]. Сама Любов Борисівна багато разів дарувала книги рідній ХГБ.

У 1916 році було організоване Російське бібліотечне товариство з центром у Москві. Головою російських бібліотекознавців висунули Л.Б.Хавкіну. А напередодні революції за її ініціативою у Харкові було відкрито філію товариства, куди увійшли працівники громадської та університетської бібліотек і народних читалень. Знайдені у Державному архіві документи свідчать про широку програму роботи цієї філії. На жаль, поки не вдається з'ясувати подальшу долю цього прогресивного починання.

Тривалий час Л.Б.Хавкіна підтримувала найміцніші стосунки з багатьма колегами-харків'янами. Доказом цього є неопублікований лист Любові Борисівни, адресований вченому секретарю Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г.Короленка Вірі Григорівні Трамбицькій [11].

Розпочавши науковий пошук документів з історії бібліотеки, В.Г.Трамбицька вирішила звернутися до Л.Б.Хавкіної за порадою і допомогою, зав'язалося листування. Зберігся лише один лист від 21 травня 1945 р., де Хавкіна пише: "Спочатку раджу Вам переглянути літературу, що відноситься до 25-річного ювілею Харківської громадської бібліотеки (попередниці Короленківської бібліотеки)". Далі у листі згадуються статті з журналів ("Библиотекарь", "Вестник воспитания"), газет ("Речь", "Харьковские губернские ведомости"), якими Л.Б.Хавкіна радить колезі скористатися у роботі. " … Бібліографія дореволюційних статей і літератури про бібліотеки, –

зазначає Л.Б.Хавкіна у листі, – є у другому виданні моєї книги “Библиотеки, их организация и техника”. Ці джерела, а також “Труды” 1 Всеросійського з’їзду з бібліотечної справи 1911 р. (СПб., 1912) та 1 Загальноземського з’їзду з питань народної освіти, праці з питань улаштування розумних розваг, “Практическая школьная энциклопедия” за редакцією Тулупова і Шестакова, “Народная энциклопедия научных и прикладных знаний” і журнали “Русская школа”, “Вестник воспитания”, “Школа и жизнь” дають дуже цінний матеріал для вивчення історії бібліотек у Росії".

Простим олівцем у листі зроблено напис: “Вітаю весь колектив бібліотеки з нашою славною перемогою і бажаю швидкого відродження нашій бібліотеці. Для мене Харківська громадська бібліотека завжди залишається рідною”.

Діяльність Любові Борисівни Хавкіної у Харківській громадській бібліотеці, її стосунки з співпрацівниками є складовою історії ХДНБ, як і ім’я Л.Б.Хавкіної стало невід’ємним від понять бібліотечна професія та історія бібліотечної справи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Харьковская Общественная библиотека /за период с 1886 по 1902 гг./ // Вестн. воспитания. – 1903. – № 3. – С.70–82. – (Без подписи).

2. Приложение 1-е к Отчету Харьковской Общественной библиотеки за пятнадцатый год ее существования (с 1 окт. 1900 г. по 1 окт. 1901 г.). – Х., 1902. – С.20.

3. Григорьев Ю.В. Л.Б.Хавкина / Ю.В.Григорьев. – М., 1973. – С.45.

4. Юбилей Харьковской Общественной библиотеки //Библиотекарь. – 1912. – Вып.1. – С.16,10.

5. Юбилей Харьковской Общественной библиотеки // Вестн. воспитания. – 1912. – № 3. – С.122-127.

6. Двадцатилетие Харьковской Общественной библиотеки. – Х., 1913. – С.XVIII.

7. Краткий очерк деятельности Харьковской Общественной библиотеки за 25 лет. – Х., 1913. – 23 с.

8. Хавкина Л.Б. Открытое письмо к харьковским гражданам / Л.Б.Хавкина // Юж. край. – 1916. – 18 сент.

9. Хавкина Л.Б. Наши научные библиотеки до и после революции / Л.Б.Хавкина // Крас. библиотекарь. – 1927. - № 10. – С.22–32.

10. Не мытьем, так катаньем: (Из воспоминаний о дореволюц. б-ках) // Крас. библиотекарь. – 1927. – № 10. – С.66–73.

11. Лист Л.Б.Хавкіної до В.Г.Трамбицької: (від 21 трав. 1945 р.)*

А.М.Перепеча

РОЛЬ Л.Б.ХАВКІНОЇ У СТВОРЕННІ НОТНОГО АБОНЕМЕНТА В ХАРКІВСЬКІЙ ГРОМАДСЬКІЙ БІБЛІОТЕЦІ

У січневому номері харківської газети “Южный край” за 1903 рік з’явилося повідомлення, яке вразило музичну громадськість міста, – в Харківській громадській бібліотеці відкрито музичний відділ. Відзначалося, що це був “перший досвід улаштування в Росії загальнодоступного нотного

---

* Лист знаходиться у меморіальному фонді відділу рідкісних видань і рукописів ХДНБ.

абонемента” [1]. Ідея його створення належала Л.Б.Хавкіній і була гаряче підтримана музичними товариствами країни та діячами культури.

Любов Борисівна Хавкіна мала музичну освіту (закінчила музичне училище) і вбачала сенс нового відділу в тому, щоб сприяти ознайомленню широкого загалу з кращими творами музичного мистецтва.

У 90-х роках минулого століття Л.Б.Хавкіна виступила у пресі зі статтями, присвяченими історії музики, діяльності композиторів, з рецензіями й оглядами концертного життя Харкова, вела музичну рубрику в “Харьковских губернских ведомостях”. Майже 100 нарисів, статей і нотаток опублікувала вона за різними музичними темами.

Талант Л.Б.Хавкіної виявився і в діяльності музичного гуртка, де вона перебувала на посаді секретаря і брала участь у підготовці загальнодоступних концертів, що проходили у читальному залі ХГБ.

У 1902–1903 рр. харківські газети опублікували 10 статей, присвячених відкриттю у бібліотеці нотного абонемента. Є підстави вважати, що більшість з них належали Л.Б.Хавкіній. Відкриття абонемента було підготовлене процесом розвитку музичної культури. На гастролі до Харкова приїздили – П.І.Чайковський, О.К.Глазунов, А.Г.Рубінштейн, О.С.Скрябін, С.В.Рахманінов, Ф.І.Шаляпін та багато інших композиторів, виконавців, диригентів.

У підготовці загальнодоступних концертів і вечорів брала участь Харківська громадська бібліотека. Щовечора її читальний зал здавався в аренду різним товариствам, тут улаштовувалися і благодійні концерти. Особливого значення набували також комерційні концерти, збори від них йшли на потреби бібліотеки. Потяг різних соціальних верств до музики сприяв створенню при громадській бібліотеці

осередку музичної культури, який став підмогою для музичної освіти людини [2].

20 березня 1902 року на засіданні правління Харківської громадської бібліотеки Л.Б.Хавкіна виступила з проектом улаштування нотного абонемента. Необхідність цього вона обгрунтувала потребами населення в музичній літературі, відсутністю у місті подібної структури. Л.Б.Хавкіна наводила приклади щодо організації музичних фондів у муніципальних бібліотеках Франції, відзначала активне їх використання читачами (кількість виданих нот в одній з бібліотек Парижа досягла у 1901 році 100 тис. од.). Всі докази Л.Б.Хавкіної були об'єднані однією думкою, що абонемент буде призначений для музичного просвітництва населення і надасть значної допомоги у справі загальної освіти народу. Принципові настанови з цього питання містилися у двох її статтях за назвою "Нотный абонемент в Харьковской общественной библиотеке", опублікованих в "Харьковских губернских ведомостях" за 1902–1903 рр. [3] Стаття 1902 року була анонімною. В ній вона висловлювала думку про демократизм громадських бібліотек, котрий полягав у тому, що бібліотеки завдяки субсидіям та пожертвуванням можуть брати з користувачів мінімальну плату. За цією ж публікацією з'являється стаття 1903 р. вже за підписом Л.Б.Хавкіної. Спираючись на багатий досвід роботи бібліотек Петербурга, Москви, Парижа, Лондона, Берліна, Лейпцига, котрі володіли музичними фондами, автор розробляє свій варіант організації музичного відділу. "Наукові бібліотеки, – відзначає Л.Б.Хавкіна, – володіють цінними колекціями, систематичним добором нотних та книжкових видань, портретів, автографів … і т.ін." [3]. Однак можливості їх використання були обмеженими, бо література не видавалася по абонементу. Приватні бібліотеки чи нотні абонементи при музичних магазинах також не задовольняли

вимог населення, бо мали загальні недоліки: випадковий добір видань, відсутність каталогу, обмеження у видачі тощо.

На відміну від подібних бібліотек ХГБ прагнула скомбінувати зручності видачі з систематизацією матеріалу і загальнодоступністю плати. Окрім того, поряд з нотним абонементом бібліотека надавала право безплатного користування нотами та книгами з питань музики (в тому числі й рідкісними) у кабінеті для читання [4]. Це можна розглядати як програму, котру Л.Б.Хавкіна наполегливо й послідовно втілювала в життя. Грунтовна аргументація автора статті, використання широкої трибуни для привернення уваги громадськості сприяли позитивному вирішенню питання. Проект Л.Б.Хавкіної був прийнятий правлінням бібліотеки у грудні 1902 р. Для його здійснення було створено спеціальну комісію під головуванням Любові Борисівни. До комісії увійшли музичноосвічені фахівці та особи, знайомі з технікою бібліотечної справи. Комісія мала вирішити серйозні проблеми: зібрати необхідні кошти для відкриття абонемента, опрацювати керівні організаційні принципи, скласти списки нот і книг для комплектування фонду. Вона розпочала роботу з циркулярних звернень про пожертвування нот, книг та коштів. Звернення розсилалися до різних міст і окремих бібліотек зарубіжжя. Вже у перші роки існування абонемента пропагандист російської музики, нотовидавець М.П.Бєляєв пожертвував бібліотеці всі видані ним твори російської камерної музики (541 прим.). Значна кількість нот і книг надійшла від музичних товариств Харкова, Петербурга, консерваторії Москви, музичних училищ Києва, Тифліса, Тамбова. Зробили свій внесок місцевий магазин Гергарда, московське видавництво Юргенсона, зарубіжні видавництва Берліна, Штудгарта, Лейпцига та ін.

Серед осіб, які вітали відкриття абонемента і взяли участь у пожертвуваннях, були: основоположник української класичної музики М.В.Лисенко, відомий російський композитор М.О.Балакірєв, видатні представники музичної критики Ю.Д.Енгель, Н.Д.Кашкін, Н.Ф.Фіндейзен, музикознавці, видавці "Русской музыкальной газеты" та збірника "Музична старовина". У дарунок бібліотеці надіслали ноти Ц.Кюі, Л.І.Шестакова, (сестра М.І.Глінки), М.П.Чайковський (брат П.І.Чайковського) та багато інших.

Таким чином, сума пожертвувань дала змогу до кінця 1902 р. сформувати фонд, що містив 1836 нот та 158 книг. Така одностайна підтримка нового починання передовими діячами музичної культури свідчила про визнання авторитету і заслуг Л.Б.Хавкіної у її музично-просвітницькій діяльності.

У центрі уваги комісії завжди були питання стосовно комплектування та зберігання фонду абонемента. Читачам розсилалися бланки з проханням назвати твори, котрими необхідно було б поповнити музичну колекцію. Відповіді звірялися зі списками, підготовленими комісією. Часто абоненти замовляли збірки народних українських та російських пісень. Замовлялися також духовно-музичні та хорові твори. З книг найбільшим попитом користувалася література з питань фортепіанної педагогіки, підручники з теорії музики та інструменталістики, критико-біографічні нариси тощо.

При наявності коштів придбавалися найбільш цінні видання. З метою збереження фонду кожний примірник нот обгортався у палітуру, листовий матеріал зшивався у збірники-конволюти.

Відповідально ставилася комісія і до створення довідкового апарату до алфавітного, нумераційного, систематичного каталогів.

До дня відкриття нотного абонемента було надруковано “Каталог музыкального отдела Харьковской общественной библиотеки” (Х., 1903), активну участь у його складанні взяла Л.Б.Хавкіна. Каталог був невеликим за обсягом і не всі його розділи були достатньо наповненими. Складачі виправдовували його вади “новизною справи, випадковістю пожертвувань, мізерністю коштів” [2]. Найповніше завдяки пожертвуванням М.П.Бєляєва в ньому було представлено російську музику. Передбачалося підготувати наступний випуск каталогу із значно повнішими розділами, бібліографічним покажчиком статей з питань музики. Однак роботу не було продовжено і видання 1903 р. тепер є бібліографічною рідкістю.

Головне завдання нотного абонемента, як згадувалося вище, було обумовлене метою музичного просвітництва: “Сприяти ознайомленню публіки з кращими творами музичного мистецтва” [2]. До складу читачів передбачалося ввести не лише фахівців та учнів музичних шкіл, а й любителів музики. Демократична спрямованість абонемента була відображена у положенні про роботу з читачами: “Він повинен призначатися не лише для заможних людей, а й для широкої публіки” [2].

Для зручності нотний абонемент існував окремо від книжкового. Витрати на його утримання відшкодовувалися внесками передплатників. Внески за ноти були дещо більшими, ніж за книжки, через високу вартість нотних видань. Водночас працював безплатний кабінет для читання.

З перших днів функціонування абонемента вивчалася інтенсивність використання фонду. Аналізуючи читацький попит, комісія дійшла висновку, що найпопулярнішими були видання російської сучасної музики. Так, наприклад, у звіті за 1902–1903 рр. зазначалося, що твори П.І.Чайковського замовлялися 80 разів. У статті Л.Б.Хавкіної “Нотный

абонемент в Харьковской общественной библиотеке" [3] аналізується його робота за один місяць. Автор відзначає активний читацький інтерес до творів Ц.Кюї, О.Гречанинова, А.Лядова, О.Скрябіна, музично-фольклорних матеріалів.

Цікавилися читачі і зарубіжною класикою, особливо творами Й.-С.Баха, Л.Бетховена, Ф.Шуберта, Р.Шумана, Ф.Шопена, Е.Гріга.

Л.Б.Хавкіна відзначала взаємовплив читацького попиту і повноти фонду. Практика свідчила, що не тільки попит визначає повноту фонду. Добре сформований фонд викликає інтерес у читачів до тих розділів, котрі раніше не були популярними. Наприклад, було відомо, що ансамблеве виконання музичних творів у Харкові не мало широкого розповсюдження. Однак згодом все частіше на абонементі стали замовлятися інструментальні тріо, квартети російської та зарубіжної музики.

Л.Б.Хавкіна брала безпосередню участь у складанні звіту за перший рік роботи нотного абонемента. За даними цього звіту (з 1 жовт. 1903 р. по 1 жовт. 1904 р.), протягом року абонемент налічував 47 дієвих абонентів. В обігу знаходилися 2086 томів нотних видань, 410 книг з питань музики. Видача досягла 3 тис. од. Це найвищі показники за дореволюційний період.

Діяльність Любові Борисівни, пов'язана з роботою нотного абонемента, ще деякий час тривала. У червні 1905 р. Хавкіна передає завідування П.Г.Ріттеру.

Справа, так блискуче, розпочата Л.Б.Хавкіною, надалі потроху зійшла нанівець. Кошти надходили мізерні, міська влада не підтримувала починання. Та все ж перший досвід організації нотного абонемента у ХГБ виявився недаремним. Закладені Л.Б.Хавкіною підвалини музичного просвітництва на підставі бібліотечного професіоналізму дали бажані наслідки. Створюються музичні відділи у Чернігівській

громадській бібліотеці, Пермській міській громадській бібліотеці, ставиться питання про організацію музичної бібліотеки у Петербурзі [4].

ЛІТЕРАТУРА

1. [Про відкриття у ХГБ музичного відділу] // Юж. край. – 1903. – 8 янв.

2. Доклад об устройстве музыкального отдела // Приложение 1 к Отчету Харьковской общественной библиотеки за семнадцатый год ее существования (1 окт. 1902 г. по 1 окт. 1903 г.). – Х., 1903. – С.XXI, XXII, XXIII, XXIV.

3. Нотный абонемент Харьковской общественной библиотеки // Харьк. губерн. ведомости. – 1902. – № 3. – 21 окт.

4. Те саме // 1903. – 19 февр.

Н.І.Капустіна

З ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ВІДДІЛУ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА ХАРКІВСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ

20 квітня 1903 р. в газеті «Харьковские губернские ведомости» було опубліковане повідомлення про рішення загальних зборів членів Харківської громадської бібліотеки стосовно створення відділу бібліотекознавства. На цих зборах з доповіддю "Про влаштування відділу бібліотекознавства" виступила член правління ХГБ Л.Б.Хавкіна. Вона обгрунтувала необхідність вивчення і наукової організації бібліотечної справи у Росії за прикладом США і Англії. Ідею створення відділу Л.Б.Хавкіна

запозичила з досвіду бібліотек США. Вивчивши свого часу роботу американських та німецьких бібліотек, ознайомившись з бібліотечною справою на Міжнародній виставці у Парижі, вона висуває питання про організацію у Росії професійної підготовки бібліотечних кадрів.

Починає Л.Б.Хавкіна зі створення у ХГБ відділу бібліотекознавства, котрий би "являв собою першу в Росії спробу об'єднання матеріалів з бібліотечної справи" [16].

Здійснити проект улаштування цього структурного підрозділу доручили членам правління Л.Б.Хавкіній та А.С.Чемпковському. Надалі до них приєднається О.А.Дідрихсон. Було розроблено схему розташування матеріалів у відділі, яка містила такі розділи: література з питань бібліотекознавства (історія бібліотек, монографії, закони про бібліотеки, статистика, статути, звіти і правила російських та іноземних бібліотек, друковані каталоги, спеціальні періодичні видання, бібліографія, наочні посібники), карти і діаграми, види і плани бібліотечних будівель, зразки бібліотечних меблів, систему класифікації, нумерації, каталогізації, запису книг і т.ін. [10].

Були надіслані циркулярні звернення до російських бібліотек та листи до іноземних з проханням надіслати матеріали за наведеною програмою. З 89 російських бібліотек відгукнулися 26 і надіслали 76 книг і брошур, 8 систем бланків, 2 плани та 2 фотографії. З 26 іноземних – відповіли 24, котрі надіслали 117 книг і брошур, 14 систем бланків і 14 фотографій та малюнків. Серед матеріалів російських бібліотек найцікавішими були такі: 23 томи від Імператорської публічної бібліотеки, повний каталог Київської публічної бібліотеки, аматорські знімки Томської міської бібліотеки. Серед документів, надісланих іноземними бібліотеками, перше місце за кількістю та змістом посідали матеріали американських бібліотек: звіти Бібліотеки

Конгресу США з численними малюнками, системи бланків, програми, звіти і малюнки шкіл для бібліотекарів.

Цікаві матеріали з історії і статистики американських бібліотек надіслало Бюро народної освіти у Вашингтоні, каталоги технічних пристроїв для бібліотек були одержані від Міжнародного бібліографічного інституту і англо-американських акціонерних товариств "Бібліотечне бюро" і "Бібліотечні посібники".

Відгукнулися й інші зарубіжні бібліотеки, починаючи з найбільших у світі книгосховищ – Паризької національної бібліотеки та Британського музею – і закінчуючи народними бібліотеками у Штутгарті та Бреславлі. Вони надіслали ряд цінних праць, таких як "Предисловие к печатному каталогу Парижской национальной библиотеки", звіти про стан Британського музею і т.ін.

Звіти, види, плани, бланки та бібліотечний журнал надіслало Товариство австралійських бібліотекарів, 5 великих фотографій бібліотечної будівлі та читального залу – Токійська імператорська публічна бібліотека. Л.Б.Хавкіна відзначала, що, на превеликий жаль, наші вітчизняні бібліотеки мляво відгукнулися на прохання надіслати свої матеріали. З квітня 1903 р. по жовтень 1904 р. з 320 російських бібліотек відповіли ХГБ лише 59, а з 124 іноземних – 58.

Бібліотека штату Нью-Йорк в Олбані у відповідь на лист правління звернулася з проханням надіслати їй матеріали про ХГБ для розміщення у своєму бібліотечному музеї. Було надіслано фотографії, картки, бланки, звіти російською мовою з перекладом вступу про історію і сучасний стан бібліотеки.

До кінця 1904 р. відділ мав у своєму фонді 2200 документів з бібліотечної справи. Колекція наочних посібників була зібрана у 90 папках, які згодом було

передано для тимчасового користування до Московського університету ім. Шанявського (як виявилося, назавжди). Вони поклали початок музею бібліотекознавства при бібліотечних курсах у Москві. Зараз від його експонатів залишилося кілька десятків і зберігаються вони в архіві наукової бібліотеки МДУКіМ.

Було одержано у дарунок від Л.Б.Хавкіної книгу, яка застосовувалася у патентному індикаторі Cotgreave'а. Вона давала змогу читачу, не звертаючись до бібліотекаря, визначити наявність матеріалу у відділі на цей момент.

Документи у відділі було згруповано за державами і виставлено для ознайомлення у вітринах обертального турнікету. Були оформлені діаграми, що показували зростання книжкового фонду в американських, японських бібліотеках та ХГБ. Складено докладний каталог на всі документи за такою схемою: загальні твори, статути, правила, звіти, каталоги, спеціальні періодичні видання, бібліографія, наочні посібники. Наочні посібники передбачалося видавати лише у приміщенні бібліотеки.

15 грудня 1904 р. відбулася презентація відділу. Були представлені найбільш цінні матеріали з бібліотечної справи.

Відділ бібліотекознавства увійшов до структури бібліотеки, і дату 15 грудня слід вважати днем його відкриття. При ньому було створено бібліотечний музей. До речі, через те, що в статуті ХГБ слово "музей" було відсутнім, його довелося назвати інакше: "колекція наочних посібників".

Своїм завданням відділ вважав опрацювання питань теорії, методики і практики бібліотечної роботи на підставі досвіду бібліотек. Його діяльність мала три напрямки: довідково-консультаційна робота, учбово-педагогічна та науково-дослідницька.

Йшли роки. Відділ бібліотекознавства одержував всі щомісячні бюлетені, відомості про нові книги, доповіді та звіти з Бостонської, Бруклінської, Чикагської бібліотек та Бібліотеки Конгресу США, допомагав іншим російським та зарубіжним бібліотекам і всім, хто цікавився бібліотечною справою. Наприклад, було виконано прохання Нью-Йоркської публічної бібліотеки про надіслання їй книг для російського відділу (266 прим.). Бібліотеці Бернського університету було відкрито (вперше у практиці ХГБ) міжнародний абонемент. До Іркутської міської, Севастопольської морської, Псковської громадської бібліотек було надіслано бланки та інші матеріали.

Задовольнялися індивідуальні запити читачів з Харкова, Петербурга, Москви, Самари. Вони стосувалися статуту, каталогів, історії і техніки ХГБ, адрес російських бібліотек, інвентарного запису тощо.

Відділи відвідали представники Луганської та Полтавської громадських бібліотек, Одеської публічної та бібліотеки Харківської земської управи.

Надавалося уваги науково-дослідній роботі. О.А.Дідрихсон підготував доповідь “Про народні бібліотеки Німеччини”, яку прочитав на засіданні І читальні – бібліотеки ХТГ, Л.Б.Хавкіна склала статтю “Публічні бібліотеки Австралії” та написала книгу “Библиотеки, их организация и техника” (СПб., 1904).

Любов Борисівна згадує цей період: “Мені доводилося майже щодня давати пояснення стосовно цього відділу та відповідати на численні запитання, з якими до мене зверталися його відвідувачі. Це наштовхнуло мене на думку, з одного боку, скласти підручник з бібліотечної справи, а з іншого – виступити на з’їзді з проектом про необхідність професійної підготовки бібліотекарів” [1].

У 1905 р. ХГБ була запрошена взяти участь у Всесвітній виставці у Льєжі (Бельгія) і комісія відділу бібліотекознавства склала для цього експонат бібліотеки. Були надіслані звіти, каталоги, альбоми фотографій з пояснювальним текстом. Один альбом і зараз зберігається у меморіальному фонді ХДНБ ім. В.Г.Короленка.

На виставці Л.Б.Хавкіна представила свою книгу "Библиотеки, их организация и техника" (СПб., 1904), котра була нагороджена золотою медаллю, а ХГБ за свою діяльність відзначена Почесним дипломом.

У червні 1911 р. ХГБ брала участь у виставці, організованій у Санкт-Петербурзі при І Всеросійському з'їзді з бібліотечної справи. Було виставлено діаграми, друковані матеріали і фотографії, а також значну частину матеріалів відділу бібліотекознавства: всі малюнки і 90 папок, де було згруповано системи діловодства найвидатніших російських та зарубіжних бібліотек. У роботі з'їзду брав участь О.А.Дідрихсон, а також один з організаторів відділу бібліотекознавства А.С.Чемпковський, на той час мешканець Санкт-Петербурга. Л.Б.Хавкіна за сімейними обставинами не змогла прибути на з'їзд. Вона надіслала на виставку особисту колекцію фотографій визначних бібліотечних будівель. Природно, що під час роботи подібних з'їздів у Харкові, відділ бібліотекознавства ХГБ брав в них найактивнішу участь. Так, у липні 1915 р. Харківське товариство розповсюдження серед народу грамотності організувало з'їзд з улаштування розумних розваг. Один із розділів виставки з'їзду був присвячений народним бібліотекам. ХГБ виставила фотографії своєї будівлі, друковані матеріали і частину документів з відділу бібліотекознавства: малюнки з зображенням різних бібліотек і папки зі зразками техніки. У трьох вітринах було виставлено світлові картинки з бібліотекознавства.

Організацією виставок відділ бібліотекознавства також займався під час ювілеїв ХГБ, подаючи різні матеріали про бібліотеку.

У 1914 р. Л.Б.Хавкіна на зборах членів правління ХГБ гостро ставить питання про активізацію роботи відділу бібліотекознавства.

У червні 1917 р. у Харкові відкрилися перші курси з позашкільної освіти. Активну роль в їх організації відігравав колишній співпрацівник відділу бібліотекознавства О.А.Дідрихсон. Сама Л.Б.Хавкіна читала курс "Бібліотечна справа та добір книг". До програми курсів входило обов'язкове відвідування відділу бібліотекознавства ХГБ. Були також організовані короткотермінові курси з підготовки занять з дорослими, на яких Л.Б.Хавкіна читала лекції "Розповідь як метод викладання", "Народна популярна література і бібліографія".

Початок професійній підготовці бібліотекарів поклали бібліотечні курси, організовані товариством грамотності у 1918 р. Програма навчання охоплювала різні проблеми бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства. В учбовому плані значилися 19 дисциплін, для викладання яких були залучені І.П.Дриженко, К.І.Рубинський, О.А.Дідрихсон, Т.М.Фарафонтова та інші. Л.Б.Хавкіна читала лекцію про особливості публічних бібліотек у передових країнах. Практичні заняття курсів проводилися на базі відділу бібліотекознавства ХГБ.

Відділ помітила преса, з'явилися нотатки у спеціалізованих іноземних журналах та газеті "Русские ведомости". Це сприяло рекламі ХГБ. До відділу звернулася секція бібліотекознавства при Російському бібліологічному товаристві, якій було надіслано дублікати кількох бібліотечних звітів, систему каталогів і картотек ХГБ. Відвідали відділ пан А.В.Бабін, бібліотекар слов'янського

відділення Бібліотеки Конгресу, котрого цікавила організація російських бібліотек; пан Ерассі з Петербурга для вивчення літератури з бібліотекознавства.

Відгуки про відділ, на жаль, не завжди були позитивними. Так, відомий бібліотекознавець К.Н.Дерунов у праці "Типичные черты в эволюции русской общественной библиотеки"(М., 1972) вважав, що організація у ХГБ спеціальних відділів, у т.ч. відділу бібліотекознавства, є лише новомодним віянням: "Марно стали б ми шукати тут істинне захоплення і творчість – відділи народжуються як гриби, мруть як мухи; у кращому випадку ведуть жалюгідне паперове існування" [3]. На щастя, весь подальший шлях ХГБ довів зворотнє. Змінювалися назви відділу, але завдання, поставлені Л.Б.Хавкіною у доповіді "Про улаштування відділу бібліотекознавства", він виконував завжди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів РДБ, ф. 321, од. зб. 10.
2. ДАХО, ф. 200, оп. 1, од. зб. 455, арк. 3; од. зб. 490, арк. 2, 9, 15, 20; од. зб. 510, арк. 9, 10, 12.
3. Дерунов К.Н. Типичные черты в эволюции русской «общественной» библиотеки / К.Н.Дерунов // Дерунов К.Н. Избранное. – М.: Книга, 1972. – С.128.
4. Заседание членов Общественной библиотеки: [Обсуждение вопр. о займе б-ки, создание отд. библиотековедения и рукоп.] // Харьк. губерн. ведомости. – 1903. – 22 апр.
5. К собранию членов Общественной библиотеки // Харьк. губерн. ведомости. – 1903. – 14 апр.
6. Краткий очерк деятельности Харьковской общественной библиотеки за 25 лет. – Х., 1913. – С.21.

7. Материалы научно-практической конференции, посвященной 110-летию со дня рождения Л.Б.Хавкиной / ХГНБ им. В.Г.Короленко. – Х., 1981. – 72 с. – Машинопись.

8. Методична допомога масовим бібліотекам //Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г.Короленка. – Х., 1957. – С.68–76.

9. Общее собрание членов Харьковской общественной библиотеки: [Учреждены отд. – муз. и библиотековедения] // Харьк. губерн. ведомости. – 1904. – 15 дек.

10. Отдел библиотековедения // Отчет Харьковской общественной библиотеки за семнадцатый год ее существования (с 1 окт. 1902 г. по 1 окт. 1903 г.). – Х., 1903. – С.23–26.

11. Отдел библиотековедения // Отчет Харьковской общественной библиотеки за восемнадцатый год ее существования (с 1 окт. 1903 г. по 1 окт. 1904 г.). – Х., 1904. – С.20–26.

12. Отдел библиотековедения // Отчет Харьковской общественной библиотеки за девятнадцатый год ее существования (с 1 окт. 1904 г. по 1 окт. 1905 г.). – Х., 1905. – С.18–19.

13. Отдел библиотековедения при Харьковской общественной библиотеке // Ежегодник внешк. образования. – 1910. – Вып.2. – С.239–240.

14. Отчет Харьковской общественной библиотеки за двадцать восьмой год ее существования (с 1 окт. 1913 г. по 1 окт. 1914 г.). – Х., 1915. – С.77.

15. Черевко А.О. З історії становлення і розвитку методичної роботи ХДНБ ім. В.Г.Короленка (1903–1931 рр.) / А.О.Черевко // Історія ХДНБ ім. В.Г.Короленка: пошуки, дослідження, відкриття. – Х., 1996. – Вип.1. – С.46–49.

16. Хавкина Л.Б. Об устройстве отдела библиотековедения / Л.Б.Хавкина // Отчет Харьковской

общественной библиотеки за семнадцатый год ее существования (с 1 окт. 1902 г. по 1 окт. 1903 г.). Прил. № 4. – Х., 1915. – С.XXXI-XXXV.

17. Хавкина Л.Б. Харьковский отдел по устройству разумных развлечений / Л.Б.Хавкина // Шк. и жизнь. – 1916. – 22 июня. – С.10.

18. Харьков: / Харьковская общественная библиотека / // Рус. ведомости. – 1903. – 25 окт. – С.2.

19. Харьковская общественная библиотека на библиотечном съезде // Утро. – 1911. – 3 июля. – С.4.

20. Шоломова С.Б. Л.Б.Хавкина и Харьковская общественная библиотека / С.Б.Шоломова // Книга: Исслед. и материалы. – 1985. – Сб.51. – С.156–158.

А.В.Ричков (Москва)

ХАРКІВСЬКИЙ ПЕРІОД У ЖИТТІ Л.Б.ХАВКІНОЇ

Вважається, що “харківський період” у житті і діяльності Любові Борисівни Хавкіної завершився у 1918 р., бо саме в цьому році вона остаточно переїхала до Москви. Проте ця думка потребує уточнення.

Добре відомо, що в січні 1904 р. Л.Б.Хавкіна на III з’їзді російських діячів з питань технічної і професійної освіти (він відбувся у Петербурзі) прочитала доповідь “Про професійну підготовку бібліотекарів”. Згадаємо суть доповіді. Л.Б.Хавкіна виступила з ідеєю створення у Росії закладів з підготовки бібліотечних кадрів, яких на той час не було. За основу Л.Б.Хавкіна взяла досвід США. Там створення системи бібліотечної освіти розпочали зі спеціальних короткотермінових курсів, що поклали початок школам бібліотекарів різних типів бібліотек: наукових,

технічних, медичних тощо. Л.Б.Хавкіна пропонувала перейняти цей досвід. Але практичне втілення нової справи розпочалося лише в 1913 р. при Московському міському народному університеті ім. Шанявського (ММНУ).

В ММНУ задум Л.Б.Хавкіної зустріли насторожено. З цієї причини 1-і та 2-і короткотермінові курси у 1913 і 1914 рр. фінансував меценат М.Шахов, з 1915 року їх взяв на свій бюджет ММНУ. Через рік університет виступив з ініціативою про подальше розширення курсів бібліотечної освіти.

6 травня 1916 р. на зборах, присвячених підсумкам роботи вже 4-х короткотермінових курсів, секретар ММНУ П.Садирін від імені правління університету запропонував обрати особливу комісію для розробки річних курсів, які б готували інструкторів з бібліотечної справи, викладачів бібліотекознавства і керівників масових бібліотек. Ці курси почали працювати в 1918 р., що й стало головною причиною переїзду Л.Б.Хавкіної до Москви. Але 1918 рік не можна вважати роком закінчення "харківського періоду", бо здійснилося це трохи пізніше.

В кінці 1918 р., до 2-х видів бібліотечних курсів (короткотермінових і річних) додався ще один: почали працювати організовані Л.Б.Хавкіною курси з підготовки бібліотекарів академічних бібліотек. Ці три види курсів, незважаючи на громадянську війну, функціонували до кінця квітня 1920 р. [5] Тоді ж і завершився "харківський період" у житті засновника і керівника курсів Л.Б.Хавкіної. Сталося це так. В кінці 1919 р. новій владі гостро знадобилося створити вищу школу викладання суто комуністичних дисциплін. З цією метою вся матеріальна база ММНУ, який до того ж був у легкій опозиції до більшовиків, була дуже доречною.

---

[5] Для бібліотекарів Москви і Московської області.

Почала влада з поступового витіснення викладачів і студентів ММНУ з приміщень, а потім університет зовсім закрили. Його приміщення зі всією матеріальною базою передали Комуністичному університету ім. Я.М.Свердлова. Врятувати вдалося небагато. При ММНУ існував факультет, що мав назву "Інститут народної освіти" (ІНО). Тут викладалися: історія, мистецтво, література, статистика, економіка, лісове господарство. До ІНО входила і бібліотечна секція (тобто всі три види бібліотечних курсів, створених Л.Б.Хавкіною). Було вирішено, що керівники вказаних відділень ІНО звернуться до правління ММНУ з заявами про перетворення їх відділень в окремі самостійні установи, які зватимуться кабінетами. Звернулася з "Проектом про улаштування Кабінету бібліотекознавства" (КБ) і Л.Б.Хавкіна. Згідно з цим КБ повинен був сприяти розвитку всієї бібліотечної справи у РРФСР, а не лише надавати уваги створенню курсів за американським зразком. У правлінні ММНУ ніяких заперечень "Проект" не викликав. Влаштовував він і владу, про що красномовно свідчить документ, яким і завершується ця стаття, датований 24 квітня 1920 р., "Відділ наукових бібліотек (Наркомпросу) на засіданні 23-го квітня цього року під головуванням М.Н.Покровського ухвалив передати Кабінет бібліотекознавства, що функціонував при університеті ім. Шанявського, Відділу наукових бібліотек Народного комісаріату з просвіти з усім обладнанням, інвентарем, лекторським та книжковим майном цілковито у завідування Відділу. Особовий склад Кабінету з цього числа зараховується на службу Народного комісаріату освіти. Відділ просить представити списки і штати". [6] Процитований документ підвів остаточну межу під "харківським періодом" діяльності Л.Б.Хавкіної.

---

[6] ЦІАМ, оп 3, діло 158, арк.33.

Історія КБ і наступного його перетворення в НДІ бібліотекознавства, а потім у Московський державний бібліотечний інститут ім. Молотова (зараз Московський державний університет культури і мистецтв) заслуговує на окреме дослідження. Того ж заслуговує і доля інших кабінетів, створених у 1920 р. при ММНУ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ПРАЦЬ Л.Б.ХАВКІНОЇ ТА ЛІТЕРАТУРА ПРО НЕЇ

СПАДЩИНА Л.Б.ХАВКІНОЇ

1896

1. МУЗЫКАЛЬНЫЕ общества в России // Харьк. губерн. ведомости. – 1896. – 2 нояб. – Підпис: Л.Б.
2. Ф.ЛИСТ: (К 100-летию со дня смерти) //Там же. – 20 июля. – Підпис: Л.Б.
3. ХАРЬКОВСКОЕ отделение Императорского российского музыкального общества: (К 25-лет. юбилею) //Там же. – 3 нояб.– Підпис: Л.Б.

1897

4. ПАМЯТИ А.П.Бородина //Там же. – 1897. – 15 февр. – Підпис: Л.Б.
5. ФР.ШУБЕРТ: (К 100-летию со дня рождения) //Там же. – 19 янв. – Підпис: Л.Б.

1898

6. ВТОРОЙ симфонический концерт: Театр и музыка //Там же. – 1898. – 1 марта. – Підпис: Л.Б.

7. СИМФОНИЧЕСКИЕ концерты: /История. Репертуар сезона/: Театр и музыка //Там же. – 29 янв. – Підпис: Л.Б.

1899

8. А.С.ДАРГОМЫЖСКИЙ //Там же. – 1899. – 5 янв. – Підпис: Л.Б.

9. БЕРЛИНСКИЕ народные библиотеки и читальни //Рус. шк. – 1899. – № 9. – С.80–96.

10. БЕСПЛАТНЫЕ народные библиотеки и читальни в Берлине, Цвиттау, Англии и Америке: Реф. докл., чит. на общ. собр. чл. комитета сотрудниц и сотрудников 1-й и 3-й читален, 13 нояб. 1898 //Отчет о деятельности Харьковского общества распространения в народе грамотности за 1898 год. – Х.: Тип. губерн. правления, 1899. – С.125–135.

11. В.А.КРЫЛОВ / Участие драматурга в лит.-музык. вечере в пользу Харьк. нар. дома //Там же. С.140–142. – Підпис: Л.Б.

12. ВТОРОЙ симфонический концерт // Харьк. губерн. ведомости. – 1899. – 16 марта. – Підпис: Л.Б.

13. НАРОДНЫЙ дом и его общественно-воспитательное значение //Там же. – 9 марта. – Підпис: Л.Б.

14. НОВАЯ повесть Шпильгагена (Die Herrin) //Там же. – 11 февр. – Підпис: А.Н.

15. ПОСМЕРТНАЯ книга А.Доде: (Wotes sur lovie) //Там же. – 19 мая. – Підпис: А.Н.

16. ПЯТЫЙ симфонический концерт: Памяти П.И.Чайковского // Там же. – 6 апр. – Підпис: Л.Б.

17. [РЕЦЕНЗІЯ] //Рус. шк. – 1899. – С.327–328. – Рец. на кн.: Куницкий В.Н. Как учить родному языку. – СПб., 1899. – 32 с. – Підпис: А.Н.

18. [ПОВІДОМЛЕННЯ про друге симфонічне зібрання, до програми якого увійшли твори О.К.Глазунова] //Харьк. губерн. ведомости. – 1899. – 14 марта. – Підпис: Л.Б.

19. [ТРЕТІЙ симфонічний концерт] //Там же. – 23 марта. – Підпис: Л.Б.

20. ШОПЕН Ф.: /К 50-летию со дня смерти/ //Там же. – 5,6 окт. – Підпис: Л.Б.

21. ЧЕТВЕРТЫЙ симфонический концерт //Там же. – 30 марта. – Підпис: Л.Б.

1900–1902

22. ВТОРОЙ симфонический концерт //Там же. – 1901. – 1 марта. – Підпис: Л.Б.

23. ВЫСТАВКА в воскресной школе //Там же. – 31 дек.

24. ГЕКТОР БЕРЛИОЗ //Там же. – 1900. – 21 марта. – Підпис: Л.Б.

25. ДЕТИ-ЧИТАТЕЛИ: [Сообщ. о беспл. нар. читальнях и о дет. лит. в их фондах] //Там же. – 1901. – 15 февр. – Підпис: Л.Б.

26. И.И.СЛАТИН: (К 33-летию худож.-пед. деятельности) //Там же. – 9 марта. – Підпис: Л.Б.

27. КАМЕРНЫЕ собрания: [Музык. заметки] //Там же. – 18 янв. – Підпис: Л.Б.

28. О ВТОРОМ симфоническом собрании //Там же. – 6 марта. – Підпис: Л.Б.

29. ПАМЯТИ А.Н.Серова: К 30-летию со дня смерти //Там же. – 25,26 янв. – Підпис: Л.Б.

30. СИМФОНИЧЕСКИЕ концерты: Итоги камер. собр. прошедшего сезона //Там же. – 26 февр.– Підпис: Л.Б.

31. [ПОВІДОМЛЕННЯ про концерт сестер Мюллер] //Там же. – 16 марта. – Підпис: А.Н.

32. [ПОВІДОМЛЕННЯ про зміст третього симфонічного зібрання] //Там же. – 14 марта. – Підпис: А.Н.

33. ТЕАТР и музыка: /Содерж. четвертого и экстр. симфон. собр. //Там же. – 21 марта. – Підпис: Л.Б.

34. ТРЕТЬЕ симфоническое собрание //Там же. – 11 марта. – Підпис: Л.Б.

35. ЧЕТВЕРТОЕ симфоническое собрание //Там же. – 15 марта. – Підпис: Л.Б.

36. БЕТХОВЕН: /К 75-летию со дня смерти/ //Там же. – 1902. – 13–15 марта. – Підпис: Л.Б.

37. ВЫСТАВКА в харьковской воскресной школе (Х.Д.Алчевской) //Вестн. воспитания. – 1902. – № 2. – С.85-92.

38. ИЗ ЖИЗНИ одной народной библиотеки: К 10-летию 1-й беспл. нар. читальни-б-ки Харьк. о-ва грамотности //Там же. – № 5. – С.82–92.

39. К СЕГОДНЯШНЕМУ симфоническому оркестру // Харьк. губерн. ведомости. – 1902. – 14 марта. – Підпис: Л.Б.

40. НАРОДНЫЕ библиотеки в Цвиттау //Общ. дело. – 1902. – Вып. 2. – С.227–236.

41. НАРОДНЫЕ библиотеки и читальни в Берлине //Там же. – С. 197–226.

42. НАРОДНЫЕ читальни и библиотеки в Париже //Рус. шк.– 1902.– № 10–11.– С.72–89; № 12.– С.74–95.

43. НОТНЫЙ абонемент Харьковской общественной библиотеки //Харьк. губерн. ведомости.– 1902.– 21 окт.– (Без підпису).

44. О ВНЕКЛАССНОМ чтении в группе хорошо грамотных подростков //Рус. шк.– 1902.– № 10–12.– С.74–79.

45. ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ музей в Цюрихе //Вестн. воспитания.– 1902.– № 1.– С.50–57.

46. ТЕАТР и музыка: (В зале муз. училища исполнены бессмерт. квартеты Шумана и Бетховена) //Харьк. губерн. ведомости.– 1902.– 1 нояб.– Підпис: Л.Б.

47. ТЕАТР и музыка: /Камер. концерт из произведений соврем. рус. композиторов/ //Там же. Підпис: Л.Б.

48. ТЕАТР и музыка: Камер. собр. //Там же. – Підпис: Л.Б.

49. ТЕАТР и музыка: (Опера "Галка": О камер. собр. в зале муз. училища) //Там же. – 9 нояб.– Підпис: Л.Б.

1903

50. ДОКЛАД об устройстве музыкального отдела //Приложение 1 к Отчету Харьковской общественной библиотеки за семнадцатый год ее существования [с 1 окт. 1902 г. по 1 окт. 1903 г.].– Х., 1903.– С.XXI–XXV.

51. ДОКЛАД об устройстве отдела библиотековедения // Приложение IV к Отчету Харьковской общественной библиотеки за семнадцатый год ее существования [с 1 окт. 1902 г. по 1 окт. 1903 г.].– Х., 1903.– С.XXXI–XXXV.

52. ДОКЛАД общему собранию по поводу устройства музыкального отдела // Приложение 1 к Отчету Харьковской общественной библиотеки за семнадцатый год ее существования [с 1 окт. 1902 г. по 1 окт. 1903 г.].– Х., 1903.– С.XXVI–XXVIII.

53. КАРНЕДЖИ и его пожертвования на просветительные цели //Вестн. воспитания.– 1903.– № 8.– С.88–94.

54. НАРОДНОЕ образование в Японии //Там же. – № 7.– С.121–160.

55. Те саме.– М.: Типо-литогр. т-ва «И.Н.Кушнарев и К°», 1903.– 42 с.

56. Те саме: Перераб. и доп. изд. журн. "Вестн. воспитания".– М., 1903.– 57 с.

57. НИКОЛАЙ АЛЕКСЕЕВИЧ НЕКРАСОВ. Его жизнь и сочинения /Сост. Л.Хавкина.– М., 1903.– 71 с. с портр.– /Дешевые изд. т-ва И.Д.Сытина/.

58. НОТНЫЙ абонемент Харьковской общественной библиотеки: /Открыт 1 янв. 1903 г./ //Харьк. губерн. ведомости.– 1903.– 19 февр.– Без підпису.

59. Те саме //Там же. – 29 янв.– Без підпису.

60. ОТКРЫТИЕ Народного дома: (Письмо из Харькова) //Рус. шк.– 1903.– № 2.– С.84–92.

61. ТЕАТР и музыка: (Драма А.Шнитулера "Сказка" с участием арт. А.А.Пасхаловой) //Харьк. губерн. ведомости.– 1903.– 19 янв.– Підпис: Х.

62. ТЕАТР и музыка: (Симфон. собр., посвящ. иностр. и отеч. композиторам) //Там же. – 20 февр.– Підпис: Л.Б.

63. УЧИТЕЛЬСКИЕ курсы военного ведомства //Рус. шк.– 1903.– № 10–11.– С.87–91.– Підпис: А.Н.

64. ХАРЬКОВСКАЯ общественная библиотека /за период с 1886 г. по 1902 г./ //Вестн. воспитания.– 1903.– № 3.– С.70–82.– Без підпису.

65. ЧАСТНАЯ народная библиотека в Берлине: (Социал.-демократ. б-ка, учрежд. Гейманом) //Рус. шк. – 1903.– № 10.– С.46–52.

1904

66. БИБЛИОТЕКИ, их организация и техника.– СПб.: Изд. А.С.Суворина, 1904.– 376 с.: рис., табл.

67. НАРОДНОЕ образование в Японии.– М.: Изд-во ред. журн. "Вестн. воспитания", 1904.– 58 с.

68. О ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ подготовке библиотекарей: Докл. //Третий съезд русских деятелей по техническому и профессиональному образованию в России. Секция X.– СПб., 1904.– С.1–16.

69. ПУБЛИЧНЫЕ библиотеки в Австралии //Рус. шк.– 1904.– № 12.– С.21–31.

70. РАССКАЗЫ о Японии.– М.: Тип. т-ва И.Д.Сытина, 1904.– 63 с.: 14 рис.

1907

71. АНГЛИЙСКИЙ библиотечный союз //Просвещение.– 1907.– № 9.– С.264–267.

72. БИБЛИОТЕКА Академии Наук //Рус. ведомости.– 1907.– 2 марта.

73. БИБЛИОТЕКИ, их организация и техника.– СПб.: Изд. А.С.Суворина, 1907.– 376 с.: рис., табл.

74. ДЕТСКИЕ библиотеки: История возникновения и развития //Просвещение.– 1907.– № 7.– С.221-235; № 8.– С.231–235.

75. ЖУРНАЛЫ для народных учителей //Для нар. учителя.– 1907.– № 9.– С.15–18.

76. ИНДИЯ: Попул. очерк.– М.: Изд. т-ва И.Д.Сытина, 1907.– 205 с.: рис., карт.

77. КАК ЛЮДИ научились писать и печатать книги: Очерк из истории культуры.– М.: Изд. т-ва И.Д.Сытина, (1907).– 57 с.

78. Те саме //Друг детей.– 1907.– № 1–4.– С.26–32.

79. НАРОДНЫЙ дворец в Лондоне //Вокруг света.– 1907.– № 10.– С.73–75: рис.

80. О ЖЕЛАТЕЛЬНОЙ постановке библиотек: /Докл. на съезде Лиги нар. образования в Москве //Вестн. воспитания.– 1907.– № 4.– С.146–155.

1908-1910

81. [РЕЦЕНЗІЯ] //Вестн. воспитания.– 1908.– № 7.– С.31–35: Рец. на кн.: Васильев В.Н. Руководство для устройства и содержания в порядке общественных, детских, школьных и частных библиотек, составленное по поручению группы дежурных при Псковской общественной библиотеке.– СПб.: Изд. т-ва Вольфа, 1908.– Підпис: Х.-Г.

82. НАРОДНЫЕ библиотеки в Берлине //Для нар. учителя.– 1909.– № 11.– С.20–23.

83. * НАРОДНЫЕ библиотеки и читальни в России //Народная энциклопедия научных и прикладных знаний.– М., 1909.– Т. X.– С.258–260.

84. ГОРОДСКИЕ народные библиотеки в Петербурге //Вестн. воспитания.– 1909.– № 8.– С.44–49.

85. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же.– 1910.– № 9.– С.50–52.– Рец. на кн.: С /молл/ Г. Иллюстрированное описание новой библиотеки Конгресса в Вашингтоне: Пер. – М.: Изд. В.Г.Юдина, 1910.– 120 с.– Підпис: Х.-Г.

86. * РУКОВОДСТВО для народных библиотек. – М.: Изд. т-ва И.Д.Сытина, 1910.– 130 с.

87. ДЕТСКИЕ библиотеки //Вестн. воспитания.– 1910.– № 4.– С.149–161.

1911

88. БИБЛИОТЕКИ в России: [Харьк. обществ. б-ка] //Библиотеки, их организация и техника.– Пг., 1911.– С.64–69: рис.

89. БИБЛИОТЕКИ, их организация и техника: Рук. по библиотековедению.– 2-е перераб. и доп. изд.– СПб.: Тип. Вольфа, 1911.– 404 с: рис., табл. и алф. указ.

90. Те саме: Изд. авт., 1911.– 404 с.: рис., табл. и алф. указ.

91. НАШИ публичные библиотеки: (По данным анкеты, провед. авт.) //Всеобщ. ежемесячник.– 1911.– № 12.– С.105–119.

92. ОПЕРНЫЙ театр: Театр и музыка //Харьк. губерн. ведомости.– 1911.– 12,16 янв.; 6 февр.– Підпис: Л.Б.

93. РУКОВОДСТВО для небольших библиотек.– М.: Изд. т-ва И.Д.Сытина, 1911.– 132 с.

1912

94. * БИБЛИОТЕКИ и читальни //Народная энциклопедия научных и прикладных знаний.– М., 1912.– Т. 10.– С.205–215.

95. ВЫСТАВКА печати [устроенная Гл. упр. по делам печати] //Вестн. воспитания.– 1912.– № 4.– С.119–121.

96. КРАТКИЙ исторический обзор деятельности Харьковской общественной библиотеки //Харьк. губерн. ведомости. – 1912. – Перепеч. в прил. к Отчету Харьк. обществ. б-ки за 1911–1912 гг.– Х., 1913.– С.3–23.

97. КРАТКИЙ очерк о деятельности Общественной библиотеки за 25 лет.– Х.: Тип. "Утро", 1912.– 40 с. – Без підпису.

98. * НАРОДНЫЕ библиотеки за границей //Практическая школьная энциклопедия / Под ред. Тулупова и Шестакова.– М., 1912.– С.657–661.

99. * ПО ПОВОДУ статистики русских библиотек: (Об экспонатах на всемирной выставке в Лейпциге) //Шк. и жизнь.– 1912.– № 2.– С.27–29.

100. ПОЛУВЕКОВОЙ юбилей Х.Д.Алчевской //Вестн. воспитания.– 1912.– № 5.– С.151–153.– Підпис: Г.

101. [РЕЦЕНЗІЯ] //Вестн. воспитания.– 1912.– № 2.– С.52–54. – Рец. на кн.: Борисов Я. Руководство по библиотечной технике: Основы практ. библиотековедения /Под ред. И.Мурзина, помощника библиотекаря Императ. петербург. ун-та.– СПб., 1911.– 164 с.– Підпис: Х.-Г.

102. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же. – № 5.– С.69–70. – Рец. на кн.: Васильев В.Н. Библиотечное дело: Рук. для устройства и содерж. в порядке обществ., зем., шк. и част. б-к: Сост. по поручению группы дежур. при Псков. обществ. б-ке. Ч. II. Абонемент. Правила.– СПб.; М.: Изд. т-ва Вольф, 1911.– 113 с.– Підпис: Х.-Г.

103. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же. – С.66–68. – Рец. на кн.: Книги для детей дошкольного возраста. Вып. 1.– СПб.: Изд. Библ. комис. при о-ве содействия дошк. воспитанию.– 1912.– 60 с.– Підпис: Х.-Г.

104. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же. – С.66. – Рец. на кн.: Библиографический ежегодник /Под ред. И.В.Владис-лавлева. Вып. 1: Систематический указатель литературы за 1911 г. – М.: Наука, 1912. – 207 с.– Підпис: Х.-Г.

105. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же. – № 9.– С.64–68.– Рец. на кн.: Эйхлер Ф. Библиотековедение высшего порядка в его отношении к методам научного исследования и преподавания: Пер. с нем. /Под ред. Э.А.Вольтера.– СПб.: Изд. газ. "Шк. и жизнь", 1913.– 47 с.

106. * К.Л.-Ъ /Рецензия/ /К.Л.-Ъ, Л.Хавкина //Речь.– 1912. – № 8 (9 янв.). – Рец. на кн.: Отдых торговопромышленных служащих (по данным анкеты 1909 г.) /Сост. Г.А.Верховским под ред. А.М.Никитина.– М., 1912.– 28 с.

107. Х.Д.АЛЧЕВСКАЯ: (К 50-лет.юбилею) //Шк. и жизнь.– 1912.– 14 мая.– С.1–2.

108. ЮБИЛЕЙ Харьковской общественной библиотеки //Библиотекарь.– 1912.– Вып. 1.– С.8–18.

109. Те саме //Речь.– 1912.– 12 февр.

110. Те саме //Вестн. воспитания. – 1912. – № 3. – С.122–127.

111. УЧИТЕЛЬ и школа в Германии (По данным нем. пед. журн.) //Там же. – № 9.– С.152–154.

112. Те саме. Там же.– С.107–138.

1913

113. ДВАДЦАТИПЯТИЛЕТИЕ Харьковской общественной библиотеки.– Х., 1913.– XLYI с.– Без підпису.

114. ИЗ ИНОСТРАННЫХ педагогических журналов. В американской школе //Вестн. воспитания.– 1913.– № 6.– С.28–50.

115. ИЗУЧЕНИЕ детских идеалов в Швеции //Там же. – № 8.– С.28–36.

116. КНИГА и библиотека.– М.: Наука, 1913.– 169 с.

117. КРАТКИЙ исторический обзор деятельности Харьковской общественной библиотеки //Харьк. губерн. ведомости.– 1912. – 13 февр. С.3–23.– Без підпису.

118. КРАТКИЙ очерк о деятельности Харьковской общественной библиотеки за 25 лет.– Х.: Тип. "Печатник", 1913.– 23 с.– Без підпису.

119. * КУРСЫ по библиотечному делу //Рус. ведомости.– 1913.– 30 янв.

120. Те саме //Вестн. воспитания.– 1913.– № 2.– С.138–139.– Без підпису.

121. НЬЮ-ЙОРКСКАЯ публичная библиотека //Там же. – № 9.– С.134–156.

122. Те саме.– М.: Типо-литогр. т-ва "И.Н.Кушнаревъ и К°", 1913.– 25 с.

123. О БИБЛИОТЕЧНОМ деле в Москве //Рус. ведомости.– 1913.– 1,2 марта.

124. ОЧЕРК истории первых курсов по библиотечному делу в нашей стране //Отдел рукописей РГБ.– Ф. 321.– Картон 9.– Ед. хр. 10.– 60 с. – (Упоминается ХОБ; каб. библиотековедения).

125. ПЕРВЫЕ курсы по библиотечному делу: [Данные анкеты] //Вестн. воспитания.– 1913.– № 8.– С.91–99.

126. [ВІТАННЯ від імені Російського бібліографічного товариства при Імператорському московському університеті на честь 25-річчя ХГБ] //Отчет Харьковской общественной библиотеки за двадцать шестой год ее существования (с 1 окт. 1911 г. по 1 окт. 1912 г.). – Х., 1913. – С.XVIII.

127. Те саме //Двадцатипятилетие Харьковской общественной библиотеки (1886–1911).– Х., 1913.– С.18.

128. [РЕЦЕНЗІЯ] //Вестн. воспитания. – 1913.– № 1. – С.45–48. – Рец. на кн.: Каталог книг для детского чтения. – М.: Изд. дет. б-ки М.В.Бередниковой, 1912. –259 с. – Підпис: Х.-Г.

129. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же. – № 2. – С.52–54. – Рец. на кн.: Борисов В.Я. Руководство по библиотечной технике: Основы практ. библиотековедения. – СПб., 1911. – 164 с. – Підпис: Х.-Г.

1914

130. БИБЛИОТЕКИ и война //Шк. и жизнь.– 1914. – № 52. – С.1–3.

131. ВЕЛИЧАЙШИЕ библиотеки земного шара //Там же. – № 1. – С.17–22.

132. * ИМПЕРАТОРСКАЯ библиотека: (К столет. юбилею 1814–1914) //Сев. зап.– 1914. – № 1. – С.174–184.

133. ИМПЕРАТОРСКАЯ публичная библиотека //Шк. и жизнь. – 1914. – №1. – С.12–17.

134. * КАК И ЧТО рассказывать детям в школе и дома. – М., 1914. – 32 с.

135. КУРСЫ по библиотечному делу в Москве: (Обзор) //Шк. и жизнь. – 1914. – № 23. – С.10; №26 – С.5–7.

136. НА ЛЕЙПЦИГСКОЙ выставке книжного дела //Там же. – № 24. – С.6–8. – № 26. – С.5–7; № 28. – С.4–5.

137. * НОВАЯ программа берлинских народных школ //Вестн. воспитания. – 1914. – № 4. – С.29.

138. НЬЮ-ЙОРКСКАЯ публичная библиотека. – М.: Изд. авт., 1914. – 46 с: рис.

139. * ОЧАГ культуры: (Ун-т им.Шанявского в Москве) //Сев. зап. – 1914. – № 12. – С.9–17.

140. ПЕРЕДВИЖНЫЕ библиотеки в Пермском уезде //Шк. и жизнь. – 1914. – № 50. – С.8–9.

141. РАССКАЗЫВАНИЕ как педагогический метод //Вестн. воспитания. – 1914. – № 2. – С.171–189.

142. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же. – № 3. – С.10–13. – Рец. на кн.: Медынский Е.Н. Внешкольное образование, его значение, организация и техника. – СПб., 1913. – 249 с. – Підпис: Х.-Г.

143. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же. – № 4. – С.73–78. – Рец. на кн.: Новая программа для берлинских народных школ. – Без підпису.

144. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же. – № 5. – С.51. – Рец. на кн.: Библиографический ежегодник Вып.Ш: Систематический указатель литературы на 1913 г. /Под ред. И.В.Владиславлева. – М.: – Книгоизд-во "Наука", 1914. – 370 с. – Підпис: Х.-Г.

145. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же. – С.52–53. – Рец. на кн.: Владиславлев И.В. Жизнь замечательных людей: (Что

читать? Вып.3). – М.: Книгоизд-во "Наука", 1914. – 176 с. – Підпис: Х.-Г.

146. ФРАНЦУЗСКОЕ учительство и война //Шк. и жизнь. – 1914. – № 48. – С.10–15.

1915

147. А.Л.ШАНЯВСКИЙ 1905 7/XI–1915: (К десятилетию со дня смерти) //Шк. и жизнь. – 1915. – № 45. – С.1–3.

148. АВТОБИОГРАФИЧЕСКИЙ очерк //Библиологический сборник . – (Пг.). – 1915. – Т.1, вып. 2. – С.95–98. (с портр.).

149. БИБЛИОТЕЧНЫЕ сети в Америке //Шк. и жизнь. – 1915. – № 47. – С.1–3; № 48. – С. 6–7.

150. ДЕТСКИЕ библиотеки в Америке //Там же. – № 4. – С.3–7. – № 6. – С.4–8.

151. ДЕТСКИЕ читальни-библиотеки и современные библиотечные идеалы: /Автореф./ //Отчет Харьковской общественной библиотеки за двадцать восьмой год ее существования (с 1 окт. 1913 г. по 1 окт. 1914 г.). – Х., 1915. – С.94–100.

152. КУРСЫ по библиотечному делу: (Разраб. анкеты) //Шк. и жизнь. – 1915. – № 14. – С.6–8.

153. НАРОДНЫЕ библиотеки: (Докл.) //Труды Харьковского съезда по устройству разумных развлечений. – Х., – 1915. – Т.2. – С.249–259.

154. ОБЩЕСТВА и съезды библиотекарей в Америке //Шк. и жизнь. – 1915. – № 2. – С.2–5.

155. ПО ПОВОДУ статистики русских библиотек: (Об экспонатах на Лейпциг. выст.) //Там же. – С.5–6.

156. [РЕЦЕНЗІЯ] //Вестн. воспитания. – 1915. – № 3. – С.47–48. – Рец. на кн.: Чернолуский В.И. Справочная книжка по библиотечному делу, книжной торговле и издательству: (Сист. сб. законов, циркуляров и разъяснений Сената о разного рода б-ках, читальнях, о кн. торговле; об изд-вах, о тип., переплетных и т.п. заведениях, о множ. аппаратах и фот.). – Пг.: Изд. журн. "Вестн. нар. образования", 1915. – Ш с. – Підпис: Х.-Г.

157. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же. – № 4. – С.43–45. – Рец. на кн.: Библиографический ежегодник /Под ред. И.В.Владиславлева. Вып. IV: Систематический указатель литературы за 1914 год. – М.: Изд-во "Наука", 1915. – 329 с. – Підпис: Х.-Г.

158. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же. – № 8. – С.29–31. – Рец. на кн.: Данилевский В.Я., Богомолов А.А. Народный дом, его задачи и общественное значение. – Изд. 2-е, доп. – Х., 1915. – 60 с. – Підпис: Х.-Г.

159. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же. – С.32–35. – Рец. на кн.: Медынский Е.Н. Методы внешкольной просветительской работы: Опыт методики работы для библиотекарей, лекторов, лиц, ведущих занятия со взрослыми, зав. нар. домами и пр. – Пг., 1915. – 114 с. – Підпис: Х.-Г.

160. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же. – № 9. – С.36–39. – Рец. на кн.: Трауцкая Е.Д., Покровский А.А. Для самообразования и общедоступной библиотеки: Советы приступающим к самообразованию и списки кн. для общедоступ. б-ки. – М., 1915. – 170 с. – Підпис: Х.-Г.

161. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же. – С.40–42. – Рец. на кн.: Культурные центры деревни: 10 уставов просвет. орг. – М., 1915. – 47 с. – Підпис: Х.-Г.

162. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же. – С.39–40. – Рец на кн.: Труды Харьковского съезда по вопросам организации

разумных развлечений. – Т. 12. – Х., 1915. – С.315. – Підпис: Х.-Г.

163. СУДЬБА библиотеки: (Письмо из Харькова): [Против предполагаемой реквизиции здания ХОБ под лазарет] //Речь. – 1915. – 19 сент.

164. СЪЕЗД по устройству народных развлечений //Шк. и жизнь. – 1915. – № 27. – С.8–10. – Підпис: Г.

165. ХАРЬКОВСКИЙ съезд по устройству разумных развлечений: [Об участии ХОБ в работе съезда, состоявшемся 7-12 июня 1915 г., в т.ч. об экспонатах ее спец. отд. "Библиотековедение"] //Там же. – № 25. – С.9; № 26. – С.10–11; № 27. – С.8–10. – Підпис: Г.

166. ЧТО ДЕЛАЮТ в Америке для детей улицы //Там же. – № 39. – С.5–8.

1916

167. АВТОГРАФ //Полвека для книги: Лит.-худож. сб., посвящ. пятидесятилетию изд. деятельности И.Д.Сытина. – М., 1916. – С.326: портр.

168. АВТОРСКИЕ таблицы Кеттера в переработке для русских библиотек. – М.: Ун-т им. Шанявского, 1916. – 24 с.

169. * БИБЛИОТЕКА прежде и теперь // Кооп. жизнь. – 1916. – № 11–12. – С.529–536.

170. КУРСЫ по библиотечному делу: (Обзор за четыре года) //Научные бюллетени ун-та им. Шанявского. – М., 1916. – Вып. 2. – С.223–232.

171. ОТКРЫТОЕ письмо харьковским гражданам: [С призывом о благотвор. поддержке ХОБ в связи с ее 30-летием] //Юж. край. – 1916. – 18 сент.

172. ПОДГОТОВКА библиотекарей //Рус. ведомости. – 1916. – № 77. – 3 апр.

173. [РЕЦЕНЗІЯ] //Вестн. воспитания. – 1916. – № 1. – С.12–15. – Рец. на кн.: Систематический указатель книг для детей и юношества. Ч.1: Сказки /Под ред. О.У.Капица. – Пг.: Изд. Подвиж. музея учеб. пособий, 1915. – 274 с. – Підпис: Х.-Г.

174. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же. – 1919. – № 1. – С.9–17. – Рец. на кн.: Медынский Е.Н. Внешкольное образование, его значение, организация и техника. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Наука, 1916. – 327 с. – Підпис: Х.-Г.

175. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же. – 1916. – № 2. – С.44–46. – Рец. на кн.: Владиславлев И.В. Что читать?: Указ. сист. домаш. чтения. Вып. II: Художественная литература. Критика. История литературы. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Наука, 1915. – 130 с. – Підпис: Х.-Г.

176. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же. – С.46–51. – Рец. на кн.: Лебедев А.И. Детская и народная литература. Вып. 2 (Ст. и юнош. возраст). – 3-е перераб. изд. – Ниж.-Новгород, 1916. – 240 с. – Підпис: Х.-Г.

177. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же. – № 4. – С.5–12. – Рец. на кн.: Зеленко В.А. Руководство детским чтением: (Энцикл. обществ. воспитания и обучения. Вып. VII). – Пг.; М.: Изд. Вольфа, 1915. – 71 с. – Підпис: Х.-Г.

178. /РЕЦЕНЗІЯ/ //Там же. – С.31–33. – Рец. на кн. Звягинцев Е.А. Правовое положение народных библиотек за 50 лет. – М.: Изд. Трауцкой, 1916. – 54 с. – Підпис: Х.-Г.

179. [РЕЦЕНЗІЯ] //Там же. – 1916. – № 6. – С.25–31. – Рец. на кн.: Медынский Е., Лапшов И. Систематический указатель книг и статей по внешкольному образованию. – М.: Наука, 1916. – 229 с. – Підпис: Х.-Г.

180. 1915 ГОД в жизни наших библиотек. I: Библиотеки и войны; Уменьшение числа библиотек; Сознательное влияние нынешней войны; Лазаретные библиотеки; Повышение интереса к чтению и усиление

деятельности библиотек. II: Беженцы и библиотеки; Влияние трезвости; Повышенный интерес к библиотекам; Подготовка библиотекарей; Объединение библиотечных деятелей; Литература о библиотеках; Правовое положение библиотек; Правила 21 мая; Репрессии //Шк. и жизнь. – 1916. – № 1. – С.5–9; № 9. – С.1–4.

181. ХАРЬКОВСКИЕ коллективные труды в издании т-ва И.Д.Сытина //Полвека для книги (1866–1916): Лит.-худож. сб., посвящ. 50-летию изд. деятельности И.Д.Сытина. – М., 1916. – С.493–504.

1917

182. БИБЛИОТЕКА и текущий момент //Рус. ведомости. – 1917. – 10 апр.

182а. Те саме //Там же. – 16(29) мая.

183. О БИБЛИОТЕЧНОМ деле в Москве //Там же. – № 50–51.

184. КРЕСТЬЯНЕ и библиотека //Нар. учитель. – 1917. – № 25–26. – С.9.

185. РУКОВОДСТВО для небольших библиотек. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Ун-т им. Шанявского, 1917. – 238 с.

1918

186. АВТОРСКИЕ таблицы Кеттера в переработке для русских библиотек. – 2-е изд. – М.: Ун-т им. Шанявского, Курсы по библ. делу, 1918. – 24 с.

187. Те саме. – 3-е изд. – М.: Ун-т им. Шанявского, 1918.–24 с.

188. БИБЛИОТЕЧНЫЕ идеалы и их существование //Внешк. просвещение (Позашк. освіта). – 1918. – № 1. (Харьков). – С.22–32. – (Извлеч. из 7-й гл. "Кн. и б-ка").

189. БЛИЖАЙШИЕ задачи библиотечного дела в России //Библ. ежемесячник: (В помощь читателю и библиотекарю). – 1918. – Вып. 1 (9). – С.2–5.

190. ВНЕШКОЛЬНОЕ образование в Москве //Позашк. освіта. – 1918. – № 2. – С.49–52.

191. РУКОВОДСТВО для небольших библиотек. – 3-е перераб. и доп. изд. – М.: Ун-т им. Шанявского, 1918. – 248 с.

РЕЦЕНЗІЇ НА КНИГИ Л.Б.ХАВКІНОЇ

192. БОГДАНОВ П. Библиография русской специальной литературы /П.Богданов //Библиотекарь. – 1911. – Вып. II. – С.225–229. – Рец. на кн.: Хавкина Л.Б. Библиотеки, их организация и техника: Рук. по библиотековедению. – 2-е перераб. и доп. изд. – СПб. 1911. – 404 с.

193. БОГДАНОВ П.М. Обзор русской литературы по теории библиотековедения: Докл. на общ. собр. О-ва библиотековедения, окт. 1909 г. /П.М.Богданов //Там же. – 1910. – Т. 1. – С.73–74. – Огляд кн. Хавкіної Л.Б. "Библиотеки, их организация и техника". – СПб., 1904. – 37 с.

194. В.Ч. [РЕЦЕНЗІЯ] /В.Ч. //Вестн. воспитания. – 1911. – № 7. – С.77–80. – Рец. на кн.: Хавкина Л.Б. Библиотеки, их организация и техника: Рук. по библиотековедению. – 2-е перераб. и доп. изд.– СПб., 1911. – 404 с., 51 рис., 10 табл., алф. указ.

195. * ВЕСЕЛОВСКИЙ Б. [Рецензия] /Б.Веселовский //Соврем. мир. – 1911. – № 7. – С.353. – Рец. на кн.: Хавкина Л.Б. Библиотеки, их организация и техника: Рук. по

библиотековедению. – 2-е перераб. и доп. изд.– СПб., 1911. – 404 с., 51 рис., 10 табл., алф. указ.

196. ДЕРУНОВ К.Н. Роль библиотек в деле нашего возрождения /К.Н.Дерунов //Рус. шк. – 1906. – № 7–8. – Отд. 1. – С.88–89. – Рец. на кн.: Хавкина Л.Б. Библиотеки, их организация и техника. – СПб., 1904. – 376 с.

197. ЛОКТИН А. [Рецензия] /А.Локтин //Там же. – 1904. – № 9. – С.6–8. – Рец. на кн.: Хавкина Л.Б. Библиотеки, их организация и техника. – СПб.: Изд. А.С.Суворина, 1904. – 376 с.

198. * /Б.Т./ /РЕЦЕНЗИЯ/ /Б.Т. //Правительств. вестн. – 1911. – № 196. – С.3. – Рец. на кн.: Хавкина Л.Б. Библиотеки, их организация и техника: Рук. по библиотековедению. – 2-е перераб. и доп. изд., СПб., 1911. – 404 с.

199. МУРАЛЕВИЧ В. [Рецензия] /В.Муралевич //Рус.мысль. – 1911. – № 8. – С.321. – Рец. на кн.: Хавкина Л.Б. Библиотеки, их организация и техника: Рук. по библиотековедению. – 2-е перераб. и доп. изд. – СПб.: Изд. авт., 1911. – 404 с.

200. РУБАКИН Н.А. [Рецензия] /Н.А.Рубакин //Рус. богатство. – 1904. – № 8. – С.36. – Рец. на кн.: Хавкина Л.Б. Библиотеки, их организация и техника. – СПб., 1904. – 376 с.

201. МЕЗНЕР А. [Рецензия] /А.Мезнер //Рус. шк. – 1907. – № 11. – С.9–11. – Рец. на кн.: Хавкина Л.Б. Индия: Попул. очерк со многими рис. и картой. – М.: Изд. И.Д.Сытина, 1907. – 206 с.

202. СЕРЕБРЕННИКОВ А. Такого рода книги очень полезны /А.Серебренников //В мире книг. – 1971. – № 12. – С.12–13. – Рец. на кн.: Хавкина Л.Б. Как люди научились писать и печатать книги: Очерк из ист. культуры; Индия: попул. очерк и др. – М.: Изд. т-ва И.Д.Сытина, /1907/. – 57 с.

203. * РАГОЗИНА С. [Рецензия] /С.Рагозина //Книга и Революция. – 1922. – № 4 (16). – С.72–73. – Рец. на кн.:

Хавкина Л.Б. Книга и библиотека. – М.: Кн. склад "Наука", 1918. – 169 с.

204. * [РЕЦЕНЗІЯ] //Кн. полка. – 1925. – № 4–5. – С.26. – Рец. на кн.: Хавкина Л.Б. Книга и библиотека. – М.: Кн. склад "Наука", 1918. – 169 с.

205. * БАХТИН Н. [Рецензия] /Н.Бахтин //Педагогический сборник. – 1912. – № 2. – С.302-303. – Рец. на кн.: Хавкина Л.Б. Руководство для небольших библиотек. – М., 1911. – 132 с.

206. БИБЛИОГРАФИЯ русской специальной литературы //Библиотекарь. – 1910. – Вып. III-IV. – С.114. – Рец. на кн.: Хавкина Л.Б. Руководство для небольших библиотек. – М., 1911. – 132 с.

207. БАЛИКА Д. [Рецензия] /Д.Балика //Крас. библиотекарь. – 1925. – № 11. – С.98–104. – Рец. на кн.: Хавкина Л.Б. Руководство для небольших библиотек. – Изд. 4-е, перераб. и доп. – М.; Л., 1925. – 292 с.: ил.

208. ДОБРЖИНСКИЙ Е.Н. [Рецензия] /Е.Н.Добржинский // Библиогр. изв. – 1929. – № 1–4. – С.151–155. – Рец. на кн.: Хавкина Л.Б. Руководство для небольших библиотек. – Изд. 5-е, перераб. и доп. – М., 1928. – 326 с.

209. ЗВЯГИНЦЕВ Е. [Рецензия] /Е.Звягинцев //Там же. – 1917. – №1–2. – М.: Ун-т им.Шанявского, 1917. – 238 с.

210. КРУПСКАЯ Н.К. [Рецензия] // Педагогические сочинения. Т. 10. – М., 1963. – С.12–13. – Рец. на кн.: Хавкина Л.Б. Руководство для небольших библиотек. – Изд. 2-е перераб. и доп. – М.: Ун-т им.Шанявского, 1917. – 238 с.

211 * С.Н. [РЕЦЕНЗИЯ] /С.Н. //Бр. и кн. – 1917. – № 3. – С.41–42. – Рец. на кн.: Хавкина Л.Б. Руководство для небольших библиотек. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Ун-т им.Шанявского, 1917. – 238 с.

ЛИСТИ Л.Б.ХАВКІНОЇ

212. ДАХО, ф. 200, оп.1, од. зб.338, арк.164: Листування Л.Б.Хавкіної з авт. стосовно ст. для "Народной энциклопедии": (Арк. 255-265: ст. Л.Б.Хавкіної).

213. ДАХО, ф. 200, оп.1, од. зб. 387, арк. 7, 193, 198: Телеграма, листівки.

214. ДАХО, ф. 200, оп.1, од. зб. 442, арк. 34: Лист-подяка Л.Б.Хавкіної Харк. т-ву грамотності за вітання з приводу 25-річчя її громад. діяльності.

215. ДАХО, ф.200, оп. 1, од. зб. 445, арк. 29: Лист про її участь у з'їзді розум. розваг (20.04.1915).

216. МЕМОРІАЛЬНИЙ фонд ХДНБ ім.В.Г.Короленка, ф.31, № Р.–66, арк.1; 4: Листи дир. ХДНБ Марії Іванівні Румницькій вітання колективу ХДНБ з Міжнар. жіноч. днем 8 берез. (9.03.1947 р.).

217. МЕМОРІАЛЬНИЙ фонд ХДНБ ім. В.Г.Короленка, ф.31, № Р.–67, арк. 1, 2 арк. дод.: Лист вчен. секр. б-ки В.Г.Трамбицькій (21.У.45р.) з припискою вітання колективу зі святом Перемоги; Відб. з дар. написом Л.Б.Хавкіної (1943 р.).

ЛИСТИ ДО Л.Б.ХАВКІНОЇ

218. ДАХО, ф. 200, оп.1, од. зб. 448, арк. 140: Лист правління Т-ва грамотності [про підтримку інтересів т-ва].

219. МЕМОРІАЛЬНИЙ фонд ХДНБ ім.В.Г.Короленка, ф.31, № Р.–66, арк.1: Друк. листи М.І. Румницької (1943 р.); фото Л.Б.Хавкіної.

220. ЛИСТ Л.М.Толстого /9 лип. 1909/ //Толстой Л.Н. Полн. собр. соч. Т.30. – М., 1955. – С.12.

ЛІТЕРАТУРА ПРО ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ Л.Б.ХАВКІНОЇ

221. АБРАМОВ К.И. Библиотечное строительство в первые годы Советской власти. 1917–1920. /К.И.Абрамов. – М.: Книга, 1974. – 264 с.

С.86, 87, 95, 98, 168, 198, 211: Про Л.Б.Хавкіну

222. АБРАМОВ К.И. Демократические преобразования библиотечного дела России в период Февральской революции (февр.-окт. 1917 г.): Лекции /К.И.Абрамов – М.: МГИК, 1994. – 41 с.

С.21, 22: Про Л.Б.Хавкіну.

223. АБРАМОВ К.И. История библиотечного дела в СССР: Учеб.–Изд. 2-е, перераб. и доп. /К.И.Абрамов – М.: Книга, 1970. – 455 с.

С.191-193, 257, 259, 261, 350: Про Л.Б.Хавкіну.

224. ТЕ САМЕ. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – М.: Книга, 1980. – 352 с.

С. 13, 108, 109, 112, 180, 246, 252: Про Л.Б.Хавкіну.

225. АБРАМОВ К.И. Л.Б.Хавкина и демократические преобразования библиотечного дела в России /К.И.Абрамов //Библиотековедение: вчера, сегодня, завтра: Тез. докл. и сообщ. науч. конф., Москва, 23-25 апр. 1996 г. – М., 1996. – Ч.1. – С.36–40.

226 АБРАМОВ К. Начало /К.Абрамов //Б-ка. – 1993. – № 4. – С.2–5.

Про організацію Л.Б.Хавкіною бібліотечних курсів при університеті ім.Шанявського.

227. АБРАМОВ К.И. У истоков библиотечного образования в России: К 80-летию основания первых библиотечных курсов /К.И.Абрамов //Науч. и техн. б-ки. – 1993. – № 5. – С.56–59; № 6. – С.38–44.

228. АБРАМОВ К. У истоков реорганизации библиотечного дела /К.Абрамов //Библиотекарь. – 1969. – № 3. – С.9–11.

С.9.10: Про Л.Б.Хавкину.

229. АБРАМОВ К.И. История библиотечного дела в СССР (до 1917 г. /К.И.Абрамов, В.Е.Васильченко. – М., 1959. – 156 с.

230. АЛЕКСАНДРОВСКАЯ А.Д. Библиотечные курсы при Народном университете Шанявского в Москве (17 апреля – 7 мая 1913 г): Докл. на общ. собр. чл. Уман. б-ки – читальни /А.Д.Александровская. – Умань. 1913. – 13 с.

231. АЛЧЕВСКАЯ Х.Д. Мое посещение Харьковской общественной библиотеки 20 лет назад /Х.Д.Алчевская //Юж. край. – 1912. – 12 февр.

С.5: Про організацію "дешевого абонемента" в ХГБ.

232. А.М.КАЛМЫКОВА в воспоминаниях современников: Публ. Л.А.Везировой //Книга. Исследования и материалы. – Вып.45. – М.: Книга, 1982. – С.109–123.

С.121–123: Про зустрічі Л.Б.Хавкіної з А.М.Калмиковою.

233. А.П. ***Московская уездная конференция библиотечных работников /А.П. //Крас. библиотекарь. – 1924. – № 10–11. – С.151–152:

Виступ Л.Б.Хавкіної стосовно предметного каталогу.

234. АРТИСЕВИЧ В.А. Любовь Борисовна Хавкина /В.А.Артисевич //Опыт работы научной библиотеки СГУ. Вып.2. – Саратов, 1959. – С.1–9.

235. АРТИСЕВИЧ В. Мне все помнится...: (120-летие Л.Б.Хавкиной /В.Артисевич //Библиотекарь. – 1991. – № 12. – С.24–27.

236. АРТИСЕВИЧ В. Наша дружба продолжалась десять лет: Воспоминания о Л.Б.Хавкиной /В.Артисевич //Б-ка. – 1997. – № 8. – С.71–72.

237. АРТИСЕВИЧ В.А. Неистовый библиотекарь /В.А.Артисевич //Моск. библ. вестн. – 1991. – № 4. – С.3.

238. АРТИСЕВИЧ В. Саратовское общество /В.Артисевич //Б-ка. – 1992. – № 5–6. – С.11.

Про участь Л.Б.Хавкіної в роботі Саратовського бібліотечного товариства.

239. АРТЮШКОВ А. Кеттеровская расстановка и научные библиотеки /А.Артюшков //Библ. обзор. – 1926. – № 1–2. – С.117–121.

Про авторські таблиці Кеттера, видані Л.Б.Хавкіною.

240 БАГАЛІЙ Д. Харківська громадська бібліотека як тип наукової і загально-просвітової обласної бібліотеки /Д.Багалій //Кн. вісн. – 1919. – № 2. – С.41–57.

С.55: Про Л.Б.Хавкіну.

241. БАГАЛЕЙ Д.И. История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655-го по 1905-й год): Ист. моногр. /Харьк. гор. обществ. упр. – Т.2 (XIX-й начало XX-го века) /Д.И.Багалей, Д.П.Миллер. – Х.: Тип. Зильберберг и С-вья, 1912. – 973 с.

С.748, 855, 926: Відомості про батька Л.Б.Хавкіної (Б.В.Хавкіна).

242 БАКУН Д.И. История библиотеки Московского городского народного университета им.А.Л.Шанявского /Д.И.Бакун //Библиотека в контексте истории: Тез. докл. и сообщ. второй науч. конф. – М., 1997. – С.107–110.

Згадується Л.Б.Хавкіна як засновник бібліотечних курсів при університеті ім.Шанявського.

243. БАЛИКА Д. Библиотека в свете современной педагогики /Б.Балика //Библиотека: Сб. ст. – М.;Л.: Госиздат, 1927. – С.54–62.

Про книгу Л.Б.Хавкіної "Руководство для небольших библиотек" (СПб., 1911).

244. БАЛИКА Д. Бібліотека в минулому: (Культур.-іст. нарис) /Д.Балика; Укр. наук. ін-т книгознавства. – К.: Держ. вид-во України, 1925. – 119 с.

С.112: Про Л.Б.Хавкіну.

245. БАЛИКА Д. Конференція для раціоналізації бібліотечної справи в РСФСР /Д.Балика //Журн. бібліотекознавства та бібліогр. – 1928. – № 2. – С.109–115.

С.100, 112, 113: Про доповідь Л.Б.Хавкіної "Індикатор і вільний доступ".

246. БЕНДЕРОВСКИЙ И.Л. 1917 год в библиотечной политике государства: идеи Хавкиной и реальность /И.Л.Бендеровский //Библиотековедение: вчера, сегодня, завтра: Тез. докл. и сообщ. науч. конф., Москва, 23–25 апр. 1996. – М., 1996. – Ч.1. – С.46–48.

247. БИБЛИОГРАФИЯ трудов Л.Б.Хавкиной //Библиотека: Сб. ст. – М. – Л., 1927. – С.155–170. – (35 лет библ. деятельности Л.Б.Хавкиной).

248. БИБЛИОТЕКАРЬ, 1947 год, апрель: /Воспоминания Л.Б.Хавкиной о встрече с Дьюи и о его классификации/ //Б-ка. – 1997. – №4. – С.84.

249. БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЕ: вчера, сегодня, завтра: Тез. докл. и сообщ. науч. конф., Москва, 23–25 апр. 1996 г.: В 2 ч. //Сост. Л.И.Алешин; Науч. ред. и авт. предисл. В.В.Скворцов. – М.: МГУК, 1996.

Ч.1. – 100 с. (Посвящ. 125-летию со дня рождения Л.Б.Хавкиной).

Ч.2 – 145 с.

250. БІБЛІОТЕКОЗНАВЕЦЬ Любов Борисівна Хавкіна: творча спадщина і сучасність: Матеріали наук конф., присвяч. 130-річчю з дня народж. Л.Б.Хавкіної. Харків, 30 жовт. 2001 р. /Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г.Короленка; Упоряд. О.П.Кунич. – Х., 2001. – 40 с.

Із змісту: Про внесок Л.Б.Хавкіної у розвиток бібліотечної справи та бібліотекознавства України /Г.В.Трохименко, Р.А.Драган.

Про основні наслідки дослідження ХДНБ ім.В.Г.Короленка "Харківський період діяльності Л.Б.Хавкіної" /Н.І.Капустіна, А.М.Перепеча. Проблеми каталогізації у спадщині Л.Б.Хавкіної /В.В.Сєдих. Деякі аспекти науково-дослідної діяльності Л.Б.Хавкіної /Л.М.Багрянцева. До питання про роль та значення наукової та практичної діяльності Л.Б.Хавкіної у польському бібліотекознавстві /К.Д.Тараманова.

251. БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО: теорія, організація діяльності бібліотек: Підруч. /В.О.Ільганаєва, Г.Д.Ковальчук, Т.П.Самійленко та ін. – Х.: Основа, 1993. – 176 с.

С.14, 15, 62–65, 73: Про Л.Б.Хавкіну.

252. БИБЛИОТЕКОМИЯ в Совете солдатских депутатов //Библиогр. изв. – 1917. – № 1–2. – С.85.

Про курси просвітницького відділу Московської Ради солдатських депутатів, організовані у червні 1917 року. Курс бібліотекознавства читає Л.Б.Хавкіна.

253. БІБЛІОТЕЧНА справа Харківщини до 1917 р.: Бібліогр. посіб. /Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г.Короленка; Уклад. Г.М.Єрофеєва. – Х., 1999. – 274 с.

С. 7, 8, 15: Про Л.Б.Хавкіну як теоретика бібліотекознавства, діяча бібліотечної справи краю.

254. БИБЛИОТЕЧНОЕ дело-2000: Проблемы формирования открытого информационного общества: Тез. докл. пятой междунар. науч. конф. (26–28 апр. 2000 г., Москва) /Моск. гос. ун-т культуры и искусств. – М., 2000. – Ч.II. – 251 с.

Із змісту: История создания первого отдела библиотековедения в России /Н.И.Капустина. Л.Б.Хавкина и Харьковская общественная библиотека /А.М.Перепеча.

255. БИБЛИОТЕЧНОЕ общество //Библиогр. изв. – 1915. – № 1–2. – С.91–92.

Про створення 15 травня 1915 року Бібліотечного товариства.

256. БИБЛИОТЕЧНЫЕ курсы //Юж. край. – 1918. – 16 июля.

Про бібліотечні курси ХТГ з 17 червня по 17 липня 1918 року.

257 БИБЛИОТЕЧНЫЕ курсы в Москве //Шк. и жизнь. – 1916. – № 6. – С.9.

Про бібліотечні курси при університеті ім.Шанявського 1916 р.

258. БИБЛИОТЕЧНЫЕ курсы при университете им.Шанявского в 1916–1917 году //Библиогр. изв. – 1917. – № 1–2. – С.85.

Про програму курсів.

259. БИБЛИОТЕЧНЫЙ музей в университете Шанявского: Фото //Утро России. – 1914. – 15 апр.

260. БОГДАНОВ П. Заметки по библиотечной технике /П.Богданов // Библиотекарь. – 1910. – Вып. Ш–IV. – С.34–49.

С.35: Про Л.Б.Хавкіну.

261. БОДНАРСКИЙ Б.С. Юбилей Л.Б.Хавкиной (1890 – 9 мая 1915) /Б.С.Боднарский //Библиогр. изв. – 1915. – № 1–2. – С.94–95.

262. БОРОВИЧ Б. Ще за предметовий каталог /Б.Борович //Журн. бібліотекознавства та бібліогр. – 1928. – № 2. – С.50–60.

С.56, 58–59: Про листування Л.Б.Хавкіної з Б.О.Боровичем в 1924 році з приводу предметного каталогу.

263. БУНЯКИН Т. Первые курсы по библиотечному делу /Т.Бунякин //Шк. и жизнь. – 1913. – № 21. – 27 мая.

264. В КАБИНЕТЕ библиотековедения //Крас. библиотекарь. – 1923. – №2–3. – С.119.

Про семінар Л.Б.Хавкіної стосовно класифікації (15 жовтня 1923 р.).

265. Те саме // Там же. – 1924. – № 12. – С.79–80.

С.79: Про річні курси для бібліотекарів наукових бібліотек. У списку викладачів – Л.Б.Хавкіна.

266. Те саме //Там же. – 1925. – №4. – С.94.

Про доповідь Л.Б.Хавкіної "Бібліотеками України (враження від поїздки)".

267. В ОБЩЕСТВЕННОЙ библиотеке //Харьк. губерн. ведомости. – 1914. – 9 февр. – С.4.

Про доповідь Л.Б.Хавкіної "Дитячі читальні-бібліотеки і сучасні бібліотечні ідеали".

268. ВАНЕЕВ А.Н. Роль Л.Б.Хавкиной в развитии научных основ советского библиотековедения /А.Н.Ванеев //XVI научная конференция профессорско-преподавательского состава ЛГИК, 1–3 марта 1971 г.: Тез. докл. – Л., 1971. – С.43–46.

269. ВЛАСОВА Р.П. Л.Б.Хавкина (в замужестве Гамбургер): Биогр. справка /Р.П.Власова //Библиогр. – 1996. – № 4. – С.100.

270. ВОЛОДИН Б.Ф. Изучение зарубежного библиотечного опыта в первые годы Советской власти (1917–1929 гг.) /Б.Ф.Володин //Тенденции совершенствования библиотечного обслуживания в современных условиях. – Л., 1978. – С.116–139.

Про вивчення Л.Б.Хавкіною зарубіжного бібліотечного досвіду.

271. ГАЛЮК Л.Р. До питання про вивчення історії ХДНБ ім.В.Г.Короленка /Л.Р.Галюк //Історія бібліотечної справи в Україні: матеріали регіон. наук. конф., Харків, лист.1993. – Х.: ХДНБ, 1994. – С.36–43.

С.38: Про Л.Б.Хавкіну.

272. ГАЛЮК Л.Р. З історії технології ХДНБ ім.В.Г.Короленка (1886–1905 рр.) /Л.Р.Галюк //Історія ХДНБ ім.В.Г.Короленка: пошуки, дослідження, відкриття. – Вип.1. – Х.: ХДНБ, 1996. – С.17–23.

С.17.18: Про розвиток Л.Б.Хавкіною технології ХГБ.

273. ГЛАЗКОВ М. Историческое наследие и современность: [О науч. конф. "Библиотековедение: вчера, сегодня, завтра", посвящ. 125-летию со дня рождения Л.Б.Хавкиной] /М.Глазков //Б-ка. – 1996. – № 11. – С.35.

274. ГОДИЧНОЕ собрание членов Общественной библиотеки: [Отчет правления за 25-й год работы ХОБ] //Харьк. губерн. ведомости. – 1911. – 11 дек.

Про участь Л.Б.Хавкіної в урочистих зборах.

275. ГРЕКОВА Н.В. "Книге отдал жизнь": Деятельность А.И.Калишевского /Н.В.Грекова //Библиотека в контексте истории: Тез. докл. и сообщ. второй науч. конф. Москва, 21–23 окт. 1997 г. – 1997. – С.62–64.

С.63: Згадується Л.Б.Хавкіна, у зв'язку з організацією бібліотечних курсів у 1913 р.

276. ГРИГОРЬЕВ Ю.В. Библиотековедение и его место в системе наук /Ю.В.Григорьев //Сов. библиотековедение. – 1989. – № 6. – С.26–36.

С.30, 35: Думка Л.Б.Хавкіної стосовно зв'язку бібліотекознавства і бібліографії.

277. ГРИГОРЬЕВ Ю. Видный советский библиотековед /Ю.Григорьев //Библиотекарь. – 1971. – № 6. – С.58–61: портр.

278. ГРИГОРЬЕВ Ю.В. Памяти Л.Б.Хавкиной /Ю.В.Григорьев //Там же. – 1949. – № 7. – С.47.

279. ГРИГОРЬЕВ Ю.В. Л.Б.Хавкина (1871–1949) /Ю.В.Григорьев. – М.: Книга, 1973. – 126 с. – (Деятели кн.).

280. ГРИГОРЬЕВ Ю.В. Развитие советского библиотековедения: Сб. науч. тр. /Ю.В.Григорьев – М.: МГИК, 1988. – 159 с.

С.3, 28, 39, 40, 43, 46, 48, 53: Згадується Л.Б.Хавкіна.

281. ГУСЕВ А.Н. Историко-справочный путеводитель Харькова. Его прошлое и настоящее в рисунках и описаниях /А.Н.Гусев – Х.: Тип. Дарре, 1902. – 260 с.

С.149: Відомості про батька Л.Б.Хавкіної.

282. ДВОРКИНА М.Я. Профессиональные ценности библиотекарей: взгляды Л.Б.Хавкиной /М.Я.Дворкина //Библиотековедение: вчера, сегодня, завтра: Тез. докл. и сообщ. науч. конф., Москва, 23–25 апр. 1996 г. – М., 1996. – Ч.1. – С.50–51.

283. ДВОРКИНА М. Такое долгое "везение" выдающегося библиотековеда: (К 130-летию со дня

рождения Л.Хавкиной) /М.Дворкина //Б-ка. – 2002. – № 2. – С.75–78.

284. ДЕРМАН Т.К. Выступления по докладу Хавкиной Л.Б. /Т.К.Дерман //Труды Первой конференции научных библиотек РСФСР, Москва, 1924 – М., 1926. – С.55–56.

285. ДЕРУНОВ К. Роль библиотек в деле нашего возрождения /К.Дерунов //Рус. шк. – 1906. – № 7–8. – Отд.1. – С.80–89.

Критикується діяльність ХГБ і її нові відділи.

286. ДЕРУНОВ К.Н. Типичные черты в эволюции русской "общественной" библиотеки /К.Н.Дерунов //Дерунов К.Н. Избранное. – М.: Книга, 1972. – 236 с.

С.121, 129, 130, 131, 137, 139, 140: Про Л.Б.Хавкіну.

287. ДЕТСКАЯ библиотека-читальня //Юж. край. – 1916. – 10 февр. – С.5.

За пропозицією Л.Б.Хавкіної 3-й розряд Харківської громадської бібліотеки перетворено в дитячу бібліотеку.

288. ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ 1-й и 3-й бесплатных народных читален-библиотек Харьковского общества грамотности в г.Харькове в 1898 году //Отчет о деятельности Харьковского общества распространения в народе грамотности за 1898 г. – Х.: Тип. губерн. правления, 1899. – С.99–164.

С.102, 104: Л.Б.Хавкіна – співпрацівник 1-ої читальні; С.125: Про доповідь Л.Б.Хавкіної "Безплатні народні бібліотеки і читальні в Берліні, Цвіттау, Англії та Америці".

289. ДИВНОГОРЦЕВ А.Л. Из истории российско-американских библиотечных контактов: (Пребывание Л.Б.Хавкиной и А.Г.Кравченко в США в 1920-е гг.) /А.Л.Дивногорцев //Румянцевские чтения: Тез. докл. и сообщ. науч.-практ. конф. (Москва, 18–19 апр. 1996 г.) – М., 1996 г., С.84–86.

290. ДИВНОГОРЦЕВ А. Какие же страны посетила Л.Б.Хавкина в 20-е годы /А.Дивногорцев //Б-ка. – 1992. – № 5–6. – С.30.

291. ДИВНОГОРЦЕВ А.Л. Любовь Борисовна Хавкина и библиотечное зарубежье (1920-е годы /А.Л.Дивногорцев //Библиотековедение. – 2001. – № 2. – С.70–74.

292. ДИВНОГОРЦЕВ А.Л. Л.Б.Хавкина на международной конференции в Антлантик-Сити (США, 1926) /А.Л.Дивногорцев //Библиотековедение: вчера, сегодня, завтра: Тез. докл. и сообщ. науч. конф., Москва, 23–25 апр. 1996 г. – М., 1996. – Ч.1. – С.51–53.

293. ДИВНОГОРЦЕВ А.Л. Письмо вождю: Неизвест. эпизод из жизни Л.Б.Хавкиной (1871–1949) /А.Л.Дивногорцев //Библиогр. – 1996. – № 4. – С.101–106.

Подано історичну довідку і лист Л.Б.Хавкіної до Й.В.Сталіна, написаний 24 квітня 1943 р.

294. ДИВНОГОРЦЕВ А. Прощание с Америкой в Атлантик: (К 130-летию со дня рождения выдающегося библиотековеда Л.Б.Хавкиной) /А.Дивногорцев //Б-ка. – 2002. № 2. – С.79–81.

295. ДИВНОГОРЦЕВ А.Л. Становление и развитие международных связей советских библиотек: (1917–1929 гг.): Дис... канд. пед. наук /А.Л.Дивногорцев.– М.: МГИК, 1986. – 227л.

296. ДОБРЕНКО Е. Формовка советского читателя /Е.Добренко. – СПб.: Акад. проект, 1997. – 324 с.

С.196, 197, 213, 217: Про Л.Б.Хавкіну.

297. ДОКЛАДЫ, читанные на общих собраниях //Библиогр. изв. – 1924. – № 1–4. – С.73–95.

С.86. Про доповідь Л.Б.Хавкіної "Про влаштування музею і курсів бібліотекознавства".

298. ДРАГАН Р.А. Библиотековеды Украины о развитии библиотечного дела 1917–1921 гг. / Р.А.Драган

//Библиотечное дело на пороге XXI века: Тез. докл. и сообщ. междунар. науч. конф. 14–16 апр. 1998 г. Ч.2. – М., 1998. – С.149–151.

Про внесок Л.Б.Хавкіної до бібліотекознавства України.

299. ДРАГАН Р.А. Внесок харківських бібліотекознавців у розвиток бібліотечної справи і бібліотекознавства України /Р.А.Драган //Культура України: історія і сучасність: Всеукр. наук.-теорет. конф. 19–20 листоп. ХДІК 1996 р. – Х., 1996. – С.78.

300. ДРАГАН Р. Любов Хавкіна. Витоки українського бібліотекознавства /Р.Драган //Вісн. Кн. палати. – 2000. – № 1. – С.38–40.

301. ДРАГАН Р.А. Некоторые проблемы библиотековедения на первой конференции научных библиотек Украины (1925) /Р.А.Драган //Информационное общество: культурологические аспекты и проблемы: Междунар. науч. конф. 17–19 сент. 1997 г. – Краснодар, 1997. – С.341–350.

Згадується Л.Б.Хавкіна.

302. ДРАГАН Р.А. Розвиток бібліотекознавчої думки. Харківська школа (початок XX ст.. – 20-ті рр..) /Р.А.Драган //Вісн. Харк. держ. академії культури. Вип.2. – Х., 2000. – С.32–38.

С.33: Л.Б.Хавкіна про необхідність організації бібліотечного товариства; С.35: Про підготовку бібліотечних кадрів; С.37: Про завдання бібліотекознавства як наукової дисципліни.

303. ДРИЖЕНКО И. Юбилей библиотеки /И.Дриженко //Речь. – 1916. – 6 окт.

Про доповідь Л.Б.Хавкіної до 30-річчя ХГБ.

304 ЕВДОКИМОВА Е. На библиотечных курсах. Впечатления слушателей /Е.Евдокимова //Библиотекарь. – 1913. – № 3. – С.210–213.

305. "ЕЕ ПОРТРЕТ должен висеть в каждой библиотеке": [Любовь Борисовна Хавкина (1871–1949), рус. и

укр. библиограф, библиотековед] //Знаменательные даты – 2001: Универс. ил. календарь. – М., 2000. – С.174.

306. ЖУРНАЛ 8-го заседания секции библиотековедения, 18 марта 1904 г. //Лит. вестн. – 1904. – Т.7. – Кн.3. – С.12–14.

С.14: Про лист Л.Б.Хавкіної.

307. ЖУРНАЛ 9-го заседания, 8 апреля 1904 г. //Там же. – С.16.

Про Л.Б.Хавкіну як основоположницю російського бібліотекознавства.

308. ЖУРНАЛ заседаний 2-й секции //Труды созванного Харьковским обществом грамотности съезда по вопросам организации разумных развлечений. Т.1. –Х.: Тип М.Х.Сергеева, 1915. – 172 с.

С. 88, 94, 101, 139–141, 154, 162–167, 170–171: Участь Л.Б.Хавкіної у засіданнях.

309. ЗАМЕЧАНИЯ слушателей о курсах по библиотечному делу в Московском городском университете имени Шанявского //Библиотекарь. – 1913. – № 3. – С.219.

310. ЗАСЕДАНИЕ членов Общественной библиотеки: Обсуждение вопр. о займе б-ки, создание отд. библиотековедения и рукоп. //Харьк. губерн. ведомости. – 1903. – 22 апр.

311. ЗВЯГИНЦЕВ Е.Курсы по народному образованию в университете имени А.Л.Шанявского /Е.Звягинцев //Вестн. воспитания. – 1913. – № 7. – С.76–78.

312. ИВАНОВ Г. Введение /Г.Иванов //Инструкция по составлению алфавитного каталога. Вып.1 /Ин-т библиотековедения Публ. б-ки Союза ССР им. В.И.Ленина. – М., 1928. – С.5–13.

313. ИВАНОВА Г.А. Хавкина и развитие высшего библиотечного образования //Библиотековедение: вчера, сегодня, завтра: Тез. докл. и сообщ. науч. конф., Москва, 23–25 апр. 1996 г. – М., 1996. – Ч.2. – С.127–129.

314. [ІВАНЧЕНКО М.] [Бібліотечна конференція в Америці] / [М.Іванченко] //Бібліол. вісті. – 1927. – № 3. – С.138–140.

С.138–139: Л.Б.Хавкіна на бібліотечній конференції в Америці виступила з інформацією про стан бібліотечної справи в СРСР.

315. [ІВАНЧЕНКО М.] Друга Всеросійська конференція наукових бібліотек / [М.Іванченко] //Там же. – 1926. – № 4. – С.100–104.

Про доповідь Л.Б.Хавкіної стосовно участі в міжнародному з'їзді у Філадельфії.

316. [ІВАНЧЕНКО М.] Конференція наукових бібліотек РРФСР / [М.Іванченко] //Там же. – 1925. – № 1–2. – С.168–170.

С.169: Про участь Л.Б.Хавкіної у конференції.

317. ИЗ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ московской "Комиссии библиотековедения" в 1912/1913 акад. году. Работы в связи с курсами по библиотечному делу в университете Шанявского //Библиотекарь. – 1913. – № 3. – С.255–256.

318. ИЗ ЖИЗНИ публичных, общественных и других общедоступных библиотек в городах //Там же. – 1914. – Вып. 1. – С.98–103.

С.102: Про доповідь Л.Б.Хавкіної "Дитячі читальні і сучасні бібліотечні ідеали".

319. ИНСТИТУТ библиотековедения Публичной библиотеки Союза ССР им.В.И.Ленина //Библ. обозрение. – 1925. – Кн. 2. – С.151–155.

Про семінар Л.Б.Хавкіної з питань класифікації та доповідь "Бібліотеки України".

320. ИНСТИТУТ библиотековедения //Библиогр. изв. – 1925. – № 1–4. – С.246.

Про доповідь Л.Б.Хавкіної "Бібліотеки України" на публічному засіданні Інституту бібліотекознавства. Враження від поїздки.

321. Те саме // Публичная библиотека СССР им. В.И.Ленина. Сб. 1. – М., 1928. – С.209–210: Те саме.

322. [ІНСТИТУТ бібліотекознавства] //Бібліол. вісті. – 1926. – № 1. – С.82–83.

С.83: Про Л.Б.Хавкіну як завідувачку інституту.

323. ИСТОРИЧЕСКИЙ обзор деятельности Харьковского общества распространения в народе грамотности. 1868–1909. – М.: Тип. т-ва И.Д.Сытина, 1911. – 261 с.

С.98, 103, 125: Діяльність Л.Б.Хавкіної у товаристі.

324. ІСТОРІЯ бібліотечної справи в Україні. Зб. наук. пр. II вип. /Нац. парламент. б-ка України. – К., 1997. – 82 с.

С.75–80: Л.Б.Хавкіна як пропагандист читацьких об'єднань при бібліотеках. Стосунки у цій справі з Х.Д.Алчевською.

325. ИНФОРМАЦИОННЫЕ сводки о деятельности Центрального Узбекистанского объединения библиотекарей научных и академических библиотек г.Ташкента //Библ. обозрение. – 1926. – № 1–2. – С.173–180.

Про семінар Л.Б.Хавкіної у Ташкенті.

326. К ВОПРОСУ о библиотеках //Волж. вестн. – 1913. – № 1218.

Про бібліотечні курси 1913 р. у Москві.

327. К СОБРАНИЮ членов Общественной библиотеки //Харьк. губерн. ведомости. – 1903. – 14 апр.

Про організацію нових відділів: бібліотекознавства та рукописів.

328. К ТРИДЦАТИЛЕТИЮ Харьковской общественной библиотеки //Юж. край. – 1916. – 25 сент. – С.6.

Про доповідь Л.Б.Хавкіної "Шляхи до подальшого розвитку бібліотек".

329. КАПУСТІНА Н.І. Збірник "Бібліотекознавець Хавкіна Любов Борисівна: харківський період діяльності" як наслідок наукових пошуків / Н.І.Капустіна, А.М.Перепеча //Короленківські читання: Матеріали наук.-практ. конф. – Х., 2000. – С.105–113.

330. КАРАТЫГИНА Т.Ф. "Библиотековедение: вчера, сегодня, завтра": Науч. конф. МГУК, посвящ. 125-летию со дня рождения Л.Б.Хавкиной (1871–1949 гг.) [Москва, 23–25 апр. 1996 г.] /Т.Ф.Каратыгина //Науч. и техн. б-ки. – 1996. – № 11. – С.25–30.

331. КАРАТЫГИНА Т.Ф. Любовь Борисовна Хавкина (1871–1949 гг.) или портрет через 47 лет: /К 125-летию со дня рождения / Т.Ф.Каратыгина //Там же. – С.20–25.

332. КАРАТЫГИНА Т.Ф. Претворение взглядов Л.Б.Хавкиной по совершенствованию квалификации библиотечных специалистов в наши дни /на примере ФПКП МГУК /Т.Ф.Каратыгина //Библиотековедение: вчера, сегодня, завтра: Тез. докл. и сообщ. науч. конф., Москва, 23–25 апр. 1996 г. – М., 1996. – Ч. 2. – С.130–131.

333. КАРТАШОВ Н.С. Л.Б.Хавкина и современные проблемы управления библиотечным делом /Н.С.Карташов //Библиотековедение. – 1996. – № 4–5. – С.46–53.

334. Те саме //Библиотековедение: вчера, сегодня, завтра: Тез. докл. и сообщ. науч. конф., Москва, 23–25 апр. 1996 г. – М., 1996. – Ч. 2. – С.69–74.

335. КАСИНЕЦ Э. Любовь Борисовна Хавкина: [Амер. библ. идеи России и развитие совет. библиотековедения] /Э.Касинец //Книга: Исслед. и материалы. Сб. 72. – М.: Книга, 1996. – С.198–207.

336. КАСИНЕЦ Э. Остров славянской культуры в центре Нью-Йорка /Э.Касинец //Панорама. – 1996. – № 45. – С.10.

Л.Б.Хавкина и Нью-Йоркская библиотека.

337. КЛЕВЕНСКИЙ М. Пятьдесят лет назад /М.Клевенский //Библиотекарь. – 1963. – № 4. – С.62.

Про організацію бібліотечних курсів при університеті ім. Шанявського.

338. КНИГА: Энциклопедия. – М., 1998. – 796 с.

С.687: Про Л.Б.Хавкіну.

339. КОГАН Л. За и против предметного каталога /Л.Коган //Крас. библиотекарь. – 1925. – № 9. – С.63–71.

С.64, 65, 67: Думка Л.Б.Хавкіної стосовно предметного каталогу.

340. КОГАН Л. Работа Одесского библиотечного объединения /Л.Коган //Там же. – 1926. – № 1. – С.75–77.

С.76: Про семінар Л.Б.Хавкіної, проведений в Одесі.

341. КОЗЛОВСЬКИЙ В.О. Бібліотекознавство в УРСР за період 1917–1927 /В.О.Козловський //Журн. бібліотекознавства та бібліогр. – 1928. – № 2. – С.3–14.

С.4: Про авторські таблиці Л.Б.Хавкіної.

342. КОЛОМІЄЦЬ Т.В. Харківське товариство поширення в народі грамотності (1869–1920 рр.) /Т.В.Коломієць; Харк. ун-т внутр. справ. – Х., 1998. – 190 с.

С.7,14,83,106: Діяльність Л.Б.Хавкіної у ХГБ.

343. КОРОБКИНА Т.Е. Библиотечное общественное движение в России в 1910-е и 1990-е гг.: Постановка проблемы /Т.Е.Коробкина //Библиотековедение: вчера, сегодня, завтра: Тез. докл. и сообщ. науч. конф., Москва, 23–25 апр. 1996 г. – М., 1996. – Ч.1. – С.61–63.

Про Л.Б.Хавкіну як організатора і голову Російського бібліотечного товариства.

344. КОРОЛЕНКІВСЬКІ читання: Матеріали наук.-практ. конф., Харків, 8 жовт. 2000 р. /Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г.Короленка. – Х., 2000. – 158 с. Із змісту: Бібліотекознавець Любов Борисівна Хавкіна: “харківський період діяльності” як наслідок наукових пошуків /Н.І.Капустіна, А.М.Перепеча.

345. КРАТКИЙ обзор деятельности Харьковского отделения Императорского русского музыкального общества

и состоящего при нем музыкального училища за 25 лет (1871–1896 гг.). – Х.: Тип. и лит. Зильберберга, 1896. – 51 с.

С.44: Л.Б.Хавкіна у 1893 р. закінчила курси при Харківському музичному училищі.

346. КРИПС И. Вытравим идеологию буржуазных библиотековедов /И.Крипс, М.Фишман //Крас. библиотекарь. – 1931. – № 2. – С.12–18.

Критикуються "буржуазні" погляди Л.Б.Хавкіної.

347. КОРОТОВА О.М. Возобновление библиотечных международных связей в первые годы Советской власти. Л.Б.Хавкина – делегат библиотечного конгресса в Филадельфии (1926) /О.М.Коротова //Библиотековедение: вчера, сегодня, завтра: Тез. докл. и сообщ. науч. конф., Москва, 23–25 апр. 1996 г. – М., 1996. – Ч. 1. – С.63–65.

348. КУРСЫ и лекции по библиотековедению //Библиотекарь. – 1913. – № 3. – С.264.

Про бібліотечні курси, організовані Л.Б.Хавкіною у 1913 р.

349. КУРСЫ по библиотековедению //Библиогр. изв. – 1913. – № 1–4. – С.175,327: Те саме.

350. КУРСЫ по библиотечному делу //Вестн. воспитания. – 1915. – № 3. – 3-й отд. – С.127–128: Те саме (1915 р.).

351. КУРСЫ по библиотечному делу //Там же. – 1916. – № 2. – С.114–115: Те саме (1916 р.).

352. КУРСЫ по библиотечному делу //Рус. ведомости. – 1913. – 30 янв.

Повідомлення про набір на бібліотечні курси при університеті ім. Шанявського.

353. Те саме //Там же. – 1915. – 19 берез.

354. КУРСЫ по подготовке инструкторов по внешкольному образованию //Библиогр. изв. – 1916. – № 3–4. – С.153.

Про 6-місячні курси при університеті ім. Шанявського. Курс бібліотекознавства читає Л.Б.Хавкіна.

355. ЛИСОВСКИЙ Н.М. Книговедение как предмет преподавания, его сущность и задачи /Н.М.Лисовский //Там же. – 1914. – № 1. – С.1–25.

С.17: Про Л.Б.Хавкіну.

356. ЛОМКОВСКИЙ Н.О. О библиотечном ученичестве /Н.О.Ломковский //Крас. библиотекарь. – 1924. – № 2–3. – С.14–18.

С.16: Згадується Л.Б.Хавкіна.

357. * ЛУКАШОВ И.В. Анализ взглядов отечественных библиотековедов первой половины 20 века на статус библиотечной науки: Дис. ... канд. пед. наук /И.В.Лукашов, МГУК. – М., 1996. – 189 с.

358. ЛУКАШОВ И.В. Анализ взглядов отечественных специалистов на проблему возникновения библиотечной науки /И.В.Лукашов //Библиотека в контексте истории: Материалы науч. конф., Москва, 8–10 июня 1995 г. /Науч. б-ка Рос. гуманитар. ун-та. – М., 1997. – С.96–110.

С.97–98: Про Л.Б.Хавкіну.

359. ЛУКАШОВ И.В. Развитие представлений о статусе библиотековедения в дореволюционной России /И.В.Лукашов //Сов. библиотековедение. – 1989. – № 6. – С.17–23.

С.18–20: Про погляди Л.Б.Хавкіної.

360. ЛЮБОВЬ БОРИСОВНА ХАВКИНА //Библиотекарь. – 1946. – № 1. – С.41; портр.

361. ЛЮБОВЬ БОРИСОВНА ХАВКИНА: Заслуж. деятель науки //Красн. библиотекарь. – 1946. – № 1. – С.41.

362. Л.Б.ХАВКИНА в письмах к В.А.Артисевич //Науч. и техн. б-ки. – 1996. – № 11. – С.31–62.

363. [ЛЮБОВ БОРИСІВНА ХАВКІНА] //Бібліол. вісті. – 1925. – № 1–2. – С.170.

364. МАТЕРИАЛЫ Института библиотековедения. – М., 1928. – 56 с.

С.7–12,24,33,45,46: Згадується Л.Б.Хавкіна.

365. МАШКОВА М.В. Вопросы теории и истории библиографии в учебнике "Общая библиография" /В.М.Машкова //Сов. библиогр. – 1958. – Вып. 52. – С.41–56.

С.50,51: Про відкриття бібліотечних курсів 1913 р. при університеті ім. Шанявського.

366. МЕЖЕНКО Ю. Чи потрібні інвентарі в бібліотеках універсального типу? /Ю.Меженко //Бібліол. вісті. – 1923. – № 4. – С.23–30.

С.23: Про інвентарний облік видань у роботах Л.Б.Хавкіної.

367. МЕТОДИЧНА допомога масовим бібліотекам //Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г.Короленка. – Х.: Вид-во Кн. палати УРСР, 1957. – С.67–70.

С.68–69: Про книгу Л.Б.Хавкіної "Библиотеки, их организация и техника" (СПб., 1904).

368. МІЛЬМАН В.А. Відображення бібліотекознавчих питань на сторінках періодичних видань України у 20-х роках /В.А.Мільман //Історія бібліотечної справи в Україні. – Х., 1994. – С.29–35.

С.33: Про видання виступів та лекцій Л.Б.Хавкіної в Україні.

369. * МИЛЬМАН В.А. Становление советского библиотековедения как общественной науки /1917–1925 гг./: Дис. ... канд. пед. наук /В.А.Мильман. – М., 1987. – 243 с.

370. МИЛЬМАН В.А. Общетеоретическая проблематика в отечественном библиотековедении начала XX в. /В.А.Мильман //Сов. библиотековедение. – 1989. – № 6. – С.9–17.

С.10–17: Думки Л.Б.Хавкіної щодо статусу бібліотекознавства.

371. МІЛЬМАН В.А. Стан бібліотечної теорії в Росії наприкінці XIX – на початку XX ст. /В.А.Мільман //Бібліотекознавство і бібліогр. – 1984. – Вип. 24. – С.26–31: Те саме.

372. МОСКОВСКАЯ библиотечная ассоциация //Библиогр. изв. – 1929. – № 1–4. – С.171.

Про семінар Л.Б.Хавкіної стосовно класифікації.

373. МОСКОВСКИЕ библиотечные курсы //Там же. – 1914. – № 1–2. – С.164–165.

374. МОСКОВСКИЕ библиотечные курсы (13 апр. – 9 мая 1915) //Там же. – 1915. – № 1–2. – С.93.

375. МОСКОВСКИЕ библиофилы //Рус. библиофил. – 1915. – № 6. – С.100.

Про ювілей Л.Б.Хавкіної.

376. МОТОВИЛОВА М. Минувшее /М.Мотовилова //Новый мир. – 1963. – № 12. – С.75–127.

Спогади про Л.Б.Хавкіну.

377. МОТОВИЛОВА С. Из воспоминаний библиотекаря /С.Мотовилова //Библиотекарь. – 1981. – № 6. – С.61–63.

Про бібліотечні курси 1915 р.

378. МУРАТОВА І.О. Міжнародні зв'язки ХДНБ: історія і сучасність /І.Муратова //Історія ХДНБ ім. В.Г.Короленка: пошуки, дослідження, відкриття. Вип. 1. – Х.: ХДНБ, 1966. – С.73–77.

С.73–74: Про міжнародні зв'язки ХДНБ на початку XX ст., організовані Л.Б.Хавкіною.

379. [НОЛЬДЕ А.Э.] Юбилей Л.Б.Хавкиной /[А.Э.Нольде] //Библ. образование. – 1925. – Кн.2. – С.149–150.

380. [НОТНЫЙ абонемент Харьковской общественной библиотеки] //Харьк. губерн. ведомости. – 1903. – 29 янв.

381. О ПРИСВОЕНИИ почетного звания заслуженного деятеля науки РСФСР Хавкиной-Гамбургер Л.Б.: Указ

Президиума Верхов. Совета РСФСР, 28 сент. 1945 г. //Учит. газ. – 1945. – 10 окт.

382. ОБЩЕЕ собрание членов Харьковской общественной библиотеки: [Учреждены отд.: музык. и библиотековедения] //Харьк. губерн. ведомости. – 1903. – 15, 19, 22 дек.

383. Те саме //Юж. край. – 1916. – 27 сент.

26 вересня 1916 р. заслухано доповідь Л.Б.Хавкіної, присвячену 30-річчю ХГБ.

384. ОСЬМАКОВ И. "Творчество" буржуазных библиотековедов //Крас. библиотекарь. – 1931. - № 8. – С.9–15.

Критикуються "буржуазні" погляди Л.Б.Хавкіної.

385. ОТ РУССКОГО библиотечного общества //Вестн. воспитания. – 1916. – № 6. – С.137–138.

Голова правління з 15 травня – Л.Б.Хавкіна.

386. ОТКРЫТИЕ нотного абонемента //Харьк. листок. – 1903. – 8 янв.

8 січня 1903 р. відкрився нотний абонемент. Завідувачка абонемента – Л.Б.Хавкіна.

387. ОТДЕЛ библиотековедения при Харьковской общественной библиотеке //Ежегодник внешк. образования. – 1910. – Вып.2. – С.239–240.

Історія створення відділу бібліотекознавства ХГБ.

388. ОТЧЕТ Московского городского народного университета им. А.Л.Шанявского за 1912–1913 акад. год. – М., 1913. – 130 с.

С.83–88: Короткий звіт про роботу курсів з бібліотечної справи.

389. Те саме за 1914–1915 рр. – М., 1916. – 145 с.

С.83–90: Звіт про роботу курсів з бібліотечної справи.

390. Те саме за 1915–1916 рр. – М., 1916. – 213 с.

С.114-152: Те саме.

391. ОТЧЕТ Издательского комитета Харьковского общества распространения грамотности за 1902 г. – Х.: Тип. Губерн. правления, 1904. – 21 с.

С.3: Член комітету – Л.Б.Хавкіна.

392. Те саме за 1903 р. – Х.: Коммер. тип., 1905. – 25 с.

С.3: Те саме.

393. Те саме за 1904 р. – Х.: Гуттенберг, 1906. – С.3: Те саме.

394. ОТЧЕТ о деятельности Общества библиотековедения за пятый (1912) год //Библиотекарь. – 1913. – Вып.2. – С.131–145.

С.133: Про доповідь Л.Б.Хавкіної "Ювілей Харківської громадської бібліотеки".

395. ОТЧЕТ о деятельности справочно-педагогического комитета Харьковского общества распространения грамотности за 1902 год. – Х.: Тип. П.Д.Калугина, 1904.– 11 с.

С.7. Про доповідь Л.Б.Хавкіної "Про бібліотеки Парижа" 5 лют. 1902 р.

396. Те саме за 1903 р. Там же. – 13 с.

С.8,13: Л.Б.Хавкіна – член комітету.

397. ОТЧЕТ о деятельности третьей бесплатной народной читальни-библиотеки Харьковского общества распространения в народе грамотности за 1903 г. – Х.: Тип. В.П.Романова, 1904. – С.23–39.

С.23: Л.Б.Хавкина – член комітету 3-ї безплатної народної читальні.

398. ОТЧЕТ о деятельности Харьковского общества распространения в народе грамотности … за 1892 год. – Х.: Тип. Зильберберга, 1893. – 67 с.

399. Те саме ... за 1903 р. – Х.: Тип. П.Д.Калугина, 1904. – 13 с.

С.1,8: Л.Б.Хавкіна – член товариства (видавничого та довідково-педагогічного комітетів).

400. Те саме ... за 1904 р. – Х.: Тип. Г.Б.Молчадского, 1907. – Перепл. 4 кн.

С.26: Пропозиція Л.Б.Хавкіної стосовно участі ХГБ у виставці С.-Луї.

401. Те саме ... за 1907 р. – Х.: Тип.-лит. Х.М.Аршавской, 1909. – Разд. парагр.

С.59: Член редакційної комісії з питань видання "Народной энциклопедии" (1906).

402. Те саме ... за 1909 р. – Х.: Работник, 1910. – Разд. парагр.

С.156: Член редакційної комісії з питань видання "Народной энциклопедии" за 1908 и 1909 рр.

403. ОТЧЕТ Харьковского отделения Императорского русского музыкального общества … – Х.: Тип. Харьк. губерн. правления. –

… за 1896–1897 г. – 1898. – 88 с.

С.14: Л.Б.Хавкіна – безплатний відвідувач музичного товариства.

404. … за 1897–1898 г. – 1899. – 83 с.

С.45: Л.Б.Хавкіна – учениця музичного училища, клас гри на фортепіано, викладач Геника.

405. … за 1898–1899 г. – 1899. – 81 с.

С.4: Л.Б.Хавкіна – член-відвідувач товариства.

С.43: Л.Б.Хавкіна – учениця музичного училища.

406. … за 1899–1900 г. – 1900. – 74 с.

С.5: Л.Б.Хавкіна – член-відвідувач.

407. … за 1901–1902 г. – 1902. – 95 с.

С.5: Те саме.

408. … за 1902–1903 г. – 1903. – 99 с.

С.4: Те саме.

409. … за 1903–1904 г. – 1904. – 113 с.

С.13: Те саме.

410. … за 1904–1905 г. – 1905. – 107 с.

С.10: Те саме.

411. ОТЧЕТ Харьковской общественной библиотеки … – за 5 год (1890) – 28 год ее существования (1915). – Х., 1890–1915.

… за 5 год … – 1892. – 44 с.

Хавкіна Л.Б. – член ХГБ.

412. … за 6 год … – 1892. – 42 с.

Те саме.

413. … за 10 год … – 1897. – 73 с.

Те саме.

414. … за 11 год … – 1898. – 43 с.

Те саме.

415. … за 12 год … – 1898. – 51 с.

Те саме.

416. … за 13 год … – 1899. – 79 с.

Те саме. У дарунок ХГБ – 3 книги.

417. … за 14 год … – 1900. – 71 с.

Те саме. Входить до складу комісії зі створення загального каталогу журнальних статей.

418. … за 15 год … – 1901. – 71 с.

Те саме.

419. … за 16 год … – 1902. – 86 с.

Те саме. У дарунок 35 книг.

420. … за 17 год … – 1903. – 90, LV с.

Те саме. Член правління з 8 груд. 1902 г., зав. музичним відділом. Пожертвувала відділу 100 нот і книг. Завідувачка комісії з питань улаштування відділу бібліотекознавства з квіт. 1903 р. У дарунок ХГБ – 10 книг, 10 систем бланків, 8 малюнків та плакатів.

421. … за 18 год … – 1904. – 97, XL VIII с.

Те саме. Завідувачка відділу бібліотекознавства. Пожертвувала відділу 36 книг.

422. … за 19 год … – 1905. – 97, XL VIII с.

Те саме. Завідувачка нотного абонемента. Пожертвувала абонементу 8 книг.

423. … за 20 год … – 1906. – 100, XXVI с.

Те саме. У зв'язку з переїздом до Єкатеринодара вибула з правління. Загальні збори винесли подяку Л.Б.Хавкіній за працю. З'являється прізвище Гамбургер. Пожертвувала ХГБ 3 книги.

424. … за 21 год … – 1908. – 85, XXIV с.

Л.Б.Гамбургер – член ХГБ. Пожертвувала бібліотеці 12 книг.

425. … за 22 год … – 1908. – 86, 31 с.

Те саме … 4 книги.

426. … за 23 год … – 1909. – 52, XX с.

Те саме … 11 книг.

427. … за 24 год … – 1910. – 74 с.

Те саме … 12 книг.

428. … за 25 год … – 1911. – 63 с.

Те саме …2 книги.

429. … за 26 год … – 1913. – 72, XL VI с.

Член ХГБ. Дарує бібліотеці 8 книг. Бере участь у святкуванні 25-річного ювілею ХГБ, вітає бібліотеку від імені Російського бібліографічного товариства при Імператорському Московському університеті.

430. … за 27 год … – 1914. – 73 с.

Член ХГБ. Дарує бібліотеці 7 книг.

431. … за 28 год … – 1915. – 101 с.

Член ХГБ, з 8 лютого 1914 р. – член правління, з 11 лютого 1914 р. – член комісії з питань улаштування дитячого відділу. Дарує ХГБ 41 книгу. Критикує звіт і комплектування бібліотеки.

432. ПАМЯТИ Л.Б.Хавкиной //Библиотекарь. – 1949. – № 7. – С.47: портр.

433. ПАМЯТНЫЕ книжные даты 1996 года: Хавкина Л.Б., русский библиотекарь и библиограф //Кн. дело. – 1996. – № 1. – С.102.

434. ПЕРВЫЕ государственные совещания по библиотечному делу (июль 1918 г. – январь–февраль 1919 г.) /Рос. гос. б-ка. – М., 1996. – 204 с.

С.60–62, 84–85, 96, 99, 102–103, 114, 133–134, 136, 138–140, 146–147, 149–150, 156: Про Л.Б.Хавкіну.

435. ПЕРЕПЕЧА А.М. Вона заслуговує на статус почесного харків'янина /А.М.Перепеча //Дайджест Е. – 2001. – № 4.

436. ПЕРЕПЕЧА А.М. Про основні наслідки наукового дослідження "Л.Б.Хавкіна і Харківська громадська бібліотека" /А.М.Перепеча //Науково-дослідна робота ХДНБ ім. В.Г.Короленка у 1995–1996 рр. – Х., 1997. – С.54–57.

437. ПЕРЕПЕЧА А. Визначний бібліотекознавець України Любов Борисівна Хавкіна: (За результатами наук. пошуків) /А.Перепеча, Н.Капустіна //Вісн. Кн. палати. – 2001. – № 3. – С.36–38.

438. ПЕРЕПЕЧА А. Л.Б.Хавкина: харьковский период деятельности / А.Перепеча, Н.Капустіна //Науч. и техн. б-ки. – 2002. – № 1. – С.128–133.

439. ПЕЧАТНАЯ листовка "Заслуженному деятелю науки Л.Б.Хавкиной". – М., 1945. – 1 с.

440. [ПОВІДОМЛЕННЯ про відкриття тринедільних курсів з бібліотечної справи при університеті ім. Шанявського. Названо педагогів, серед яких Л.Б.Хавкіна (дисципліни: техніка, діловодство та збереження кн.)] //Библиогр. изв. – 1913. – № 1. – С.85.

441. ПОЛЯКОВ В.П. Гимн профессии и подвиг жизни: (Проблемы теории и практики каталогизации в твор. наследии Хавкиной) /В.П.Поляков //Библиотековедение: вчера, сегодня, завтра: Тез. докл. и сообщ. науч. конф., Москва, 23–25 апр. 1996 г. Ч.1. – М., 1996. – С.71–73.

442. ПОРШНЕВ Г. Первые курсы по библиотечному делу: (Воспоминания) /Г.Поршнев //Библиотека: Сб. ст. – М. – Л.: Госиздат, 1927. – С.113–122.

С.114: Про доповідь Л.Б.Хавкіної "Про професійну підготовку".

С.117: У програмі курсів лекції Л.Б.Хавкіної: "Історія бібліотеки", "Вступ до бібліотекознавства", "Системи класифікації книг", "Збереження книжкового майна", "Внутрішній розпорядок бібліотеки та організація користування книгами".

443. ПОСТАНОВЛЕНИЯ созванного Харьковским обществом грамотности в г.Харькове 7–12 июня 1915 г. съезда по вопросам организации разумных развлечений для населения Харьковской губернии. – Х.: Печат. дело, 1915. – 26 с.

С.8: Про доповідь Л.Б.Хавкіної "Народні бібліотеки".

444. ПРАВЛЕНИЕ Московского городского университета //Библиогр. изв. – 1913. – № 1–4. – С.85.

Про відкриття 17 квітня тринедільних бібліотечних курсів. Л.Б.Хавкіна читає: 1. Вступ до історії бібліотек. 2. Діловодство і збереження книг.

445. * РАЙКОВСКАЯ Н. Библиотечные курсы при университете Шанявского весной 1915 г. /Н.Райковская //Нижегор. зем. газ. – 1915. – № 26. – С.1025; № 27. – С.1025.

446. РАПОПОРТ М.В. Библиотечный семинар под руководством Л.Б.Хавкиной /М.В.Рапопорт //Бюл. Одес. библ. об-ния. – 1925. – Вып.1. – С.9–10.

447. РУССКОЕ библиографическое общество при Императорском Московском университете //Библиогр. изв. – 1914. – № 1–2. – С.159.

20 березня 1914 р. на засіданні товариства вирішуються питання, пов'язані з курсами з бібліотечної справи.

448. Те саме //Там же. – 1925. – № 1–4. – С.243–245.

С.244: Обговорення минулого ювілею Л.Б.Хавкіної.

449. Те саме //Там же. – 1915. – № 1–2. – С.83–84.

На зборах у дебатах брала участь Л.Б.Хавкіна.

450. РУССКОЕ библиологическое общество //Там же.

С.82: Про доповідь Л.Б.Хавкіної "Основні риси діяльності сучасних американських бібліотек".

451. РУССКОЕ библиотечное общество //Там же. – 1916. – № 3–4. – С.152.

Про доповідь Л.Б.Хавкіної "Декілька слів про американське товариство".

452. * РУССКОЕ библиотечное общество. Краткие сведения о деятельности общества за период с 15 мая 1916 по 1 января 1917. – М., 1917. – 4 с.

453. РЫЧКОВ А.В. [Ст. Л.Б.Хавкиной "Листки воспоминаний"] /А.В.Рычков //Библиотековедение. – 1996. – № 1. – С.81.

454. * РЫЧКОВ А.В. Деятельность Г.К.Дерман в научно-исследовательском институте библиотековедения в 20-е годы /А.В.Рычков //Г.К.Дерман – первый директор Московского библиотечного института. – М.: МГИК, 1994. – С.47–52.

Згадується Л.Б.Хавкіна.

455. РЫЧКОВ А.В. Имени и фамилии не нужно: (Л.Б.Хавкина в судьбе Л.Н.Сейфуллиной /А.В.Рычков //Библиотековедение: вчера, сегодня, завтра: Тез. докл. и сообщ. науч. конф., Москва, 23–25 апр. 1996. – М., 1996. – Ч.1. – С.80–81.

456. РЫЧКОВ А.В. К истории докладной записки Л.Б.Хавкиной об институте библиотековедения /А.В.Рычков //Сов. библиотековедение. – 1992. – № 5–6. – С.88–96.

457. РЫЧКОВ А. Командировка в Америку: Участие Л.Б.Хавкиной в Междунар. конгрессе библиотекарей в 1926 г. /А.Рычков //Библиотекарь. – 1991. – № 10. – С.57–58.

458. РЫЧКОВ А. Начало библиотечного образования в России /А.Рычков //Кн. дело. – 1993. – № 3. – С.52–53.

Про бібліотечні курси при університеті ім. Шанявського, організовані Л.Б.Хавкіною.

459. РЫЧКОВ А.В. Памятные имена: [О Л.Б.Хавкиной] /А.В.Рычков //Библиотековедение и библиогр. за рубежом. – 1994. – Сб.137. – С.85–87.

460. РЫЧКОВ А.В. Русское библиотечное общество (1916–1921) /А.В.Рычков //Науч. и техн. б-ки. – 1994. – № 7. – С.58–68.

Стаття підготовлена на підставі матеріалів, що зберігаються в особистому архіві Л.Б.Хавкіної, котра була головою Російського бібліотечного товариства.

461. РЫЧКОВ А.В. Своеобразие мемуарного наследия Хавкиной /А.В.Рычков //Библиотековедение: вчера, сегодня, завтра: Тез. докл. и сообщ. науч. конф., Москва, 23–25 апр. 1996 г. – Ч.I. – М., 1996. – С.81–82.

462. РЫЧКОВ А. «Служат для сравнительного изучения»: Экспонаты музея первых библ. курсов ждут своего исслед. /А.Рычков //Б-ка. – 1994. – № 7. – С.26–28.

Про музей перших бібліотечних курсів, створений Л.Б.Хавкіною при університеті ім.Шанявського.

463. РЫЧКОВ А. Тогда в начале века /А.Рычков //Там же. – 1996. – № 4. – С.64–67.

Участь Л.Б.Хавкіної у III з'їзді (1904 р.) російських діячів з питань технічної освіти та просвітництва та у з'їзді Московського відділу Ліги освіти (1907 р.).

464. РЫЧКОВ А.В. «Я только исполняла свой долг специалиста перед страной» /А.В.Рычков //Сов. библиотековедение. – 1992. – № 1. – С.101–108.

Діяльність Л.Б.Хавкіної в 1941–1949 рр.

465. САЛЬНИКОВА Л.И. Деятельность Л.Б.Хавкиной в оценке Н.К.Крупской: (Как это видится сегодня) /Л.И.Сальникова //Библиотековедение: вчера, сегодня, завтра: Тез. докл. и сообщ. науч. конф., Москва, 23–25 апр. 1996 г. Ч.I. – М., 1996. – С.82–85.

466. САМІЙЛЕНКО Т.П. Внесок Харківської бібліотечної школи в історію бібліотечної справи в Україні /Т.П.Самійленко //Історія бібліотечної справи в Україні. – Х., 1994. – С.15–24.

С.19–20: Внесок Л.Б.Хавкіної у бібліотекознавство України.

467. САМІЙЛЕНКО Т.П. Л.Б.Хавкіна: До 120-річчя з дня народж. /Т.П.Самійленко //Українська культура: Історія і сучасність: Матеріали II наук.-теорет. конф. проф.-викл. складу та студ., Харків, 18 квіт. (1991 р.) – Х.: ХДІК, 1991. – С.90.

468. [ВІДОМОСТІ про Л.Б.Хавкіну та її сім'ю] //Весь Харьков: Справ. кн. – Х., 1912–1917.

На 1912 г. – Стб. 397.

469. На 1913 г. – Стб. 547.

470. На 1914 г. – Стб. 442.

471. На 1916 г. – Стб. 331.

472. На 1917 г. – Стб. 331. //Харьк. календарь: Справ. кн. – Х., 1889–1917.

473. На 1889 г. – С.8, 231.

474. На 1891 г. – С.100.

475. На 1892 г. – С.191.

476. На 1894 г. – С.63.

477. На 1895 г. – С.65.

478. На 1897 г. – С.59.

479. На 1898 г. – С.54.

480. На 1900 г. – С.48.

481. На 1901 г. – С.47.

482. На 1902 г. – С.52.

483. На 1903 г. – С.59.

484. На 1904 г. – С.67, 185.

485. На 1905 г. – С.78.

486. На 1906 г. – С.72.

487. На 1907 г. – С.72.

488. На 1911 г. – С.110.

489. На 1912 г. – С.77, 104.

490. На 1913 г. – С.108.

491. На 1914 г. – С.78, 106.
492. На 1915 г. – С.85, 113.
493. На 1916 г. – С.88, 115.
494. На 1917 г. – С.88,112

495. САФОНОВ М. Централизация каталогизации //Крас. библиотекарь. – 1926. – № 2. – С.48–56.

Ряд зауважень та пропозицій Л.Б.Хавкіної з питань централізації каталогізації.

496. СЕМЕНЕНКО Н.Х. З історії Харківської громадської бібліотеки /Н.Х.Семененко //Бібліотекознавство і бібліогр. – 1986. – № 26. – С.103–109.

С.109: Про відкритий лист Л.Б.Хавкіної до харків'ян, опублікований у газеті "Южный край" 18 верес. 1916 р.

497. [СЕМІНАР Л.Б.Хавкіної] //Бібліол. вісті. – 1925. – № 1–2. – С.164.

Відбувся в Одесі з 15 по 19. берез. 1925 р. Публічна лекція Л.Б.Хавкіної "Бібліотеки раніше і тепер".

498. СЕРЕБРЕННИКОВ А. «Такого рода книги очень полезны»: [О популяризатор. деятельности Л.Б.Хавкиной] /А.Серебренников //В мире кн. – 1971. – № 12. – С.12–13.

499. СИМОНОВ Б.А. Вопросы подготовки библиотечных кадров в трудах Л.Б.Хавкиной /Б.А.Симонов //Кадры культуры и проблемы их подготовки: Материалы межвуз. науч.-практ. конф., посвящ. 60-летию МГИК. – М., 1990. – С.63–64.

500. СКВОРЦОВ В.В. Библиотековедение: вчера, сегодня, завтра (полемические заметки): [О работе науч. конф., 23–25 апр. 1996 г., МГУК] /В.В.Скворцов //Библиотековедение. – 1996. – № 4–5. – С.37–45.

125-річчя з дня народження Л.Б.Хавкіної.

501. СОКОВ П.С. Библиотековедение: вчера, сегодня, завтра: [О междунар. науч. конф., посвящ. 125-летию со дня рождения Л.Б.Хавкиной] /П.С.Соков //Библиогр. – 1996. – № 4. – С.119–121.

502. * СОКОВ П.С. Генриетта Карловна Дерман – председатель Библиотечной комиссии Наркомпроса /П.С.Соков //Г.К.Дерман – первый директор Московского библиотечного института. – М.: МГИК, 1994. – С.30–39.

Згадується Л.Б.Хавкіна.

503. СОКОВ П.С. По личным впечатлениям: [Л.Б.Хавкина и некоторые зап.-европ. б-ки] /П.С.Соков //Библиотечное дело и демократия: Тез. докл. и сообщ. науч. конф., Москва, 8–10 апр. 1997 г. Ч.I. – М., 1997. – С.107–108.

504. СОКОВ П. Признание: К 120-летию Л.Б.Хавкиной /П.Соков //Библиотекарь. – 1991. – № 10. – С.54–56: портр.

Факти з життя і діяльності Л.Б.Хавкіної.

505. СОЛОНСЬКА Н. Питання каталогізації за поглядами дослідників і фахівців 20-х - початку 30-х років: [За матеріалами “Бібліол. вістей” і “Журн. бібліотекознавства та бібліогр.”] /Н.Солонська //Бібл. вісн. – 1997. – № 5. – С.21–26.

С.25: Дискусія про предметний каталог між С.Боровим та Л.Хавкіною.

506. СОЛЯНИК А.А. Еволюція способів документозабезпечення ХДНБ: 1886–1996 рр. /А.А.Соляник //Історія ХДНБ ім. В.Г.Короленка: пошуки, дослідження, відкриття. Вип.1. – Х: ХДНБ, 1996. – С.12–17.

С.14: Про виступ Л.Б.Хавкіної на загальних зборах ХГБ 1914 року стосовно отримання обов’язкового примірника.

507. * СПРАВКА о книговедческом образовании в России и СССР //Сов. библиогр. – 1935. – № 4. – С.161–164.

508. СТАХЕВИЧ А.М. Возвращение к Л.Б.Хавкиной /А.М.Стахевич //Библиотековедение: вчера, сегодня, завтра: Тез. докл. и сообщ. науч. конф., Москва, 23–25 апр. 1996. – М., 1996. – Ч.1. – С.87–89.

509. СТАХЕВИЧ А.М. Те саме /А.М.Стахевич //Науч. и техн. б-ки. – 1996. – № 5. – С.37–39.

510. СТОЛЯРОВ Ю.Н. Ю.В.Григорьев – один из основоположников советского библиотековедения: (К 90-летию со дня рождения) /Ю.Н.Столяров //Сов. библиотековедение. – 1989. – № 6. – С.21–25.

Вплив Хавкіної Л.Б. на бібліотекознавчі ідеї Ю.В.Григор'єва.

511. СТОЛЯРОВ Ю.Н. Об авторе [Л.Б.Хавкиной] /Ю.Н.Столяров //Хавкина Л.Б. Эластичные таблицы авторских знаков для кириллицы и латиницы. – М.: Либерия, 1993. – С.7.

512. СЪЕЗД по организации разумных развлечений //Утро. – 1915. – 8 июня.

Вітання Л.Б.Хавкіної з'їзду.

513. Те саме //Утро. – 1915. – 11 июня.

Про доповідь Л.Б.Хавкіної "Про сільських читачів в Америці і в нас".

Вшанування Л.Б.Хавкіної у зв'язку з 25-річчям бібліотечної діяльності.

514. ТЕПЛИЦКАЯ А.В. Библиотечное дело и библиография в России (материалы и летописи событий). 1917 год /А.В.Теплицкая, В.А.Фокеев //Библиотековедение. – 1998. – № 4. – С.60–93.

С.79: Л.Б.Хавкіна читає лекції з бібліотекознавства на курсах просвітницької справи Московської ради (липень 1917 р.).

515. ТЕРЕНТЬЄВА Г.П. Внесок Л.Б.Хавкіної у розвиток теорії та практики формування системи зведених каталогів СРСР /Г.П.Терентьєва //Українська культура: історія і сучасність: Матеріали II наук.-теорет. конф. проф.-викл. складу та студ. – Х.: ХДІК, 1991. – С.89–90.

516. ТРАЧ Ю. Фахові товариства та їх роль у професійному розвитку бібліотекарів України в 20-ті роки /Ю.Трач //Вісн. Кн. палати. – 1998. – № 12. – С.26–29.

С.27: Про семінар Л.Б.Хавкіної в Одесі (1925 р.).

517. 35-ЛЕТИЕ Русского библиографического общества при Московском университете //Библиогр. изв. – 1924. – № 1–4. – С.1–129.

С.26, 30: Згадується Л.Б.Хавкіна; С.46: З 1911 р. Л.Б.Хавкіна – Гамбургер почесний член товариства; С.70: Член комісії з бібліотекознавства (1911–1916 рр.); С.85: Доповіді Л.Б.Хавкіної "Про російські публічні бібліотеки", "Про влаштування музею та курсів з бібліотекознавства".

518. ТРУДЫ второй Всероссийской конференции научных библиотек. – Л.: Гос. публ. б-ка, 1929. – 363 с.

С.52–54; 70–71, 125–126, 139–140, 156–157, 263–264, 293, 314–315, 327–328: Участь Л.Б.Хавкіної у дебатах після обговорення доповідей на конференції.

519. ТРУДЫ первого Всероссийского библиографического съезда //Библиогр. изв. – 1926. – № 1–4. – С.1–263.

С.6: Л.Б.Хавкіна-Гамбургер – член з'їзду; С.67, 69, 105: Участь у дебатах.

520. ТУМАНОВА Н.Я. Взгляды Л.Б.Хавкиной на теоретические основы организации сети библиотек /Н.Я.Туманова //Библиотековедение: вчера, сегодня и завтра: Тез. докл. и сообщ. науч. конф., Москва, 23–25 апр. 1996. – М., 1996. – Ч.1. – С.92–94.

521. ФОКЕЕВ В.А. О профессиональном мировоззрении библиотекаря – библиографа (в связи с позициями Л.Б.Хавкиной и Н.К.Крупской) /В.А.Фокеев //Те саме. – С.94–96.

522. ФРИДЬЕВА Н.Я. Жизнь для просвещения народа: (О деятельности Х.Д.Алчевской) /Н.Я.Фридьева. – М.: Всесоюз. Кн. палата, 1963. – 100 с.

С.26–30: Про діяльність вчителів недільної школи.

523. ЧЕРЕВКО А.О. З історії становлення і розвитку методичної роботи ХДНБ ім. В.Г.Короленка (1903–1931 рр.) /А.О.Черевко //Історія ХДНБ ім. В.Г.Короленка: пошуки,

дослідження, відкриття. Вип.1. /Харк. держ. наук. б-ка ім.В.Г.Короленка. – Х., 1996. – С.46–49.

Про організацію Л.Б.Хавкіною відділу бібліотекознавства ХГБ.

524. ЧЕСТВОВАНИЕ Л.Б.Хавкиной //Рус. ведомости. – 1915. – № 106. – С.6.

525. ХАВКИНА ЛЮБОВЬ БОРИСОВНА … //БСЭ. – 3-е изд. – М., 1978. – Т.28. – С.160–161.

526. Те саме … //Там же. – 2-е изд. – М., 1957. – Т.46. – С.20.

527. Те саме (1871–1949) //Библиотечный фонд: Хрестоматия. Ч.1. – М.: МГИК, 1994. – С.142–143.

528. Те саме //Книговедение: Энцикл. слов. – М.: Сов. энцикл., 1981. – С.576.

529. ХАВКИНА Л.Б. Листки воспоминаний: /Подстроч. замечания А.В.Рычкова /Л.Б.Хавкина //Библиотековедение. – 1996. – № 1. – С.81–91.

Спогади Л.Б.Хавкіної про зустрічі з Г.М.Калмиковою.

530. ХАРТЮНОВА Л.В. Хавкина Л.Б. и каталоги /Л.В.Хартюнова //Сов. библиотековедение. – 1992. – № 1. – С.109–110.

Розвиток Л.Б.Хавкіною «каталогознавства».

531. ХАРЬКОВ /Харьковская общественная библиотека/ //Рус. ведомости. – 1903. – 25 окт.

Про організацію відділу бібліотекознавства у ХГБ.

532. ХАРЬКОВСКАЯ общественная библиотека //Вестн. воспитания. – 1903. – № 3. – С.70–82.

Про нотний абонемент у ХГБ.

533. Те саме. //Библиогр. изв. – 1914. – № 1–2. – С.84.

Про доповідь Л.Б.Хавкіної, присвячену організації дитячого відділу у ХГБ.

534. ХАРЬКОВСКАЯ общественная библиотека на библиотечном съезде //Утро. – 1911. – 3 июля.

Про експозицію відділу бібліотекознавства на бібліотечному з'їзді.

535. ШОЛОМОВА С.Б. Л.Б.Хавкина и Харьковская общественная библиотека /С.Б.Шоломова //Книга: Исслед. и материалы. – 1985. – Сб.51. – С.156–158.

536. ШТЕЙН В. [Засідання, присвячене пам'яті А.І.Калішевського] /В.Штейн //Бібліол. вісті. – 1926. – № 1. – С.83.

Виступ Л.Б.Хавкіної з доповіддю "А.І.Калішевський та Інститут бібліотекознавства".

537. Э.С. [Юбилейное заседание, посвященное 80-летию первых библиотечных курсов при университете им. Шанявского] /Э.С. //Библиотековедение. – 1993. – № 5–6. – С.172–173.

538. ЮБИЛЕЙ Л.Б.Хавкиной //Библиотекарь. – 1915. – № 1. – С.87–88.

Про ювілейне вшанування Л.Б.Хавкіної в університеті ім.Шанявського, присвячене 25-річчю її діяльності.

539. Те саме (1890–9.V.1915) //Библиогр. изв. – 1915. – № 1–2. – С.94–95.

Про ювілейне засідання в університеті ім.Шанявського.

540. Те саме //Там же. – 1925. – № 1–4. – С.247.

Про вшанування Л.Б.Хавкіної, присвячене 35-річчю її діяльності.

541. Те саме (1890–22 мая 1925) //Работник просвещения. – 1925. – № 13. – С.14–15.: портр.

542. ЮБИЛЕЙ Общественной библиотеки //Юж. край. – 1916. – 28 сент.

С.4: Про доповідь Л.Б.Хавкіної "Шляхи до подальшого розвитку бібліотеки".

543. ЯСТРЕБОВА Е.М. Н.К.Крупская о зарубежном опыте /Е.М.Ястребова //Сов. библиотековедение. – 1989. – № 6. – С.49–54.

С.51: Про рецензію Н.К.Крупської на книгу Л.Б.Хавкіної "Руководство для небольших библиотек" (СПб., 1911).

НЕОПУБЛІКОВАНІ МАТЕРІАЛИ ПРО ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ Л.Б.ХАВКІНОЇ

544. Арх.: Наук. б-ка МДУК, док. 172, 222, 267, 275, 317, 321, 323, 324, 329, 330.

545. Арх.: РДБ, ф. 321, 178.

546. Арх.: РДБ, оп. 200, док. 213.

547. Арх.: Російської Кн. палати, ф.1, док. 28, арк. 6.

548. Арх.: Те саме, ф. 42, од. зб. 24.

549. Арх.: РЦХДНІ, ф. 17, оп. 125, док. 219, арк. 77-79.

550. Арх.: ХДНБ ім. В.Г.Короленка, оп. 2, спр. 1, арк. 13: Звіти ХГБ за 1916-1917 рр. Л.Б.Хавкіна – член правління.

551. Арх.: ХДНБ ім. В.Г.Короленка, оп. 2, спр. 2, арк. 8, 10. Звіти ХГБ за 1917-1918 рр. Те саме.

552. Відділ рідкісних видань та рукописів ХДНБ ім. В.Г.Короленка, ф. 4 (М.О.Габель), № к 4–83–44, арк. 16–17, 47–58: Про утворення “дешевого абонемента”, музичного відділу та відділу бібліотекознавства.

553. ДАХО, ф. 200, оп. 1, од. зб. 148, арк. 9: Запрошення на лекцію Л.Б.Хавкіної “Про берлінські народні бібліотеки й читальні і про народну бібліотеку в Цвіттау”.

554. ДАХО, од. зб. 323, арк. 3: Теми статей Л.Б.Хавкіної до “Народной энциклопедии”.

555. ДАХО, од.зб. 338, арк.160: Член редакційної комісії – Л.Б.Хавкіна-Гамбургер.

556. ДАХО, од.зб. 402, арк.2, 4: Участь Л.Б.Хавкіної в редакційній комісії з питань видання “Народной энциклопедии”.

557. ДАХО, од.зб. 404, арк.64, 72–71: У списках редакторів 8 і 10 томів – Хавкіна-Гамбургер.

558. ДАХО, од.зб. 444, арк.10, 12: Участь Л.Б.Хавкіної у з’їзді з улаштування розумних розваг.

559. ДАХО, од.зб. 447, арк.120, 121, 136: Те саме.

560. ДАХО, од.зб. 449, арк. 1, 10, 12, 35а, 36: 40, 41, 42, 75, 76: Участь Л.Б.Хавкіної у роботі ІІ секції з'їзду з улаштування розумних розваг.

561. ДАХО, од. зб. 450 "б", арк. 8, 33, 35: Те саме.

562. ДАХО, од.зб. 455, арк. 13: Участь Л.Б.Хавкіної-Гамбургер у виставці на з'їзді з улаштування розумних розваг.

563. ДАХО, од.зб. 467, арк.55: Про виступ Л.Б.Хавкіної з приводу організації курсів з позашкільної освіти ХТГ.

564. ДАХО, од. зб. 489, арк. 39, 51: Теми лекцій Л.Б.Хавкіної на курсах з позашкільної освіти ХТГ.

565. ДАХО, од. зб. 490, арк. 2, 9, 15, 20: Про участь Л.Б.Хавкіної на курсах з позашкільної освіти ХТГ (30 трав.– 26 черв. 1917 р.).

566. ДАХО, од.зб. 509, арк. 207: Л.Б.Хавкіна – член ревізійної комісії ХТГ (14 жовт. 1917 р. – 14 жовт. 1920 р.).

567. ДАХО, од.зб. 510, арк.9, 10, 12: Про участь Л.Б.Хавкіної у курсах з позашкільної освіти ХТГ.

568. ДАХО, од.зб. 515, арк.46: Запрошення на лекцію Л.Б.Хавкіної "Бібліотеки-читальні".

569. ДАХО, од.зб. 544, арк.24: Л.Б.Хавкіна-Гамбургер – член видавничого комітету.

570. ДАХО, од.зб. 550, арк.14: У списку статей є стаття Л.Б.Хавкіної-Гамбургер "Народні читальні та бібліотеки".

571. ДАХО, од.зб. 553, арк.118: Програма курсів з бібліотечної справи при університеті ім.Шанявського (1914 р.).

572. ДАХО, од.зб. 567, арк.160, 167, 171, 177: У списках членів ХТГ – Л.Б.Хавкіна. У 1915–1917 рр. вона є членом ревізійної комісії.

573. МАТЕРИАЛЫ научно-практической конференции, посвященной 110-летию со дня рождения –

Л.Б.Хавкиной /Харьк. гос. науч. б-ка им. В.Г.Короленко. – Х., 1981. – 72 с. - /Машинопис/.

Із змісту: Л.Б.Хавкина как теоретик библиотечного дела /З.В.Гимальдинова. К характеристике научно-исследовательской деятельности Л.Б.Хавкиной в Харьковской общественной библиотеке /В.М.Скляренко. Л.Б.Хавкина как историк Харьковской общественной библиотеки /С.В.Шоломова. Вопросы комплектования фондов библиотеки в творческом наследии Л.Б.Хавкиной /В.А.Мильман. К истории организации нотного абонемента в Харьковской общественной библиотеке/ Н.А.Брижаха. Из переписки Л.Б.Хавкиной с С.Н.Мотовиловой /Я.Е.Донской.

574. МЕМОРІАЛЬНИЙ фонд ХДНБ ім. В.Г.Короленка, ф. 31, № Р–58, арк.4: Виступ Л.Б.Хавкіної на загальних зборах ХГБ 10 січ. 1915 р.

575. МЕМОРІАЛЬНИЙ фонд ХДНБ ім. В.Г.Короленка, ф. 31, № Р–59, арк.1, 3, 16, 39: Л.Б.Хавкіна – член правління ХГБ. За її пропозицією 19 верес. 1915 р. здійснено одноденну статистику.

ПСЕВДОНІМИ Л.Б.ХАВКІНОЇ

А.Н. 11, 14, 15, 17, 31, 63
Г. 100, 164, 165
Л. 13
Л.Б. 1–8, 12, 16, 18–22, 24–30, 32–36, 39, 46–49, 62, 92
Х. 61
Х.-Г. 81, 85, 101–104, 128–129, 142, 144, 145, 156–162, 173–179
Без підпису 43, 58, 59, 64, 97, 113, 117, 119

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДАХО	- Державний архів Харківської області.
ІНО	- Інститут народної освіти.
МДУКіМ	- Московський державний університет культури і мистецтв.
ММНУ	- Московський міський народний університет ім. Шанявського.
РБТ	- Російське бібліографічне товариство.
ХГБ	- Харківська громадська бібліотека.
ХДНБ	- Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г.Короленка.
ХТГ	- Харківське товариство розповсюдження грамотності серед народу.
ЦНБ ХНУ	- Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна.

НАШІ АВТОРИ

Драган Роман Анатолійович – заступник директора Харківської обласної бібліотеки для дітей.

Капустіна Наталя Іванівна – зав.відділом Центру науково-гуманітарної інформації Харківського гуманітарного інституту “Народна українська академія”.

Перепеча Алла Михайлівна – головний бібліотекар науково-методичного відділу Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г.Короленка.

Ричков Анатолій Валентинович – бібліотекознавець (Москва).

Самійленко Тамара Прокопівна – канд. пед. наук, доцент Харківської державної академії культури.

Соков Петро Сергійович – професор кафедри бібліотекознавства, декан бібліотечно-інформаційного факультету Московського державного університету культури і мистецтв.

Шоломова Софія Богданівна – бібліотекар І категорії відділу рідкісних видань і рукописів Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г.Короленка.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А.П. 233
Абрамов К.И. 221–229
Александровская А.Д. 230
Алешин Л.И. 249
Алчевская Х.Д. (37), (100), (107), 231, (505)
Артисевич В.А. 234–238, (362)
Артюшков А. 239

Багалій Д. 240–241
Багрянцева Л.М. 250
Бакун Д.И. 242
Балика Д. 207, 243–245
Бахтин Н. 205
Бендеровский И.Л. 246
Берлиоз Г. (24)
Бетховен (36), (46)
Богданов П.М. 192–193, 260
Богомолов А.А. 158
Бондарский Б.С. 261
Борисов В.Я. 129
Борисов Я. 101
Борович Б. 262
Боровой С. 505
Бородин А.П. (4)
Брижаха Н.О. 573
Бунякин Т. 263

В.Ч. 194
Ванеев А.Н. 268
Васильев В.Н. 81, 102
Васильченко В.Е. 229
Верховский Г.А. 106
Веселовский Б. 195
Владиславлев И.В. 104, 144, 145, 157, 175
Власова Р.П. 269
Володин Б.Ф. 270

Габель М.О. 552
Галюк Л.Р. 271–272
Гимальдинова З.В. 573
Глазков М. 273
Глазунов О.К. (18)
Грекова Н.В. 275
Григорьев Ю.В. 276–280, (510)
Гусев А.Н. 281

Данилевський В.Я. 158
Даргомыжский А.С. (8)
Дворкина М.Я. 282–283
Дерман Т.К. 284, (454), (502)
Дерунов К.Н. 196, 285–286
Дивногорцев А. 289–295
Добренко Е. 296
Добржинский Е.Н. 208
Доде А. (15)
Донской Я.Е. 573
Драган Р.А. 250, 298–302

Дриженко И. 303

Євдокимова Е. 304

Звягинцев Е.А. 178, 209, 311
Зеленко В.А. 177

Иванов Г. 312
Иванова Г.А. 313
Іванченко М. 314–316
Ільганаєва В.О. 251

Калишевский А.И. (275), (536)
Калмыкова А.М. (232), (529)
Капица О.У. 173
Капустіна І. 250, 254, 329, 344, 438
Каратыгина Т.Ф. 330–332
Карнеджи (53)
Карташов Н.С. 333–334
Касинец Э. 335–336
Клевенский М. 337
Ковальчук Г.Д. 251
Коган Л. 339–340
Козловський В.О. 341
Коломієць Т.В. 342
Коробкина Т.Е. 343
Коротова О.М. 347
Крипс И. 346
Крупская Н.К. 210, (465), (521)
Куницкий В.Н. (17)
Кунич О.П. 250

Лапшов И. 179
Лебедев А.И. 176
Лисовский Н.М. 355
Лист Ф. (2)
Локтин А. 197
Ломковский Н.О. 356
Лукашов И.В. 357–359

Машкова М.В. 365
Медынский Е.А. 142, 159, 174, 179
Меженко Ю. 366
Мезнер А. 201
Миллер Д.П. 241
Мильман В.А. 368–371, 573
Мотовилова М. 376
Мотовилова С. 377, 573
Муралевич В. 199
Муратова І.О. 378

Некрасов Н.А. (57)
Никитин А.М. 106
Нольде І. 379

Осьмаков И. 384

Перепеча А.М. 250, 254, 344, 435–438

Покровский А.А. 160
Поляков В.П. 441
Поршнев Г. 442

Рогозина С. 203
Райковская Н. 445
Раппопорт М.В. 446
Рубакин Н.А. 200
Румницька М.І. (210), 219
Рычков А.В. 453-467, 529

С.Н. 211
Сальникова Л.И. 465
Самійленко Т.П. 251, 466–467
Сафонов М. 495
Сєдих В.В. 250
Семененко Н.Х. 496
Серебренников А. 202, 498
Сейфуллина Л.Н. (455)
Серов А.Н. (29)
Симонов Б.А. 499
Скворцов В.В. 249, 500
Скляренко В.М. 573
Слатин И.И. (26)
Соков П.С. 501–504
Солонська Н. 505
Соляник А.А. 506
Стахевич А.М. 508–509
Столяров Ю.Н. 510–511
Сытин И.Д. (181)
Тараманова К.Д. 250
Теплицкая А.В. 514
Терентьева Г.П. 515
Толстой Л.М. 220
Трамбицька В.Г. (217)
Трауцкая Е.Д. 160
Трач Ю. 516
Трохименко Г.В. 250
Туманова Н.Я. 520

Фишман М. 346
Фокеев В.А. 514, 521
Фридьева Н.Я. 522

Хартюнова Л.В. 530

Чайковский П.И. (16)
Чарнолуский В.И. 156
Черевко А.О. 523

Шанявский А.Л. (147)
Шоломова С.Б. 535, 573
Шопен Ф. (20)
Шпильгаген (14)
Штейн В. 536
Шуберт Ф. (5)
Шуман (46)

Э.С. 537
Эйхлер Ф. (105)

Ястребова Е.М. 543

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА 3
ХРОНІКА ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ Л.Б.ХАВКІНОЇ (1871–1918) .. 7
П.С.Соков (Москва). Л.В.ХАВКІНА. ВЧЕНИЙ І ЛЮДИНА 18
Т.П.Самійленко, Р.А.Драган. Л.Б.ХАВКІНА. ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОГО БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА 24
А.М.Перепеча, С.Б.Шоломова. Л.Б.ХАВКІНА І ХАРКІВСЬКА ГРОМАДСЬКА БІБЛІОТЕКА 33
А.М.Перепеча. РОЛЬ Л.Б.ХАВКІНОЇ У СТВОРЕННІ НОТНОГО АБОНЕМЕНТА В ХАРКІВСЬКІЙ ГРОМАДСЬКІЙ БІБЛІОТЕЦІ 43
Н.І.Капустіна. З ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ВІДДІЛУ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА ХАРКІВСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ 50
А.В.Ричков (Москва). ХАРКІВСЬКИЙ ПЕРІОД У ЖИТТІ Л.Б.ХАВКІНОЇ 59

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ПРАЦЬ Л.Б.ХАВКІНОЇ ТА ЛІТЕРАТУРА ПРО НЕЇ
СПАДЩИНА Л.Б.ХАВКІНОЇ 62
Рецензії на книги Л.Б.Хавкіної 80
Листи Л.Б.Хавкіної 83
Листи до Л.Б.Хавкіної 83
ЛІТЕРАТУРА ПРО ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ Л.Б.ХАВКІНОЇ 84
НЕОПУБЛІКОВАНІ МАТЕРІАЛИ ПРО ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ Л.Б.ХАВКІНОЇ 120
ПСЕВДОНІМИ Л.Б.ХАВКІНОЇ 122

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ СКОРОЧЕНЬ 123
НАШІ АВТОРИ 123
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК 125
ДОДАТКИ 128

Наукове видання

Бібліотекознавець Любов Борисівна Хавкіна:
Харківський період діяльності
(1888–1918)

Збірник матеріалів

Відповідальний за випуск Л.П.Незнамова,
засл. працівник культури України

Редактор Л.К.Суржан

Підписано до друку Формат паперу 60 х 84 1/16.
9,1 друк. арк., 10,0 обл.-вид. арк. Папір для множ. апаратів. Тираж прим. Замовлення

Ксерокс ХДНБ ім. В.Г.Короленка. 61003, Харків – 3, пров. Короленка, 18.